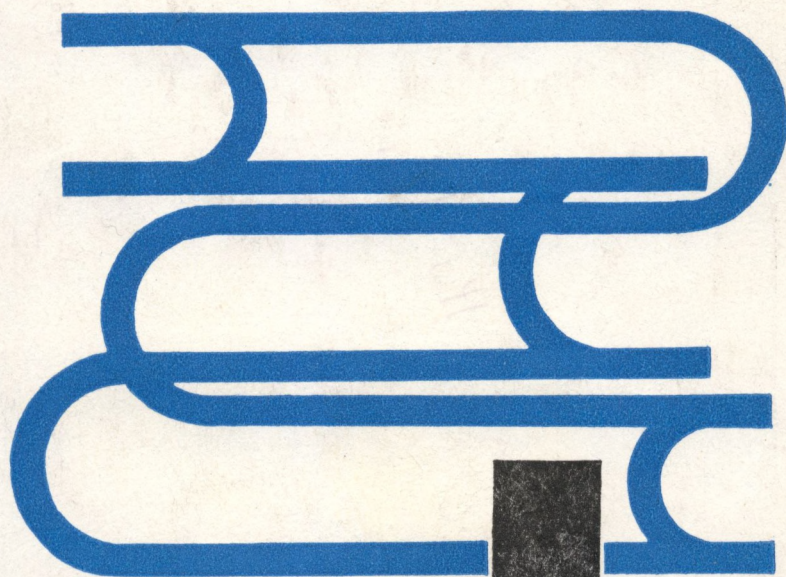

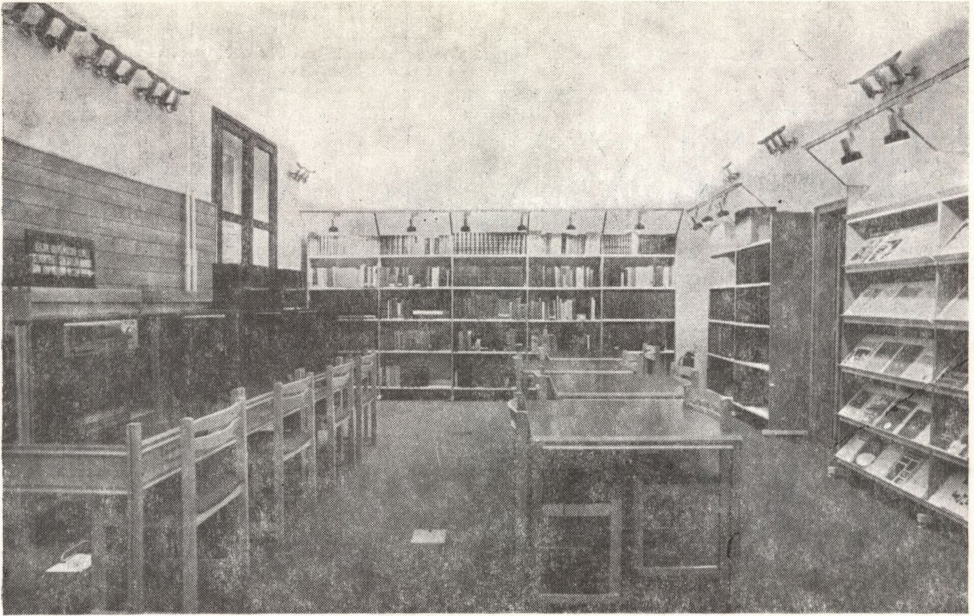
P 400(2)

KÖNYVTÁROS

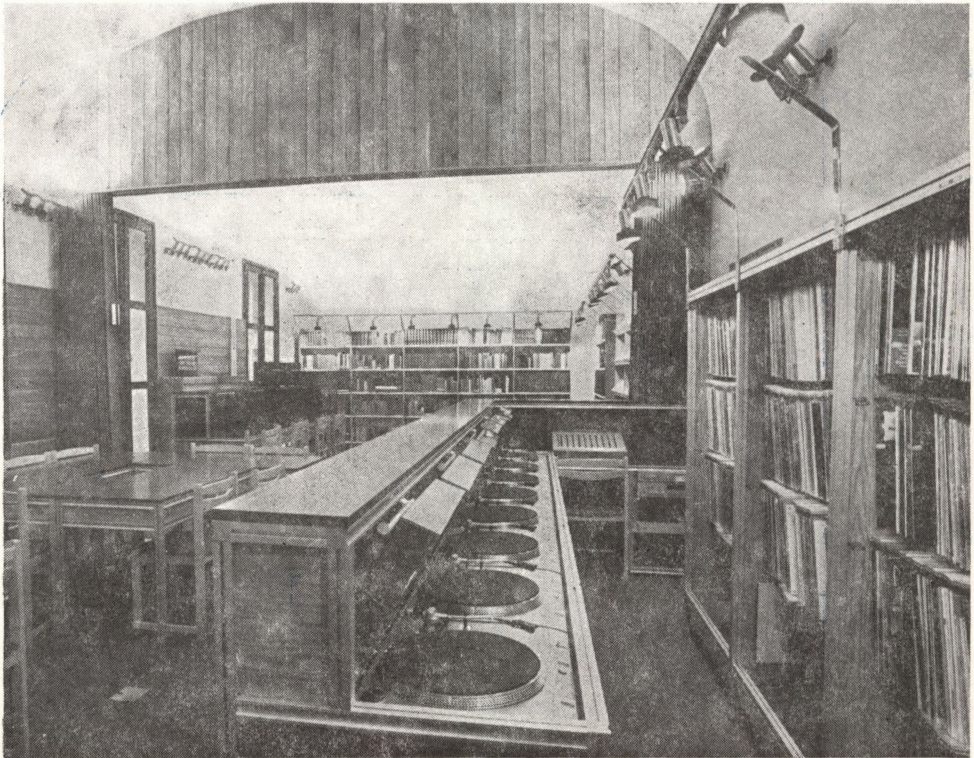

4

1982

**A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár újjáalakított és kibővített zenei gyűjteménye
Híradásunkat lásd a 225. oldalon
(Braun Tamás felvételei)**

32. évfolyam, 4. szám
1982. április

TARTALOM

VÉLEMÉNYEM SZERINT (<i>Tóth Gyula</i>) 187	187
Hivatás, társadalom, közérzet, utánpótlás	
ORBÁN ÉVA: Miből tanul a könyvtáros? 188	188
ABODY RITA: Mit tegyünk, hogy legyünk? 193	193
HEIT GÁBOR: A népművelői kudarcok tereltek a könyvtárosi pályára 202	202
FERENCZI ZSUZSANNA: Az olvasók kérdései (<i>Műhelykérdések</i>) 205	205
BESZÉLGETÉSEK A KÖNYVTÁRRÓL	
IFJ. GAZDA ISTVÁN: „Tudománytörténet, könyv, könyvtár...” (<i>Somkuti Gabriella</i>) 208	208
FÓRUM	
DR. ALKONYI ISTVÁN: Egy országos magyar ipari szakkönyvtári múzeum és könyvtári házi múzeumok létesítéséért 211	211
Kérdezz — felelek 212, 232	212, 232
PAPP ISTVÁN: A „B”-típusú könyvtárak épületeiről 213	213
KÖNYVTÁRI ÉLET	
A központi szolgáltatások igénybevétele és a tájékoztatás egy megye „B”-típusú könyvtárában (<i>Engli Katalin</i>) 219	219
A lapokban olvastuk (<i>Kisalföld, Somogyi Néplap</i>) 222, 223	222, 223
A szabadságra vonatkozó új rendelkezések 224	224
Hírek 225	225
LÁTÓKÖR	
BORSA GEDEON: Számítógépek alkalmazása a régi nyomtatványok feltárására 227	227
VÉRTESY MIKLÓS: Bemutatjuk a Szépművészeti Múzeum könyvtárát 230	230
VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL	
PUJA FRIGYES: A könyvekről a legtöbbet a könyvtárosnak kell tudnia 233	233
Lapozgató 234	234
<i>Könyvtárosok és bibliográfusok: LADÁNYI ANTAL 1901—1978 (Dr. Móra László)</i> 236	236
Helytelenül — helyesen: Szükszavúan — de ne ennyire! (<i>Szabó Ernő</i>) 240	240
A Könyvtáros galériája: DÁNIEL VIKTOR (<i>Galambos Ferenc</i>) 241	241
KÖNYVEKRŐL	
FOGARASSY MIKLÓS—KAMARÁS ISTVÁN: Olvasó a labirintusban (<i>Simon Zoltán</i>) 242	242
BIBLIOGRÁFIÁK	
A Debreczeni Főiskolai Lapok (1896—1914) repertórium (Bényei Miklós) 244	244

A lapunk e számában közzölt rézkarcok Dániel Viktor alkotásai

Из содержания

- Три статьи о проблемах венгерского библиотечного образования и смены библиотекарей (188);
Ференци Жужанна: С какими информационными запросами обращаются читатели к массовым библиотекам? (Работа в мастерской) (205);
Разговоры о библиотеке. Интервью с историком науки *Иштваном Газда* (208);
Папп Иштван: Изменения в площади библиотек маленьких и средних городов Венгрии (213);
Энгли Каталин: Пользование центральными услугами и информация в библиотеках типа „Б“ в области (219);
Борша Геден: Использование ЭВМ в обработке старых печатных произведений в Западной Европе (227);
Вертеши Миклош: Представляем библиотеку Музея изобразительных искусств в Будапеште (230).

From the contents

- Problems of training and replacement of librarians. Three articles (188);
Zsuzsanna Ferenczi: Information needs presented by readers in public libraries. (Workshop problems) (205);
Talks about the library. Interview with *István Gazda* science-historian (208);
István Papp: Recent developments of library floor-space in little and medium towns in Hungary (213);
Katalin Engli: Use of central services and reference work in town libraries of Vas county (219);
Gedeon Borsa: Use of computers for recording old prints in Western Europe (227);
Miklós Vértessy: The library of the Museum of the Fine Arts in Budapest (230).

Aus dem Inhalt

- Drei Artikel über die Probleme der ungarischen Bibliothekerausbildung und des Nachwuchses (188);
Zsuzsanna Ferenczi: Mit welchen Informationsansprüchen melden sich die Leser in den allgemeinbildenden Bibliotheken (Werkstattfragen) (205);
Gespräche über die Bibliothek. Interview mit *István Gazda*, Wissenschaftshistoriker (208);
István Papp: Wie gestaltete sich die Grundfläche der Bibliotheken der Klein- und mittelgrossen Städte in den letzten Jahren in Ungarn? (213);
Katalin Engli: Die Inanspruchnahme der zentralen Dienstleistungen und die Information in den Bibliotheken vom B-Typ eines Komitats (219);
Gedeon Borsa: Die Anwendung der Computers zur Erschliessung der alten Drucksachen in Westeuropa (227);
Miklós Vértessy: Wir präsentieren die Bibliothek des Museums der Schönen Künste von Budapest (230).

Cikkeink szerzői

- Abody Rita*, a Könyvtáros munkatársa; *dr. Alkonyi István*, a KG-INFORMATIK munkatársa; *Bényei Miklós*, az MSZMP Hajdú-Bihar megyei Bizottságának munkatársa; *Borsa Gedeon*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Ferenczi Zsuzsanna*, a Szombathelyi Tanárképző Főiskola tanára; *Gálambos Ferenc* bibliográfus; *Heit Gábor*, az OSZK, Könyvtartudományi és Módszertani Központ munkatársa; *dr. Móra László*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ ny. osztályvezetője; *Orbán Éva*, az OSZK KMK munkatársa; *Papp István*, az OSZK KMK igazgatója; *Simon Zoltán*, a Debreceni Megyei Könyvtár osztályvezetője; *Somkuti Gabriella*, az OSZK osztályvezetője; *Szabó Ernő*, a *Népművelés* olvasószerkesztője; *Vértessy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője.

**KÖNYVTÁROS
A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LÁPJA**

INDEX: 25 449

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**
A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
Telefon: 451-758, 664-805
Kiadja a Lapkiadó Vállalat
1073 Budapest, Lenin krt. 9–11. Tel.: 221-285.
Levél cím: 1906 Budapest, Pf. 223.
Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Egyetemi Nyomda — 82.7900 Budapest, 1982.
Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hírlapkiadópostai postahivataloknál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 60 forint. Egy szám ára 10 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Külkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postafiók 149.

Véleményem szerint

TÓTH GYULA
a Szombathelyi
Tanítóképző Főiskola
tanszékvezető docense

divattá vált hibáinkat, gyengéinket a képzés megoldatlanságával magyarázni, arra ráfogni. Hogy szolgál az olvasószolgálat? Hja, ott fruskák dolgoznak! Elhalványult a módszertani munka? Szakképzetlenekkel nem lehet másként! Nem emelkedett az olvasók száma? Nem törődünk eléggé nemzeti javainkkal? Nem kielégítő a könyvtárak közötti együttműködés? stb., stb., és még hosszan sorolhatnánk a kérdéseket, amelyekre a válasz vagy a válaszok egyike mindig az: rossz a könyvtárosképzésünk. Dőreség volna tagadni a szubjektív tényezőt, a könyvtáros szerepét a könyvtári munkában, hiszen ez — túlzás nélkül — meghatározó! Ismerjük Szabó Ervin intését: A jó könyvtárnok többet ér, mint a sok pénz, mert az okosabban használja a keveset, s könnyebben meglágyítja a fenntartók szívét is. Állíthatjuk: az elmúlt évszázadok során a magyar könyvtárügy gyakran nem az állami könyvtárpolitika akaratából, hanem nemritkán annak ellenére, elődeink lelkesedése, ügybuzgalma, hozzáértése révén ért el nagyszerű eredményeket.

Erre a jelenben és a jövőben is szükség van és lesz.

A könyvtáros azonban nem árucikk, nem lehet csak bemenni érte a boltba, a gyártó üzembe (egyetemre, főiskolára) és kihozni a kész, minőségileg kifogástalan alkatrészt a könyvtárügy bonyolult és akadozó gépsorához. Az utánpótlás nem lehet csupán 25 (igen, ennyi!) oktató ügye. A könyvtárossalántság érzékeny, jól kell kiválasztani, sokaknak kell táplálni és nevelni — diplomával a zsebében is.

A társadalom nem ismeri eléggé a könyvtárak kincseit, szolgáltatásait. Miből gondoljuk, hogy egy 18 éves diák képes felmérni, milyen a (sokszor láthatatlan) könyvtáros munkája? „Szeretek olvasni, szeretem a könyvet, a gyerekeket” — általában ezek a pozitív motívumai a jelentkezésnek, s a középiskolai osztályfőnökök érveinek, amelyekkel az egyetem vagy a főiskolák könyvtár szakára javasolják tanítványaikat. Fehér holló, ha valamely könyvtáros példájára vagy egy, már végzett hallgatóra hivatkoznak. Ám jogosan feltehető az a kérdés is: Megmutatjuk-e a fiataloknak (és az idősebbeknek), hogy milyen a munkánk, melyek a szépségei, mással nem pótolható örömei, nehézségei, mit kell tudnunk hozzá, milyen a jó könyvtáros? Érzí-e felelősségét az iskolai könyvtáros? Meghívott-e végzős osztályt, felajánlotta-e pályaválasztási segítségét a középiskola tantestületének a helyi könyvtár? Ismerik-e olvasóik továbbtanulási szándékait az olvasószolgálatosok, felügyeltek-e a könyvtárassággal kacérkodókra? Adtunk-e kézbe középiskolásoknak pályánkat bemutató tájékoztatót?

Kedves Igazgató (Munkáltató)! Ha Ön volna pályakezdő, mit választana? Azt a munkahelyet, ahol havi 2400–2500 forintot s legfeljebb még étkezési lehetőséget kap (könyvtár), vagy azt, ahol ezen felül még területi és működési pótlékot, szolgálati lakást vagy szobát, letelepedési segílyt, néha még illetményföldet is, sőt többhetes nyári szabadságot kínálhatnak, s munkaideje felét felkészülési időnek tekintik (iskola)? Vagy miért kap több száz forinttal nagyobb fizetést a művelődési otthonban elhelyezkedő, sőt ma már a takarító is, mint a diplomás könyvtáros? A már pályán levők magasabb fizetése, jutalma érdekében alkalmazzunk inkább szakképzetlen könyvtárost? Jó nekünk a magasabb képzettséget igénylő munkára, még iskolai könyvtárba is (olvastam!) a könyvtárkezelőt?

Könyvtárügyünkben nemzedékváltás zajlik le. Érdemes, munkában megfáradt kollégáink egymás után mennek nyugdíjba, közben pedig az elmúlt évtizedben megduplázódott a könyvtárakban dolgozók száma. Újra ott kezdjük hát, ahol 1950 táján? Szakképzetlenekkel vagy gyorsalpalón épp hogy kiképzettekkel? Avagy nem a jól felkészült, művelt, diplomás könyvtárosokat szeretnénk a pályán látni? Hogy a valóságban merre billen a mérleg nyelve, azért a ma dolgozókat terheli a nagy és közös felelősség!

HIVATÁS, TÁRSADALOM, KÖZÉRZET, UTÁNPÓTLÁS

A Könyvtáros szerkesztősége évek óta határozottan törekszik arra, hogy kellő figyelmet szenteljen a könyvtári tevékenység olyan alapkérdéseinek, mint a könyvtáros személye, a szolgálat emberi, tárgyi és szervezeti feltételei, az állománnyal, a szolgálat és a gyűjtemény szervezésével kapcsolatos kérdések. Az utóbbiakról lapunk következő számában kezdeményezünk — remélhetőleg termékeny — eszmecserét, az előbbi kérdések körül azonban tulajdonképpen már évek óta zajlanak a viták a lap hasábjain. Gondoljunk csak például az úgynevezett „fruska”-vitára vagy a módszertani munkáról legutóbb folytatott, most befejezett véleménycserére. Mindegyiket az jellemezte, hogy végül is kiderült: az egész szakma lényegbevágó kérdéseiről van szó, s az igazán mélyre ásók olyan közös gyökerekre bukkanhatnak, amelyekből a szakkönyvtárügy és a közművelődési könyvtárügy közös törzse egyaránt táplálkozik (vagy rosszul, hiányosan táplálkozik). A folyóirat novemberi számában Hivatás, közérzet, utánpótlás keretecímmel több cikket közöltünk mintegy bevezetéseként a hasonló jellegű, de korántsem befejezettnek szánt mostani cikksorozatunknak, amely a fő hangsúlyt a képzési problémákra helyezi. Hosszú csendet kívánunk megtörni ezeknek az írásoknak a közreadásával. Néhány éve ugyanis, amikor a felsőfokú könyvtárosképzés pusztá fennmaradásáért vívta harcát, nem lett volna ildomos a gyakran rajta kívülálló, esetenként társadalmi eredetű problémák nyakába zúditásával tovább nehezítenünk a képzők helyzetét. (A Könyvtári Figyelő tematikus száma is csak 1980 tavaszán jelent meg.) Most azonban a kibontakozás, a jó irányú és szándékú változások segítőtje lehet minden helyzetfeltárás, mélyebbre ható elemzés. Még akkor is, ha az a tükör, amit élénk tár, épp a korábbi megoldatlan kérdések miatt torzíthat. Gondoljunk csak arra, hogy egy-egy végzett évfolyam mint „végtermék” hat év oktatásának, a hat év előtti képzési elképzeléseknek, hiteknek vagy tévhiteknek gyümölcse, esetleg éppen válságterméke. Nem gyengíteni, hanem erősíteni kívánjuk tehát az itt következő írásokkal, egy — részben elmúlt — kor „kórlapjával” vagy „látileletével!” a megújítás már elkezdett törekvéseit. Mert ha például most a diákok véleményeiből adunk közre összeállítást, a megoldatlanságokat és bizonytalanságokat dokumentálva a könyvtárügy egészére érvényes tennivalókra is figyelmeztethetünk. S ha a megnyilatkozók a gyakorlati tapasztalatok hiánya, illetve a szakmán kívüli kiindulási alapjuk vagy nézőpontjuk miatt nem is tudnak a nehézségek útvesztőiből kivezető utat megjelölni, egy teljes évfolyam nézeteiről lévén szó, véleményük pontosabb ismerete segíthet e nehézségek leküzdésében. Az érdekelteket ezért kérjük az adott állapot higgadt mérlegelésére a felcsattanásra kész túlérzékeny reagálás helyett. Mert tudniuk kell, mi van, és azt is, minek nem kell így maradnia.

Miből tanul a könyvtáros?

A könyvtárosképzés taneszköz-ellátása

Aki arra kíváncsi, mi van a könyvtárosképző intézményekből kilépők szakmai tarsolyában, készüljön fel rá, hogy több dossziéra, füzetre való „kötelező irodalom” és „ajánlott irodalom” feliratú jegyzéket kell átnéznie. Még ha a jegyzékek élén ott is áll egy-egy tanfolyami, egyetemi, vagy főiskolai jegyzet, akkor is követi azt 5—10, néha 30—40 tétel: könyvek vagy könyvrészletek, cikkek, irányelvek, kéziratok stb. felsorolása.

A félreértések elkerülése végett szeretnénk már most leszögezni: nem az egy-könyvűség, az előre-emésztett ismeretek mellett törünk lándzsát. Az eltérő álláspontokat, megközelítéseket, problémákat és úgynevezett szakmai csemegéket nemcsak illendőségből kell ismerniük a leendő könyvtárosoknak, hanem azért is, hogy ezek segítségével fejleszthessék szakmai ítélőképességüket, felébredjen érdeklődésük a szakmát foglalkoztató legfontosabb kérdések iránt. A terjedelmes irodalomjegyzékek azonban nem ezt a célt szolgálják.

Kétségtelen, hogy az ajánlott dokumentumok túlnyomó többsége egy-egy részterület alapműve, eléggé friss és fontos alkotás. Alkalmas a világos ismeretekkel rendelkező, a témában már otthonosan mozgó, a fogalmakat biztosan kezelő hallgatók tudásának fejlesztésére, látókörének bővítésére. Sajnos azonban az olvasmányjegyzékek nem a szakmai fejlődés e magasabb szintjének eléréséhez nyújtanak segítséget, hanem az alapvető ismeretek mozaikkockáit tartalmazzák. Az, hogy

a hallgató milyen kötőanyagba ágyazza ezeket a kavicsokat, sőt, hogy egyáltalán képes-e valamilyen rendszert, kapcsolatot felfedezni az egymástól függetlenül elébe táruló részletek között, egyéni tehetségén, érdeklődésén és a felkészülésre fordítható idő bőségén vagy szűkösségén múlik. Különösen vonatkozik ez az esti és a levelező tagozatos hallgatókra, akik az előadásokon, konzultációkon legfeljebb a könyvtárügy összképének kereteit jelölhetik ki.

Az a benyomásunk, hogy a könyvtártudomány alapismereteit összefoglaló és rendszerező művek sora foghíjas, és ez a megállapítás természetesen érvényes az oktatási eszközökre is, amelyek ezt a tudástömeget pedagógiailag célszerűen közvetíthetnék. Az irodalomjegyzékeket összeállító oktatók végül is azt teszik, ami az adott helyzetben egyedül lehetséges: segítséget nyújtanak az időben és a szakirodalomban egyaránt rendkívül szétszórta előforduló alaplíművek összegyűjtéséhez. Am *kötőanyag*, tehát a fogalmakat és összefüggéseket feltáró és magyarázó előadások és tankönyvek nélkül ez az ismerethalmaz *nem alakul automatikusan megbízható, árnyalt és érzékeny szakmai szemléletté.*

Miből tanul a jövőendő könyvtáros?

Az utóbbi néhány év irodalomjegyzékeiből, tankönyvbibliográfiáiból, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanszékének, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ könyvtártudományi szakkönyvtárának és oktatási osztályának gyűjteményéből próbáltuk meg összeállítani a kimondottan oktatási céllal létrehozott taneszközök listáját. A még élő képzési szinteken csak a jelenleg is használt könyveket vettük figyelembe.

Jegyzékünk nem teljes, különösen ami az alapfokú tanfolyamok és a továbbképzés anyagát illeti. Az iskolarendszerű könyvtárosképzés taneszközlisztájában mutatkozó esetleges hiányokba azzal a tudattal nyugszunk bele, hogy ami az említett gyűjteményekben nem lelhető fel, azt — a tanszékek házi sokszorosítású segédleteit kivéve — a hallgatók amúgy sem tudják megszerezni.

Vizsgáljuk meg tehát az egyes képzési szintek ellátottságát a hatvanas évek elejétől kezdve!

A képzés szintje	A taneszközök száma
alapfokú tanfolyam	8
két és fél éves	
könyvtárosképző szaktanfolyam	91
tanítóképző (népművelés-könyvtár szak)	10
könyvtárkezelői tanfolyam	8
könyvtárkezelői gimnáziumi fakultáció	8
tanítóképző főiskolai szakkollégium	0
tanárképző főiskolai könyvtár szak	11
egyetemi könyvtár szak	20
központi továbbképzés* (KMK)	12
összesen:	168

* csak azok a segédletek, amelyekből még van példány

Az alapfokú tanfolyami képzést a hálózatok szervezik és látják el tankönyvvel, a könyvtártípus igényeinek megfelelően. Ezek a tankönyvek azt a minimumot foglalják össze, amelyet a tiszteletdíjas és a részidős munka megkövetel, és 5–10 évenként — a változásokhoz rugalmasan alkalmazkodva — megújíthatók.

A középfokú tanfolyamok közül jelenleg a 103/1980. KM számú utasítás alapján szervezett könyvtárkezelői tanfolyamok a legfontosabbak. Szintén az „egy-könyvű” kurzusok közé sorolhatók, bár az egyes könyvtártípusok itt is saját jegyzeteket készítenek, készítettek. Az egykönyvűség még akkor is igaz, ha az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK, korábbi nevén Országos

Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ) által fejezetenként kiadásra kerülő tankönyvre vagy a korábbi gimnáziumi közgyűjteménykezelő-képzés hasonló megoldására gondolunk. Az elsajátítandó anyag mennyisége és a rendelkezésre álló időkeret ezt indokolja is. Nagyon szerencsés, hogy a legfontosabb tárgyakhoz — részben a Tankönyvkiadó gondozásában — már rendelkezésre állnak bizonyos munkáltató segédletek is (*Feladatgyűjtemény a könyvtárkezelői ismeretekhez, Tájékoztatói gyakorlatok* stb.), és készülnek a továbbiak. Nemcsak a gimnáziumi, hanem a hálózatokban szervezhető tanfolyamok tanterve is előírja, egységesíti a használandó segédleteket, s ezzel segíti az oktató munkáját. Egy-két éven belül ez lesz a legösszehangoltabban, legjobban ellátott képzési forma mindkét területen.

Ilyen tekintetben azonban még mindig az egykori két és fél éves könyvtáros-képző szaktanfolyam áll az élen. 91 jegyzete tömör formában kielégítette az összes tárgy és szakág igényeit. Érdeemes megfigyelni, hogy a szaktanfolyamokon mekkora gondot fordítottak az érettségizett hallgatók általános műveltségének és nyelvtudásának fejlesztésére is. A képzés első éveiben megjelentek az alapvető tankönyvek, amelyeket a tárgykör legkiválóbb szakemberei írtak. Bizonyos műveket, amennyiben a fejlődés megkívánta, négy-öt év után átdolgoztak. A tanítóképzők népművelés-könyvtár szakos hallgatói viszont már csak a könyvtártan és a feldolgozás területén részesültek hasonlóan jó ellátásban.

A tanítóképző főiskolák mai szakkollégiumi hallgatói a taneszközellátás mostohagyermekai. Igaz, néhány főiskolai jegyzeten ott áll a „tanárképző és tanítóképző főiskolák” felirat, de ezek nem alkalmazkodnak a szakkollégium sajátos lehetőségeihez és igényeihez. Ez a képzési forma hatéves múltra tekint vissza. Ennyi idő alatt az egykori könyvtárosképző szaktanfolyam *valamennyi* alapjegyzete megjelent, és ez súlyos mulasztásra figyelmeztet!

Mielőtt áttérnénk a főiskolások és az egyetemi hallgatók taneszközellátására, vizsgáljuk meg a segédletek tárgyköri megoszlását:

Szakterület	A taneszközök száma	Ebből főiskolai és egyetemi jegyzet
Általános műveltség, művelődéspolitikai	25	3
Általános, összefoglaló könyvtári ismeretek	17	—
Művelődés-, írás-, könyv- és könyvtártörténet	4	4
Könyvtártan	14	2
Könyvtárügy, könyvtári rendszer	1	—
Olvasásismeret, olvasószolgálat	5	1*
Osztályozás	8	3
Katalogizálás	13	4**
Tájékoztató, bibliográfia, dokumentáció	56	8
Gépesítés	8	3
Egyéb	17	2
Összesen	168	30

* Mindkét szint számára azonos

** Ebből kettő történeti mű

A főiskolák tankönyvállománya friss, de erősen foghíjas. Az egyetemi könyvtárszakéról már csak az utóbbi mondható el.

Elgondolkodtató, hogy bár az egyetemen rendelkezésre állnak a történeti stúdiumok alapvető jegyzetei, ezeket a főiskolák nem használják fel. Helyettük olyan kiváló, de köztudomásúan nehezen megszerezhető műveket ajánlanak, mint *Hessel* vagy *Fitz József* munkája. Hasonló a helyzet a könyvtártan esetében. Ki tudja, hányadik generáció nevelkedik a már szintén ritkaságnak számító, örökbecsű (de nem örökérvényű) *Sallai—Sebestyén*-féle kézikönyvön? A *megújult* szemléletmódot két új szöveggyűjtemény sem ültetheti át egy *régi* rendszerbe. Az osztályozás tankönyvei mindig és minden szinten az ETO-ra szorítkoznak, ezért ez az

egyetlen szakrendszer, amelyet nagyjából ismernek a hallgatók. (Megjegyzendő, hogy a viszonylag friss egyetemi jegyzet „története” is jó húsz évre nyúlik vissza.) A dokumentumleírás új szabványainak megjelenése a katalogizálás kurrens tankönyveit mintegy érvénytelenítette. Elszomorító, hogy a nagyon keresett *Példatár a könyvek bibliográfiai leírásához* című művet a Tankönyvkiadó mindössze 623 példányban és kizárólag a három főiskola számára adta ki. A tájékoztatás terén példamutató a Debreceni Tanítóképző Főiskola munkaközösségének nagyszabású, bár részleteiben vitatható jegyzetsorozata, annál is inkább, mert a hetvenes években a történeti és az olvasásismereti jegyzeteken kívül ez volt az egyetlen ilyen jellegű vállalkozás. Az egyetemi hallgatók ezt sem használják, helyette a Kóhalmi Béla könyve nyomán készült csaknem húszéves jegyzetektől tanulhatnak. Ennek értékét ismét nem kérdőjelezzük meg, csupán azt, hogy a korszerű tájékoztatási ismeretekből mennyi fér bele az esti, a levelező és a kiegészítő tagozatos hallgatóknak tartott néhány előadásba és gyakorlatba. Az *Olvasásismeret* című jegyzet szintén a hetvenes évek vívmánya, hézagpótló nemcsak a képzésben, hanem a szakirodalomban is, és végre mind a főiskolai, mind az egyetemi oktatásban használatos. A gépesítéssel kapcsolatos jegyzetokről ugyanez nem mondható el, a hiányok ezen a téren és az önálló tárggyá válásért küzdő informatikában a legfájóbbak.

Ki kell térnünk a *társtudományok* mostoha sorsára is. Bár néhány, más szak számára írott jegyzet, szövegyűjtemény felhasználható a könyvtárosképzésben is, figyelembe kellene venni, hogy a kifejezetten könyvtárosok számára készített szociológiai, kommunikáció-, információ- és rendszerelméleti, logikai, szervezés- és vezetéstudományi jegyzetek (hogy csak néhányat említsünk) milyen nagy mértékben megkönnyítenék a szaktárgyak oktatását!

Végül érdemes még egy összefüggésben megvizsgálni az említett adatokat. A 168 dokumentum közül 143 tankönyv, 8 szövegyűjtemény, 17 munkáltató taneszköz. A harmadik kategóriába tartoznak az általános és a tájékoztatási feladatgyűjtemények (közülük az egyik programozott), az osztályozási és a katalogizálási példatárak és egy oktatócsomag a könyvtári adminisztráció elsajátításához. Némi jóindulattal a szövegyűjteményeket is az aktivizáló csoportba sorolhatnánk, hiszen ezek elrendezésükkel segítik a problémakör megismerését, de a rendszerkiakítás feladatát a tanulókra hagyják. Jól látszik tehát, hogy bár gyakran használtuk a taneszköz kifejezést, mögötte voltaképpen *csupán tankönyvek húzódtak meg*. A többi típusból — a könyvtárkezelői tanfolyamok és a KMK-továbbképzések kivételével — csak mutatóba jelenik meg egy-egy. Olyan, sok helyen már mindennapnak számító eszközöket, mint a diasorozatok, transzparenszek, filmek és videokazetták, egyáltalán nem találunk, holott például a könyvtárakat bemutató könyvtörténeti diaszorozatot csak sokszorosítani kellene!

Nem a pedagógiai divatnak engedve tartjuk sajnálatosnak a szemléltető, a gyakorlást segítő taneszközök hiányát, hanem azért, mert a könyvtárosság nagyrészt gyakorlati, jártasságokra és készségekre épülő szakma. Elemi munkafolyamatai körülhatárolhatók, és ezek elsajátíttatása az elméleti tudás átadásával *egyenrangú* feladat. A könyvtári adminisztrációban, egy-egy bibliográfiai tétel szerkesztésében, a különféle rendszerek szerint végzett osztályozásban és visszakeresésben, egy tájékoztatási kérdés megválaszolásában, az olvasóval való foglalkozásban stb. nélkülözhetetlen jártasság csak számtalan eset elemzésével, egyre nehezebb és összetettebb feladatok megoldásával alakítható ki. Nem bizonyos, hogy ezzel a könyvtári gyakorlatokra vagy a majdani munkában szerzendő rutinra kell várni.

Hogyan keletkeznek a hiányok?

A közölt táblázatokból kitűnt, hogy mely szinteken, milyen tárgyakban vannak fehér foltok a taneszközellátás terén. Kiegészítésül érdemes megnézni a taneszközök korát is. Az ötvenes évekből csak három maradt ránk, a hetvenes években 48, 1980—81-ben 15 taneszköz jelent meg. Mint látható, a tankönyvek túlnyomó többsége (102) a hatvanas években keletkezett. 1970 után csak a tájékoztatási és az olvasásismereti stúdiumok hoztak újat — és ez nem véletlen!

Mintegy húsz éve kezdődött az információáramlás és -közvetítés szinte forradalmi átalakulása, a számítógépek könyvtári és dokumentációs célú felhasználá-

sa. Ezek a változások szétrombolták a könyvtárügy addig kialakult és valamiféleképpen tudományosan is tükrözött rendszerét. A könyvtárak és az információs intézmények egyre bonyolultabb hálózatokat alkotnak, a gépesítés átformálta a munkafolyamatokat és a munkaszervezést, a demokrácia és az önművelés jegyében új követelmények támadtak az olvasószolgálatnál szemben, az információs igények növekedése mind kifinomultabb információkeresési technikákat hívott életre, a világméretű információ- és dokumentumcsere megkívánta az egyik legkonzervatívabb terület, a katalogizálás gyökeres megújítását. Azokban az országokban, amelyekben a könyvtár- és információügy átalakulása előbb kezdődött, sorra születtek meg a folyamatokat elemző művek. A hazai könyvtárügyben valóban nem lehet még rálátásunk egy sereg újabb keletű kérdésre, de sajnos, nemcsak ezek maradtak feldolgozatlanok. Ézért nem véletlen, hogy csupán az olvasásismeret-jegyzet tekinthető új produktumnak. A taneszközellátás hiányosságai ugyanis a könyvtár-tudományi monográfiák, kézikönyvek hiányának következményei, hiszen a tankönyvek főként ezek didaktikai szempontú átdolgozásából születhetnének meg. E hiányok pedig a könyvtártudomány egészében tapasztalhatók. Hogy csak néhány megírásra váró témát, illetve tankönyvet említsünk: a hazai és a külföldi információ- és könyvtárügy elmúlt 30 éve; könyvtártan — rendszerszemléleti alapokon; szociológiai, pszichológiai, esztétikai, pedagógiai alaposítású olvasószolgálati segédkönyv; osztályozáselmélet; nem ETO-jellegű osztályozási rendszerek; a nemzetközi szabványos bibliográfiai leírás, az ISBD-n alapuló dokumentumleírás; a külföldi és hazai információs rendszerek és szolgáltatások elméleti alaposítású bemutatása és végül a könyvtárgépesítés.

Bizonyos, hogy e témák közül néhány már megérett a monografikus feldolgozásra, igény is van rá, és a számításba vehető szerzők is közöttünk dolgoznak. Úgy tűnik mégis, hogy a képzés és a tankönyvterjesztés feltételei nem hatnak kedvezően az alkotókedvre. A főiskolai és az egyetemi oktatók, akikre a tankönyvírás elsősorban támaszkodhatna, hiszen személyükben egyesül a szaktudás a tárgykör oktatásának tapasztalataival, nemegyszer kénytelenek két-három tárgyat tanítani, részben azért, mert a felsőoktatási intézmények az új oktatóknak nem tudnak megfelelő körülményeket teremteni, részben azért, mert külső előadók foglalkoztatása ma csak korlátozottan lehetséges. De még egyetlen tárgy oktatása is legkevesebb heti 4—10 órát vesz igénybe a nappali tagozaton, és az esti, a levelező és a kiegészítő tagozatos hallgatók tömegének képzése szintén a kis számú oktatógárda válására nehezedik. Emiatt aztán az alkotás, különösen pedig valamilyen alkotói szabadság vagy kedvezmény igénybevétele elképzelhetetlen.

További gondokat okoz a taneszközellátás szervezetlensége. Amennyiben valamely hálózat vagy nagyobb hatáskörű intézmény szervez továbbképzést, módjában áll az általa megfelelőnek ítélt szerzőt felkérni, és a kész munkát, jegyzetet a szükséges példányszámban házilag előállítani, kiadni. Az oktatási intézményeknek azonban — a néhány oldalas sokszorosítványoktól eltekintve — erre nemigen van módjuk. Ha az idő szorít, a hálózati központokban a szerződéskötés és a megjelenés között csak néhány hónap telik el. A képző intézmények ellátására hivatott Tankönyvkiadónál új művek kiadásának esetében körülbelül kétéves átfutási idővel kell számolni. Ráadásul a Tankönyvkiadó az igények és a lehetséges szerzők ismeretének hiányában nem is tölthet be kezdeményező szerepet!

Így alakul ki az a helyzet, hogy időnként a korlátozott kiadási és terjesztési lehetőségekkel rendelkező intézmények gondozásában kítűnően használható oktatási segédletek jelennek meg — néhány száz példányban! A képző intézmények, ha tudomást szereznek is ezekről, legfeljebb egy-két példányt tudnak „megkaparintani”. A Tankönyvkiadó közben készíti a régi jegyzetek ötödik, hetedik utánnyomását, a főiskolák vagy az egyetem számára. Ember legyen a talpán az a tanszéki könyvtáros vagy csoportvezető hallgató, aki a testvérintézmény jegyzetboltjából megszerzi valamelyik jegyzetet!

Hasonlóképpen elvesznek egymás számára a tanszékeken készített házi sokszorosítású segédletek, pedig van köztük jó néhány feladatgyűjtemény, példatár, rövidítésjegyzék stb., amelyet bárhol használni lehetne. Ezekkel már végképp az a helyzet, hogy könnyebb őket, nem kis munkával, újból elkészíttetni, mint átvenni.

Pedig van egyszerű megoldás is: a képző intézmények — nincsenek olyan sokan — küldhetnének egymásnak egy-egy példányt testre szabott, házi oktatási eszközzeikből.

*

Az alkotási kedvre talán a mű nyilvánosságának, jövőjének, hasznosságának biztos tudata hat a legösztönözöbben. A képzés szervezete, a tantárgyak körének bizonytalansága, a képző helyeket az utóbbi években ért támadások mindezeknek ellene hatottak. Az évekig tartó viharok, úgy tűnik, elültek, a képzés megingott rendszere ismét szilárdabb talajon áll. A jelenlegi munkálatok fő iránya a tanterv, tehát a tartalom korszerűsítése. Az új programokkal párhuzamosan megteremtődnek az alkotás feltételei is, hiszen a taneszközök — néhány kivételtől eltekintve — egy meghatározott szint számára, meghatározott tematika nyomán készülnek. A legkedvezőbb esetben a nappali, az esti és a levelező tagozatos hallgatók külön könyvből tanulhatnának, amelyek az utóbbiak számára az előadások egy részét is pótolnák. A más-más képzési szinteken folyó oktatást pedig nemcsak a tankönyvek, hanem a szemléltetést és a jártasságok kialakítását szolgáló eszközök is támogatnák.

Mindezt elősegítené, ha a szakma határozott (de jóindulatú) kéréseit a könyvtárügy valamelyik szerve taneszköz pályázatok révén is kifejezésre juttatná, ezzel egyben kijelölné a legfontosabbnak ítélt területeket, és ösztönözné ezek tankönyveinek, jegyzeteinek színvonalas kidolgozását is.

O r b á n É v a

Mit tegyünk, hogy legyünk?

Hangjáték huszonöt hangra

Mottók:

„A könyvtár szak azt jelenti, hogy ott sok a könyv, és sokat lehet olvasni. Majdnem olyan, mint a magyar szak.”

„A mi könyvtárosképzésünk múlt századi: a tudós könyvtáros képe, aki ül, olvas és ír.”

I. Indítatások

„A tévhit vitt a szakra. Azt gondoltam: könyvtár, hát persze, olvasás, irodalom... Ezt még táplálta, hogy történelemből volt az írásbeli, és a szóbelire megadtak 2—3 „mesekönyvet” (Kéki, Tevan), amelyek nagyon érdekesek voltak, és itt még mindig át voltam verve. Senki sem tudja a gimnáziumban (ma sem!), hogy mit takar a könyvtár szak álnév. És mivel én alapjában véve egyszakos magyaros szerettem volna lenni, valamit választottam hozzá, amiről azt hittem, köze van az irodalomhoz. Az első héten, a címleírásnál kiderült, hogy ez valami más. Attól kezdve szívós elszántással igyekeztem megszökni a szakról. Alapvetően más egyéniség vagyok, mint amit a „könyvtártudomány” bármelyik területe igényel. Belepusztulnék, ha akár csak egy hónapig is ezt kellene csinálnom. Le akartam adni a szakot, de szakot az adhat le, aki a könyvtári tárgyakból legalább jó rendű. Én képtelen voltam ezt az anyagot megtanulni, hát inkább elvégeztem. Különben óraadó tanár leszek a Nemzetközi Előkészítő Intézetben, a magyart fogom tanítani, mint idegen nyelvet. Mivel öt éve irtózom a könyvtár szaktól, ezért semmi ’tárgyi’ vagy a szakkal, anyaggal, oktatással kapcsolatos problémát nem tudok említeni. A legfőbb gondom az volt, hogy minél távolabb legyek tőle, és minél kevesebbet kelljen rágondolnom. Ja! Egy megjegyzés! Az egyetlen dolog, amivel érdemes lenne foglalkozni, az informatika.”

„Eleve könyvtár-történelem szakra jelentkeztem, s ha nem vettek volna fel, akkor valamelyik Szabó Ervin-fiókba mentem volna dolgozni. Oka: zsenge gyerekkorom óta hírhedt könyvmoly vagyok, s a mai napig is vallom, hogy a könyvek mindig is többet jelentettek számomra, mint az emberek. Montaigne esszéiben olvastam valahol, hogy az emberek odaadják magukat a pénz és dicsőség vágyának, egy eszmének, a családnak, holott csak önmagunkhoz szabad tartoznunk, az igazi élet az, amelyet szobánkba zárkozva, könyveink, gondolataink társaságában töltünk. Én nem érzem ezt a „szakmát” alacsonyabb rendűnek semmiféle egyéb „értel-

miségi' pályánál. Tény, hogy a magyar könyvtárügy enyhén szólva elmaradt attól, ami a világban máshol már természetes. De ez nemcsak a könyvtárügyről mondható el! Ha a könyvtárakat fenntartó szervezetekben nem értenek ahhoz, amiért a fizetésüket felveszik, és a szakmaiakon túlmenően anyagiakat sem fordítanak kellő mértékben a könyvtárügyre, azért nem a könyvtáros szakma a hibás. Ha a könyvtárak felelős állásait nem kiöregedett, kiérdemesült emberek elfekvőjének tekintenek, nem tartana a magyar könyvtárügy ott, ahol tart. Volt egy vita erről annak idején a Magyar Könyvtárosok Egyesületében. A lényege: a képzés az oka minden rossznak — azt ugyanis bátran lehetett kritizálni, nem úgy, mint a művelődéspolitikát. Végül egyik neves pesti könyvtárunk igen tisztelt vezetője summázta azokat az igényeket, amelyeket ő a pályakezdő könyvtárosokkal szemben támasztott, s amelyek nevében a jelenlegi könyvtári vezetők 90 százalékát le lehetne váltani. (Egyébként az említett könyvtár csak igényeiben maximalista: az egyáltalán kifizethető legkevesebb bért kínálja, úgyszólván ezért a pénzért takarítónőt sem kapna. Ennyit a korrektségről.)"

Ez a két idézet egy levelekben megírt és beszélgetések közben lejegyzett terjedelmes véleménycsokorból való. Akik megszólalnak: könyvtár szakon tavaly végzett pesti bölcsészhallgatók, volt évfolyamtársaim. A könyvtár szakra való bekezdésük körülményeiről, tapasztalataikról és terveikről faggattam őket. Őszinték voltak, s én jobbnak láttam, ha az általuk elmondottakban és megírtakban megmutatózó jellemző vonásokból nem készítek felmérést; nem összegezem válaszait az azonos jegyek mennyiségi mutatói szerint: az adatok megnyugtatóan tárgyiasítanak azt, aminek inkább nyugtalanítania kell, ami így, szubjektív, szókimondó formájában elgondolkodtató, felháborító, kínos és idegesítő. Évfolyamtársaim fogalmazásmódja, indulataik, keserűségük, józanságuk, cinizmusuk és — olykor — hivatástudatuk legalább annyi információt nyújt a könyvtárosképzés nehézségeiről, mint maguk a tények. Hiszen a diákok személyes tévedései és kiábrándulásai döntik el végső soron, hogy milyen „mennyiségű” és miféle emberanyaggal számolhat a könyvtárügy a jelenlegi oktatási és szakmai körülmények között. Ezenfelül: az Olvasó maga fogja felfedezni az idézetekben az azonosságokat, az érzékeny pontokat és a veszélyeket, s így mindezek mélyebb nyomot hagynak majd maguk után, egyenesebb lesz a kerékvágás és — talán — közelebb a cél.

„Én filozófiára akartam jelentkezni, de beláttam, hogy úgysem vennének föl. Elhatároztam: könyvtáros leszek. A könyvekhez — és minden más művelődési formához is — ragaszkodom. Legyőzöttnek és magányosnak érzem magam, ha nem tudok mindennap egy kicsit olvasni vagy moziba menni.”

„Az én nővérem Debrecenben végezte a könyvtár szakot. Elég szigorú intézmény; én tudtam, mit választok. Az előre sejthető elhelyezkedési nehézségek miatt — két tanári szak helyett — valami alkalmazott bölcsészetet kerestem.”

„Történelem—földrajz helyett lett történelem—könyvtár.”

„Sosem hallottam erről a szakról, csak amikor kiderült, hogy nem indul magyar szak az egyetemen. Ahelyett választottam a történelem mellé. Az előfelvételi idejét egy könyvtárban töltöttem. Mindent szerettem, a katalóguscédula-besorolástól az olvasószolgálatig, jó volt a légkör. De azt már akkor sem értettem, minek ehhez egyetem.”

„Egyszerűen tévedésből kerültem könyvtár szakra. Ez bizonyára olyan, mint a magyar, gondoltam. Ugyanis arra készültem a gimnáziumban másfél évig, és azután kiderült, hogy nem hirdetnek rá felvételt. Ezért lett a könyvtár szak. Nem tudta felkelteni az érdeklődésemet, s csak akkor foglalkoztam vele, ha vizsga volt. Különben az angol szakommal törődtem, meg filmíró tanfolyamra jártam a filmgyárba. Szóval eleve más volt az érdeklődésem. Egyszerűen csapdába estem.”

„Én a néprajz mellé vettem fel a könyvtárt, másikat szaknak. Kellett még valami hasonló. És ez olyan bizonytalanabb, általánosabb dolog volt, nem olyan határozott irányú, mint a magyar vagy a történelem.”

„Kétszer felvételiztem. Először magyar—német szakra, s mivel a német sikerült, gondolkodni kezdtem: megpróbáljam mégegyszer, vagy válasszak valami mást a magyar mellé? Az Országos Széchényi Könyvtárban dolgoztam, a bibliog-

ráfiai osztályon. Ott nagyon érdekelt a Magyar Nemzeti Bibliográfia: rendszere, törekvései, no persze nem az utalók gyártása, amit én csináltam. Az OSZK kézirattára jobban érdekelt: a régiségek mindig vonzottak. Hivatástudatom nem volt, 'majd kialakul' — gondoltam. Az egyetemen nem csalódhattam, mert már volt alkalmam tapasztalni, hogy a könyvtárügy több, mint a katalogizálás és az osztályozás favágómunkája. A régiség iránti vonzódásomból a paleográfia, kodikológia iránti érdeklődés lett. A könyvtár szak segítet hozzá. Nem bántam meg! Az MNB ugyan már csak kívülről érdekel, de az egész könyvtárügy egyre inkább."

„Be akartam kerülni az egyetemre, ezért választottam ezt a szakot, a magyar helyett, amelyre sokszoros volt a túljelentkezés."

„Magyar—történelem szakra akartam jelentkezni, magyar híján lett a könyvtár. Csak azért nem adtam le elsőben a szakot, mert nem ismertem még a módját, pedig a pesti bölcsészkaron *mindent meg lehet csinálni*. De a könyvtárügy is másnak látszott még: kommunikációelméletet, szociológiát tanultunk. Végül azért maradtam, mert a könyvtár szakkal mindig lehet állást találni. Ez is egy kiút."

„A magyar—népművelés szakra sokszoros volt a túljelentkezés, inkább itt próbálkoztam. Később rájöttem, az is ugyanolyan link lett volna, úgynogy mundej."

„A magyar szak mellé választottam 'valamit'. Két szempontom volt: ne legyen tanári szak, és ne legyen ideológiailag hangsúlyos — édesapám lelkész."

„A régi dolgok vonzottak, a nyelvtörténet meg az irodalom. Olvastam valahol, hogy régi könyvtáraink, gyűjteményeink, levéltáraink szakemberhiánnyal küszködnek, fiatalokat várnak. A magyar mellé ezért került a könyvtár szak. Elsőtől kezdve *spekolokra* jártam, a szakdolgozatom is középkori témájú. Megvolt a kész elképzelésem, nem úgy foglalkoztatott a könyvtárügy, mint azt, aki ezen a területen akarja a világot megváltani."

„Engem semmi sem vonzott különösképpen. A humán területek érdekelték ugyan, de éppúgy a kémia és a biológia is. Végül is a magyar szakra akartam felvételizni, de a túljelentkezés, meg a nagyobb olvasottsági követelmények miatt nem kockáztattam. Egy bölcsész sokfelé találhat állást, még a TV-ben is. Majd csak kialakul valami — gondoltam."

„Még gimnazistaként két évig kutattam levéltárban, s a mindennapos kutatómunka kedvet csinált: levéltáros akartam lenni, de mivel épp nem indult ez a szak, a könyvtárit választottam. Később, amikor lehetett volna, már én nem akartam elcsereálni. Pécsen, az Egyetemi Könyvtárban, ahol az előfelvételi egy évét dolgoztam le, ideális volt a légkör ahhoz, hogy az emberben hivatástudatot ébreszsen. Mindenféle munkát végeztem ott, a munkafolyamatokat a könyvtári mechanizmus valóságos sorrendjében ismertem meg. A nehézségeket sem rejtették véka alá. Az igazgató egy munkaértekezleten dicsérte kollégáit, mondván: bármilyen poszton dolgoznak is, nem tévesztik szem elől a lényegét: a *szolgálatot*. Ez megfogott, és amikor az egyetemen azt hallottam, hogy a könyvtár legnagyobb ellensége az olvasó, addigra pontosan tudtam, hogyan kell ezt érteni, s mi benne alkalomadtán az igazság."

Az eddigiekből kitetszik: a bajok már a gimnáziumban elkezdődnek. A diákok a következő okokból jelentkeznek könyvtár szakra: 1. tájékozatlanságból, 2. valami más szak — legtöbbször magyar — hiányában, 3. mert más szakokon nagyobb a túljelentkezés, 4. mert nem volt más tárgy, ami vonzotta őket, 5. azért, mert a könyvtári végzettséggel álláshoz lehet majd jutni, 6. mert ezen a szakon 'könyvnyebb' diplomát szeretni, 7. hivatástudatból. A diploma iránti vágy és a vele járó majdani, képzelt vagy valódi társadalmi presztizs és a remélt kényelmesebb munka vágya más szakokra is sok jelentkezőt hajt, sőt más egyetemekre is. A többi ok közül négyet az jellemez, hogy jellegzetesen külső szempontok készítenek a könyvtár szak választására a diákokat: valamilyen másik szak hiánya, a többi szakra való nagyobb túljelentkezés, a más irányú érdeklődés hiánya és a bizonyos fokú tájékozottságra valló, állás reményében történő jelentkezés. Ezek az indokok nagyon is elfogadhatók és érthetők, nem a könyvtárügy szempontjából, hanem úgynevezett emberi szempontokból: az egyének adott társadalmi lehetőségeik között úgy próbálnak utat találni és érvényesülni, ahogy lehet: ez nem erkölcsi, hanem gyakorlati kérdés. A könyvtárügy szemszögéből nézve azonban tragikus, hogy a hét ok közül mindössze kettő van, amely magát a könyvtárügyet veszi célba, de ezek

közül is az egyik negatív, a tájékozatlanság. Ez azt jelenti, hogy a diákok egyszerűen tévednek, amikor ezt a szakot választják, és ha tisztában volnának azzal, hogy mit takar, nem ide jönnének. Magyarán: mindenféle más okból sokkal többször választják a könyvtár szakot, mint azért az egyért, amiért kellene: hivatástudatból, a könyvtárügyért.

Ez azonban még csak a kezdet. Ami történt, megtörtént, együtt van egy évfolyam. Lássuk, mi történik vele.

II. Csalódások

„Én mindenképpen könyvtárba akartam menni, őszinte hivatástudattal. Nyakátáról jöttem, az ottani nagyközségi-járási könyvtár jól felszerelt és jól működik, szerintem az ország legjobbjai közül való. A sikertelen felvételi után ott dolgoztam, vonzott az olvasószolgálat, a gyermekkönyvtár. Aztán felvettek könyvtár-törzstételelem szakra. Boldog voltam és ambiciózus, úgy terveztem, hogy majd visszamegyek Kátára a könyvtárba. Örültem annak, hogy sokat kell tanulnom, és annak is, hogy milyen sokat tudok majd segíteni ezen a területen. Egy kis közművelődési könyvtárban több a tennivaló, jobban ki lehet bontakozni egyéni teljesítményekkel és érdeklődéssel, mint egy országos könyvtárban. De máshogy alakultak a dolgok. Én többedmagammal azok közé tartozom, akiknek az oktatás vette el a kedvét a könyvtárügytől.”

„Odáig jutottam, hogy ha belépek egy könyvtárba, fizikai idegesség fog el. Valamikor, 18 évesen, ha a Széchenyi Könyvtárban megcsapott a könyvek szaga, teljesen eltöltött az öröm érzése.”

„Úgy elment a kedvem az egészszől, hogy otthon sem megyek be többé abba a könyvtárba, ahol életemben először éreztem jól magam.”

„Majdnem két évig dolgoztam könyvtárban, utána mégis két évig tanultam címléirni meg szakozni az egyetemen. A közművelődési könyvtári tananyag, ami érdekesebb és fontosabb, csak harmadikban jött. Mire az aktuális szakmai kérdésekhez jutottunk volna, már mindenki a másik szakja felé orientálódott.”

„A harmadik és a negyedik év anyaga nem épül, nem is épülhet az első kettőére. A tantárgyak átfedései és a kevésbé gyakorlatra orientált jelleg (a valóságos könyvtárosi tevékenységre is csak a harmadik év utáni gyakorlaton kerül sor!) nagyon rossz hatású. Mindannyian a másik szakunkkal foglalkoztunk. Az első két év az egyetemen annyira kiábrándított, hogy nem érdekelt többé az, amit olyan nagyon akartam, hogy egyetemre jelentkeztem miatta.”

„Az osztályozáshoz, katalogizáláshoz egy tanfolyam is elég. Ráadásul: van már új címléírás, de mi mégis megtanuljuk a régit!”

„Az első szigorlat idejére már eldőlt, hogy milyen irányba indult a hallgató. Nekünk akkor kezdődtek az érdemi tárgyak. A könyvtárban segítségével váltak csak áttekinthetővé a könyvtárügy, a jövő lehetőségei, a fejlődés, a tennivalók. Ekkor már volt olyan tanár is, aki nagyszerű dolognak tudta láttatni például a számítógép könyvtári alkalmazását. Vagy a szakirodalmi tájékoztatás alapjaival való megismerkedés az egyes tudományágakban, ez valóban szellemi feladat. Ha a perspektívák már kezdetben kirajzolódának, akkor az újonnan munkába álló könyvtárosok között nem lenne annyi „ha ló nincs, számár is jó” módon gondolkodó. A közművelődési könyvtár iránti érdeklődésünk, mivel szinte teljesen kielégítetlen maradt, gyorsan meg is szűnt.”

„Úgy láttam, hogy a könyvtári terület csak kétféle lehetőséget nyújt: vagy egyhangú aprómunkát végezni, vagy népművelővé válni. A lényeg, a hungarika-kutatás, bibliográfia később jöttek, már túl későn. Azonfelül sok is az ötéves képzés. Ugyanakkor egyes területeken elégtelen! Sem jó szak-, sem jó közművelődési könyvtáros nem lehet valaki ennyi képzés után és ennyiféle között. Rosszak a szakpárosítások, sok a történeti anyag, de a valódi könyvtárügy tevékenységi területéről töredékesek az információink, az egész beláthatatlan számunkra, s az is, hogy mit lehetne tennünk a problémák megoldására.”

„A tanszéken kétféle tanári szemlélettel találkoztunk. Az egyik konzervatív. Ezzel már nem sokra megyünk. A tanárok között olyan is van, aki nem tud semmit a többi oktató tárgyáról. A másik irányzat felkészít a valóságos viszonyokra, ismer-

teti a problémákat, a nemzetközi rendszereket. Sajnos azonban éppen az előbbinek van időben is, rangban is elsőbbsége”.

„Bizonyos órákra kevesen és keveset jártunk, nem tudtuk pontosan, hogy melyikre érdemes, hogy melyik ismeretlen tárgy elnevezése mit takar. Több ideológia-történet kellene, kultúrtörténeti stúdiumok, jobb eligazítás.”

„Szerintem az anyag nagy részéhez nem szükséges egyetem, amit kell, azt anélkül is meg lehetne tanulni, de amit tanulunk, az sem mind hasznosítható a gyakorlatban. A manuális tevékenységeket tényleg soká tanuljuk, mégsem szerzünk bennük igazi gyakorlatot, s a könyvtárban, ahol dolgozunk, úgyis újra megtanuljuk majd. Sajnos, nyilvánvaló, hogy a könyvtárügy anyagi lehetőségei korlátozottak, amit ismernünk kell, a terminál meg a számítógép, az nincs meg ott, ahová kerülünk, talán nem is látunk ilyet soha. Alap és betekintés lehet, amit tanulunk, de későbbi munkánkról úgyis az adott körülmények döntenek majd, a többit elfelejtjük. Nincs két könyvtár, amelyik egyformán csinálna mindent. Mindegyiknek mások a szempontjai, s olyan is van, amiről sose hallottunk, különleges, extra dolgok a katalógusban, szervezésben, nyilvántartásban. Ebbe egy-két hét alatt bele lehet jönni. A paleográfiai, informatikát viszont valóban csak egyetemen tanulhatjuk. Ezért kellene a differenciálás, szakosodás.”

„A tanárok jók, okosak, nem rajtuk múlik a képzés színvonala, hanem az oktatás rossz szerkezetén. A képzés problémáival a tanszéken is tisztában vannak, egy részüket meg is oldották. De mi még nem kaptunk általános bevezetőt ebbe a szakmába. Ezt a hiányt a történeti tárgyak zsúfolásával, a mechanikus könyvtári rész-munkafolyamatok megtanításával akarták kitölteni. De annak, aki nem tudja, milyen a könyvtár, nem lehet felkelteni az érdeklődését a kínai nevek átírásával, a Kommunista Kiáltvány portugál címeírásával vagy a történelem folyamán felmerült különféle osztályozási problémákkal. A tanszék kicsi, az ismeretanyag nagy, számos tárgyat csak meghívott előadóval lehetett taníttatni. A kisebb problémát az okozta, ha az illető nem tartozott szakterületének legjobbjai közé. A nagyobbat az, ha rosszul adott elő. Unalmas, néha kínos előadásait messzire elkerültük. Kárát az adott szakterület fogja látni.”

„Sokat ártottak az iskolás elméleti órák, amelyeken olyasmit tanultunk, amit a gyakorlatban kellett volna elsajátítanunk. Minden évben kellene gyakorlat, de nem olyan, hogy „Jaj, itt vagytok hárman?! Menjete ki uzsonnázni!”

„A gyakorlaton végre kiderült, mi is a könyvtári munka. Nem volt olyan ijesztő, csak éppen nem kívánom magamnak mindennapra ezt a melót.”

„A gyakorlat sem vált be Fehérváron. Azt láttam, hogy húsz ember közül kettő végzi lelkesen a dolgát. Rosszul is ment minden.”

„Tudom az anyagot; tudom, annyira, amennyire a gyakorlat egy hónapja alatt megtanultam. Az volt az igazi iskola. Ott tanultam valamit.”

„Az anyagilag is ráfizetéses gyakorlat mindenkinek nyűg. Érdekel az olvasószolgálat, ahol pedagógus hajlamaimat is kiélhettem volna. De ez nem állt arányban a munka egyéb színtereivel: adminisztráció stb. Szombathelyen voltam, nagyon tetszett a munkaszervezés. Mindenkinek megvolt a helye. Ment a gépezet. Biztosan célba is ér. De benne lenni felkészületlenül — törött fogaskeréknek érezte magát az ember.”

„Volt, ami érdekelt: a számítógép, informatika. Imponált. Mint egy szép nő. De az ismeretéhez az anatómiát — a matematikát — kellett volna tudni. Azt viszont még a gimnáziumban tanulhattam volna meg. Ha ez a könyvtári távlat, akkor nekünk elsőtől fogva matematikát kellett volna tanulni, egzakt, saját, és nem afféle mesélő bölcsész-módszerekkel, ahogy mi számítástechnikát tanultunk.”

„Sajnos, ami az oktatáson látszott, az valójában mind a könyvtárügy problémája. A gépesítés, korszerűsítés, tájékoztatás, informatika ügyében szervezeti, felügyeleti, gazdasági elégtelenségek az akadályok. Az átfogó tervek hiánya vagy egymást keresztezése.”

„A magyar tájékoztatási rendszer óvodás, egyszerűen nem létezik. Az információk nem jutnak el sehová. Ahol meg új szemléletre, kedvre volna szükség, ott vénemberek ülnek. A könyvtárosnak nincs presztízse. „Ja, az, aki a cédulákat rakogatja ki-be?” Az informatika a legfontosabb dolog volna, de nincs rá pénz.”

„A szakma bürokratizált. Jó néhány év kell, amíg olyan pozícióba juthatunk, amire az egyetem elvileg képesít. Talán évtizedek.”

„Találtam olyan területet, amelyik érdekelt, de ezzel Magyarországon nem lehet foglalkozni. Azok a követelmények, amelyeket egy korszerű információs rendszer állít fel, valóban értelmiségi feladatot jelentenek. De ez a generáció simán kiöregszik, amíg a magyar könyvtárügy eljut odáig, ahol a fejlett európai országok vannak.”

„A számítógép, ez a mindenki által a legjobbnak tartott mai könyvtári segédeszköz nálunk szinte csak álom. A jövő útja: a nemzetközi rendszerek, az információk feltárása, tárolása számítógéppel — számunkra utópia. A könyvtárügynek sem pénze nincs, sem presztízse. Hely kellene, épületek és beruházások. Kinek van kedve olyan területen dolgozni, ahol — még ha kényszerűen is — áll az idő? Nem lehet a fiatal könyvtárosok szemére vetni, ha nem akarják az életüket lassan és nehézkesen fejlődő szakmában leélni, hanem tenni és teremteni akarnak.”

„A korszerű könyvtáros legalább annyira matematikus képzettségű, mint amennyire szüksége van a humán műveltség egészére. A természettudományi karral kellene párosítani a szakot.”

„Két másik szak mellett kellene tanítani, harmadévtől.”

„Csak aki kutatni akar, annak érdemes egyetemet végeznie: történelmet, szociológiát, kommunikációelméletet tanulni...”

„Menjenek egyetemet végzett emberek könyvtárosnak, de ne tanítsák a könyvtártant egyetemen.”

„A két- vagy hároméves képzés jobb lenne, azután pedig speciális képzés, szakember segítségével.”

„Posztgraduális információs képzésre volna szükség, tanfolyamra vagy kiegészítőre. A címleírást, amit tanulunk, már senki sem használja. De ennek egyébként is gépi munkának kellene lennie.”

„Alapvető probléma a tankönyvtár hiánya. Nincs lehetőség a szakosodásra, noha differenciált szaktudásra volna szükség, ha csak a főbb — közművelődési és szakkönyvtár — bontást fogadjuk is el. A specializáció követelménye összefügg a történeti tárgyak óraszámának csökkentésével, sűrítésével. Az információs stúdiumok megalapozásához valós matematikai ismeretek szükségeltetnek, nem elnagyolt összegzés.”

„A főiskola jobban megteszi. És csak nyelvszakkal együtt volna szabad végezni. Nyelvtudás nélkül nincs állás, kár felvételt hirdetni így a szakra!”

„A történeti tárgyaknak speckoloknak kellene lenniük.”

„A könyvtárosképzésről csak annyit: a történeti tárgyak túlsúlya, ami helyett átfogó művelődéstörténeti képre volna szükség, a négy féléves címleírás, amihez nem kell egyetem, a hiányzó nyelvtanítás, a természettudományi karral való szakpárosítás lehetőségének hiánya, az öt év képzési idő csökkentése, C-szakká minősítés — ezek a legfontosabb kérdések. Szentmihályinak van igaza, amikor állandóan a posztgraduális képzést emlegeti.”

„Csoportunknak csupán töredéke tekinti hivatásának választott mesterségét, a hallgatók zöme a rendkívül kényelmes szalonellenzékeség álláspontjáról közelít a képzés értékeléséhez. Emiatt igen könnyen torzképet kaphatunk: egyébként is csekély presztízssű szakmánk egyetemet végzett képviselőiről méginkább lesújtó kép alakul ki a könyvtáros közvéleményben és ami veszélyesebb: a felügyeletet gyakorló állami-társadalmi szervek vezetőségében.”

„Én tudatosan készültem a könyvtáros hivatásra, édesapám is könyvtáros volt, már gimnazistaként benne éltem a szakmában, ismertem az intézmény problémáit, sőt, még a felvételi évének elején levélben fordultam az akkori tanszékvezetőhöz, hogy információkat kérjek a képzés milyenségéről, tantervről stb., mivel az egyetemen leadott ismeretanyag nem azonos az adott terület „információs fondjával”. Ha valamely részletkérdésre nem kaptam választ, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtárába mentem. Ha valakit érdekelt a szak, az öt év alatt mindent megtudhatott, amit akart, hiszen a dokumentumbázis kitűnő. A hallgatók kritikái az érdeklődés látszatát keltették — az ismeretanyag minimuma nélkül! Az „önjelölt zsenik” népes tábora kétségkívül ellenszenvet érezhetett, már csak azért is, mert már jelentkezésükkor is másodlagos, úgymond „ruhatár” szakként kezelték. A célorientált kezdés megnyithatta volna az utat a tényleges hiányosságok feltárásához.

Ilyen heterogén csoporttal azonban még a legszínvonalasabb oktatógárda sem tudott volna mit kezdeni. Vagy egy oktatási formához vonzódom, vagy egy tudományághoz, függetlenül a képzési formától. Ahhoz, hogy a módszerek, formák változását szorgalmazzam, legalább alapfokon ismernem kell az adott szakterületet. Nem pedig üres hözöngéssel valamiképpen igazolni érdektelenségemet, közönyömet.”

„Ami az egyetemi oktatást illeti, a könyvtár szak eleve hátrányban van bizonyos szakokkal szemben: a művészettörténész jóval élvezetesebb dolgokkal foglalkozhat, mint amit egy könyvtárosnak tudnia kell. Aki azonban az ETO-t, a címeírást vagy a katalogizáláselméletet istencsapásnak tekinti, s nem lát túl ezeken, önmagáról állít ki szegénységi bizonyítványt.

Tölcserén senki fejébe nem lehet tudományt tölteni, s ez nem a képzés hibája. Szerény ismereteim szerint az emberek zöme azért ment könyvtár szakra, mert ez esélyeik egyébként nem rontotta. Nem hogy nem érdeklődött iránta, de azt sem tudta, egyáltalán mit fog tanulni, az eltelt öt év alatt pedig előkelő lenézéssel viseltette a szak iránt. Aki érdeklődött, az a tanszéken, annak jelenlegi formájában is megtalálta a megfelelő embert, és szervezeten vagy anélkül, de minden segítséget megkapott, sőt, a kapcsolat sokkal szívélyesebb volt, mint amit például a történelem tanszékek bármelyikéről el lehet mondani.

Ami a szakma jövőjét illeti: engem érdekel a saját munkám, és azt szívesen, őszinte lelkesedéssel végzem. Ha minden illetékes ezt tenné, szerintem nem volnának problémák.”

„Néhány tanárunknak örökké hálás leszek azért, hogy megerősítették bennem az elhatározást, hogy jó könyvtáros leszek. Sikerül-e? Majd a nyugdíj előtt kiderül.”

„Tudod, velem a történelem aránytalanul nagyobb szerepe adatta fel a szakot. De érted, ha hétről hétre új világok nyílnának meg az ember előtt, akkor más is lehetne a helyzet.”

„Én csak annyit mondok, hogy amíg a könyvtárosságot a bölcsészkaron tanítják, addig mindig olyanok fognak odamenni, akik előbb-utóbb megcsömörlenek tőle.”

A hallgatók véleménye néhol szélsőségesen ellentétes. Azok, akik tisztában voltak a könyvtár szak tartalmával, és volt fogalmuk a könyvtárügyről, s e mellé netán hivatástudatuk is, rendszerint megtalálták a számításukat. Nem csalódtak, s a nehézségek nem vették el a kedvüket. De még az ő elszántan könyvtárügy-párti véleményükben is vannak utalások azokra a problémákra, amelyeknek megjelölése általános a többieknél. Két kérdéskörben sorolták el kifogásaikat az oktatásában és az ezen keresztül megmutakozó könyvtárügyében. Ami az oktatást illeti: elenyésző számú kifogás éri a tanári kart, inkább úgy érzik, hogy a tanári kar áldozatkészsége is az oktatás nehézségei miatt szenved csorbát. De minden más kérdésben csaknem egybehangzók a vélemények. A katalogizálást, osztályozást nem tartják egyetemi szintű oktatásra méltónak, sokallják a ráfordított időt, keveslik a hatékonyságot, de mindenképpen nehezményezik az időrendi elsőbbséget. Ráadásul, mivel a könyvtárügy ezzel — és néhány érintőlegesen kapcsolódó tárggyal (szociológia, kommunikációelmélet) — mutatkozik be, az első két, meghatározó évben semmi vonzót nem tud felmutatni a hallgatónak; s ezzel nemcsak azokat készíti még erősebb távolodásra, akik valami más helyett jöttek ide, hanem azokat is, akik elfogulatlanul tévedtek a szakra. Az ugyancsak egybehangzóan lényegesnek és a hivatástudat ébresztésére alkalmasnak talált közművelődési könyvtárügy, tájékoztatás és informatika tárgy-csoport egyik hátránya, hogy túlságosan későn jön; a másik, hogy nem a valóságos helyzetet, hanem annak normatív változatát tanítják, s nem derül ki belőlük, hogy milyen nehézségekkel kell majd megküzdeniük a könyvtárosoknak, ha dolgozni fognak. Mindez kiderülhetne a gyakorlatokból, azonban ezek is csak későn, a harmadév után jönnek; amellet a gyakorlatok ügye tisztázatlan; szinte véletlen szerencse kérdése, hogy milyen feltételek között és mennyire hasznos heteket tölthet el a hallgató egy-egy könyvtárban, nincs szabályozás, amely meghatározná a gyakorlatok tartalmát, formáját.

Nemcsak a tárgyszerkezettel, de az egész könyvtár szakkal kapcsolatban is sok a tanácstalan kifogás. A szak jellege (A, B, C), a szakpárosítások, a műszaki oktatással való kapcsolat az informatika esetében, az oktatás éveinek száma, bizonyos (történeti) tárgyak szükségessége, szükségtelensége, megannyi — problémákat felvető,

megoldásra váró — kérdés, amelyek külön-külön is, de az előbbiekkal együtt különösen alkalmasak arra, hogy elriasszák a hallgatókat, s hogy más, tisztázottabb rendszerben oktatott tárgyak, tudományok felé fordítsák őket.

Nagyobb baj, hogy a diákok akkor sem találnak több kapaszkodót, ha képesek eltekinteni az oktatás nehézségeitől, s a könyvtárügyet kezdik tanulmányozni. Előbb-utóbb ugyanis, a gyakorlatok és tanulmányaik során — bármilyen keveset foglalkoznak is vele — észreveszik, hogy a könyvtárügy nagyon nehéz helyzetben van. A tanulatak egy része — éppen a legvonzóbb része, a legvadabb könyvtár-ellenesek által is clismeréssel emlegetett informatika és korszerű tájékoztatás — tekintetében anyagi, gyakorlati okokból jelenleg nehézségekbe ütközik a megvalósítás. A perspektíva hiánya nagyon nagy súllyal esik a latba a pályaválasztáskor. Hiába tudják, hogy milyen gazdasági, művelődéspolitikai okai vannak ennek, nem lehet csodálkozni azon, ha a fiatal szakemberek nem szívesen mennek olyan munkaterületekre, amelyek az általuk is ismert lehetséges színvonaltól elmaradnak, ahol csak állandó önfeláldozásra vagy jobb esetben fontolva haladásra számíthatnak. S nem is értik, miért tanítják a nagyszerű informatikát, amely nem lehet meg a számítógépesítés nélkül, ha sohasem fognak számítógéppel dolgozni? S mindezek miatt egészen más terveik vannak, mint amilyen tervei a könyvtárügynek lennének övelük.

III. Tervek

„Hacsak lehet, nem megyek könyvtárba dolgozni. Szakközépiskolába, vagy — horribile dictu — egy szakmunkásképzőbe is elmennék tanítani, ha úgy érzem, hogy kitölti az időmet. Nem a világot akarom megváltani — távol álljon tőlem —, csak ideiglenesen. De könyvtárba úgy sem. Kutatótörténésznek lenni. Ez lenne az igazi.”

„Már legalább három éve tudom, hogy nem fogok könyvtárba menni. A könyvtár olyan belülről, mint egy hivatal. Az értelmiségi munkáról más elképzelése van az embernek. Itt kötött a munkaidő, s ha nem húzom alá eléggé megfelelő ütemben a címszavakat, akkor megszidnak.”

„Könyvtárt munkahelyül csak végső esetben választottam volna. A Nyelvtudományi Intézetben dolgozom. Jobb is, ha nem kerül a szakmába olyan, aki csak kényszerből csinálja.”

„Sok jót lehet csinálni e területen, de minden attól függ, hová kerül az ember.”

„Én majdnem könyvtáros lettem, de csak átmenetileg és kényszerből vállaltam volna, mert Budapesten nem volt más. De sikerült egy ösztöndíjas álláshoz jutnom a Színház- és Filmművészeti Főiskolán.”

„A könyvtári munka kevés annak, aki az emberekkel behatóbban akar foglalkozni, s nem csak jó olvasót nevelni. Inkább nevelőotthonba megyek, ahol sok gyereknek adhatok jó könyvet a kezébe, de emellett másképp is részt vehetek az életükben, segíthetek nekik.”

„Könyvtári állást csak nyelvszakot is végzetteknek hirdettek, emiatt a Központi Statisztikai Hivatal történeti-statisztikai kutatócsoportjában fogok dolgozni.”

„Itt, a történelemben van olyan terület, ahol igazán újat tudok alkotni.”

„Könyvtárról szó sem lehet. Tanítok, heti harminc órában angolt, havi tizenkétezerért. És fordítok, egy görög idézetekkel teli angol könyvet, fél évig fog tartani, és négy-ötzetret kapok majd érte. Ez már hobbi.”

„A Rádióba szeretnék menni dolgozni, de azt is mondhattam volna, hogy a Holdba. Könyvtárba csak végső esetben mennék. Akkor is színház-történeti szakkönyvtárba.”

„Ha komplex művelődési intézményt vezethetnék, akkor könyvtáros is szívesen lennék. Egy kultúrpalotában, korszerű felszerelések között, ahol színház is van, filmek, képzőművészet, mint a párizsi Pompidou-központban.”

„Tanítani akartam, de a létszámstop miatt mégis könyvtárba megyek.”

„A Történettudományi Könyvtárban fogok dolgozni, a nemzetközi társadalomtudományi dokumentáció munkálataiban veszek majd részt. Ezt a Magyar Tudományos Akadémia szervezi, az anyag igen gazdag, szívesebben megyek ide dolgozni, mint tanítani. Ezen a területen van mód az egyéni érvényesülésre.”

„Majd bolond leszek könyvtárba menni. Annyi pénzt kapnék, mint egy tanár, de hat helyett nyolc órát dolgoznék, és még hol van a nyári szünidő?”

„A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárában fogok dolgozni. Szakmai fejlődésemet itt biztosítva látom, s ezen a területen újítani is tudok majd.”

„Szerződéssel dolgozom a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szociológiai osztályán. Szívesen mennék vidékre is, ha például a férjemmel odaköltöznék. Vagy az Országos Széchényi Könyvtár tárolókönyvtárába. Nekem ez éppen megfelel.”

„Könyvtárban helyezkedem el, és pedig a Munkásmozgalmi Múzeum Könyvtárában, nem azért, mintha 'csak' könyvtárba tudtam volna bejutni, hanem mert kezdettől fogva ide is akartam; a közeljövőben az állomány fénylyukkártyás feltárását végzem majd.”

„Arról álmodoztam, milyen jó lesz, ha az irodalomtudomány tanítása mellett az eszközei is a kezemben lesznek. De az idén iskolai könyvtárosi állást összesen talán hatot hirdettek; én csupán a két Pest megyeinek néztem utána, s itt is csak egyszerű könyvtárost kerestek. Az iskolai könyvtárosság ráadásul a könyvtárból is, a tanításból is csak egy kicsi.”

„Ha múzeumi állást nem kapok, lehet, hogy egy időre könyvtárba megyek dolgozni. De csak egy időre. Persze, a néprajz az igazi.”

Amint látható: az évfolyamnak csak egy kis része fog könyvtárban dolgozni; s ezek között is akad, aki elhelyezkedési nehézségek miatt kényszerül erre a pályára. Néhányan megtalálták a számításukat. Rendszerint azok, akik kezdettől fogva tudták, mire vállalkoznak.

Mit lehetne tenni? Van néhány olyan általánosabb befolyásoló tényező, amelyen e percben nem tudunk változtatni, s amelyek nem csak a könyvtárügyet érintik. Ilyen a társadalom „humánértelmiségi-fogyasztása” és a humán értelmiségivé válni akarók sokszoros kínálata közötti szakadék, az értelmiségiek és lehetséges értelmiségiek talajvesztése, kapkodása, félrecsúszása, felmorzsolódása, ami állásért, diplomáért, értelmiségi életformáért sok diákot hajt a számára nem egészen megfelelő szakokra, sőt egyetemekre. Az a „humán” érdeklődésű ember, aki nem elég tehetséges, szerencsés vagy nincs elég összeköttetése, s nem kap állást sem a Rádiónál, sem a TV-nél, sem valamelyik újságnál, ráadásul eltökélt és konkrét hivatástudata nincsen, az kényszerintanár, kényszerkönyvtáros, kényszernépművelő vagy taxisofőr lesz — ha már diplomához jutott. S az egyetemre kerülő, eleve „létszámfölötti”, felesleges emberekből kerül ki — mivel a könyvtár könnyebben megközelíthető szak — a könyvtárszakosok egy jelentős hányada. S ez a szak diplomához segít sokakat, akiknek csak az kell, hogy valamiféle diplomát kapjanak, végül pedig: nem a szakmának szükséges szakembereket képez.

Azt sem lehet a diákok szemére vetni, ha elhelyezkedésükkor jövedelmezőbb szakmát és (vagy) szabadabb munkakörülményeket keresnek. Hiszen rendszerint éppen az egyetem utáni időszakban kell saját egzisztenciájukat megteremteniük, ami vagy viszonylag magasabb kezdőfizetést vagy többletmunkára fordítható több szabadidőt követel. A könyvtári állások ezt sem teszik lehetővé.

Kétségtelen az is, hogy a bölcsesek egy része egyszerűen lenézi, primitívnek, nem-értelmiségi tevékenységnek tartja a könyvtári munkát, amelynek néhány területe valóban hivatali és nem szellemi munka. De ne kérjünk halált az „önjelölt zsenik” fejére. Nem bűn az, csak szerencsétlenség, ha valaki valamit akar, s nincs módja rá, hogy megvalósítsa, akár belső képességei, akár külső lehetőségei hiján.

A nehézségek egy része, a gazdasági természetűek tehát jelenleg nehezen küszöbölhetők ki, különösen azok, amelyek a könyvtárügy jövője szempontjából legfontosabb területeken jelentkeznek. De van más is, nem csak az anyagiak, amivel ösztönözni lehet, s vannak a létrejött helyzet okai között olyanok, amelyek hosszabb-rövidebb távon kiküszöbölhetőnek látszanak.

El lehet kerülni, hogy eleve a könyvtár szak utálatára determinált emberek kerüljenek be a szakra: a gimnáziumban folyó pontos tájékoztatással, a könyvtári alapismeretek oktatásával. Ezzel nemcsak jó néhány pályatévészttől szabadul meg a könyvtárügy, hanem esélye lesz újabb, hivatástudatból és tájékozottan felvételiző hallgató képzésére. Nem véletlen, hogy éppen az így jelentkezettek lettek a legélesebben bíráló, legjózanabban és legtájékozottabban érvelő, de egyben legelszántabban könyvtárpárti szakemberek.

El lehet kerülni már az egyetemen a csalódást és a hallgatók eltávolodását azzal, ha az első évektől fogva megismertetik velük a könyvtárügy jelenlegi, valóságos helyzetét — erre igen nagy az igényük —, ha felkészítik őket a problémákkal való szem-

bekerülésre és megoldásukra, és — hosszabb távon — az oktatás szerkezetének pontosabb kidolgozásával, a tantárgyak megfelelő sorrendjével, előbb kezdődő, rendezett, jól szervezett gyakorlatokkal, az informatika tisztázott státuszával, a különféle gyakorlati és kevésbé gyakorlati tárgyak differenciálásával (szakosodással vagy más formában). El lehet érni megfelelő felvételi rendszerrel, hogy ne a más szakok követelményeinek megfelelni nem tudó téblábolók jelentkezzenek ide — olyanok, akik nem tudnak nyelveket, vagy nem elég műveltek! Ne legyen a könyvtár szak tanács-talan, félresiklott vagy félig tehetséges emberek gyűjtőhelye! S így, ha a könyvtárak odavaló, kitartó, a realitásokkal számoló, lelkes szakemberekkel dolgozhatnak, szakmánk talán elnyeri azt a presztízst, amelyet a korszerű felszerelés, a vonzó, modern intézmények és a zökkenőmentes, gördülékeny munka hiányában még nem áll módjában megszerezni.

A b o d y R i t a

A népművelői kudarcok tereltek a könyvtárosi pályára

Édesapámat korán elvesztettem, özvegy édesanyám nevelt fel. Családi környezetemben mindenki fogékony és érdeklődő volt a művészetek iránt, ezek szeretetét otthonról hoztam, ahol minden próbálkozásom, amiben valamit fél akartam mutatni — legyen az sport, zenei tanulmányok, olvasás —, megértésre talált.

Nem könyvtárosnak és nem népművelőnek készültem. „Mindössze” arra törekedtem, hogy az elsajátított ismereteket mással is megoszthassam. Az irodalom szeretetét igyekeztem környezetembe is beoltani, innen származott az ötletem, hogy olyan hivatást válasszak, ahol ezeket az ismereteket közvetíthetem. Ez lehetett volna a pedagógus pálya is, csakhogy az iskolai kötött keretek sohasem vonzottak. Érdeklődtem a jogi pálya iránt is. Végül mégis a népművelői, illetve a könyvtárosi pályát választottam. Eleinte kifejezetten népművelő akartam lenni. Három éven át tudatosan készültem is erre a pályára, s hogy mégis könyvtáros lettem, az első komoly népművelői kudarcaimnak „köszönhető”.

Első munkahelyemen, V-ben a művelődési ház igazgatójaként töltöttem el két évet, kezdetben, úgy érzem, megvolt bennem a lelkesedés, a pálya szeretete, a kudarcok nem elsősorban azok részéről értek, akiknek a művelése érdekében kellett volna valamit tennem, hanem a tanácsi vezetők és egyáltalán a falu „nagy emberei” részéről. Konkrét erkölcsi konfliktusba is belekerültem... Nem voltam hajlandó behódolni annak a szokásnak, ami ebben a faluban még élő volt: tudniillik a falu vezető embere úgy érezte: joga van ahhoz, hogy az odakerülő fiatal értelmiségi lányokat „közelebbről” is megismerje... Ellenállásomnak az lett a következménye, hogy az ellenszenv nem nyíltan ellenem, hanem a munkám iránt alakult ki. Ez volt a bosszú. Ilyen légkörben dolgoznom akkor, amikor teljesen egyedül voltam, mert a férjem katonaidejét töltötte, szinte alig lehetett. Bele kellett volna mennem az éjszaka-ba nyúló italozásokba, ami falun még manapság is nagyon gyakori, és ilyen alkalmakkor aztán mindent meg lehetett volna beszélni, meg lehetett volna oldani. Ez volt az egyik ok, amiért végül is nem maradtam tovább, a másik pedig az, hogy az ember idővel családalapításra is gondol. A munkaidőm pedig déltől éjfélig tartott. Magánéletre nem is nagyon jutott idő, főleg, mert túl lelkes voltam, és egyszerre sok feladatot akartam megoldani. Nehézség volt az is, hogy úgy éreztem, a népművelői munka sokkal kevésbé mérhető, mint a könyvtárosi. Rossz érzést okozott, hogy nem tudom a munkámat lemérni, nehezebben tudok eredményt felmutatni, holott ezt szinte naponta várták tőlem. Olyan szemlélet uralkodott, hogy ha valamit csinálok, annak rögtön látszata is legyen. A nevelés hosszantartó és nem mérhető vagy lassan kimutatható folyamata hozhat csak eredményt, ezt azonban nem érzékelték az ottani vezetők. Így elmaradtak a sikerélmények, amelyek pedig a kezdő szakmára nagyon fontosak. Ezért gondoltam arra, hogy munkahelyet, sőt pályát változtatok.

1970-ben kerültem jelenlegi helyemre, az R...-i körzeti könyvtárba. Itt a könyvtár vezetését látom el, s emellett a közigazgatásilag hozzá tartozó négy fiókkönyvtár módszertani munkáját is én irányítom. Az első év lényegében tájékozódással, a

lehetőségek felméréseivel telt el. Nem sokkal odakerülésem előtt lett a könyvtár körzeti intézmény, ez viszonylag még sok adminisztrációs gondot okozott. Mivel előzőleg népműveléssel foglalkoztam, tanulnom is kellett. A népművelői éveknél azonban megvoltak az előnyei is tapasztalatokban, amelyeket most is tudok hasznosítani. Felmértem az olvasói ízléstípusokat és az emberek igényeit a könyvtárral szemben. A törzsolvasókkal hamarosan olyan kapcsolatot sikerült teremtenem, amely segítette az állománygyarapításban is. Ma is fontosnak érzem munkámban, hogy az olvasók ízlését fejleszteni tudjam. Olyan irodalmat próbálok velük megszerettetni, amelyik esztétikailag is magas színvonalú. Persze, számolni kell azzal, hogy vannak emberek, akiknek már túlságosan „lezárt” az ízlésük. Megfigyeltem, hogy az általános iskolából kikerülő gyerekek nagy része nemcsak a könyvtártól távolodik el teljesen, hanem az irodalomtól is. Sajnos, az irodalomtanítás nem mindenhol felel meg annak a feladatának, hogy felkészítse a fiatalokat a további igényes olvasásra. Éreztem, hogy a gyerekekkel kellene többet foglalkoznom, lehetőleg kiscsoportos formában. Rendszeressé tettem — a pedagógusok meggyőzése után — a csoportos könyvtárlátogatásokat. Fontosnak éreztem, hogy ez ne pusztán a könyvtár bemutatása legyen, hanem felhívtam a figyelmüket néhány érdekesebb könyvre is, és ezzel próbáltam meg oda szoktatni őket. A napközis gyerekeknek klubot szerveztem, aminek anyagát a tananyagból kimaradt és mégis fontos részekre építettem. Nem vallom a szépirodalom egyeduralgó szerepét, szerintem a jövő megköveteli, hogy egyre több ismeretterjesztő, illetve szakkönyvet is olvassanak az emberek, eközben kutatni, irodalmat keresni is megtanulnak. Az ifjúsággal való foglalkozás érdekében ismét tanulni kezdek, a kiegészítő magyar szakot végzem.

A könyvtári munkát szeretném pedagógiaileg, didaktikailag megalapozottabban és népművelői szellemben ellátni, nemcsak a gyermekolvasók, hanem a felnőttek körében is. Ez utóbbiakkal nehezebb foglalkozni, és itt megint gondot okoz a munka mérhetősége. Ez talán abból is adódik, hogy környezetük, a falusi életmód meglehetősen vegyes. Se nem ipari, se nem mezőgazdasági, se nem paraszti, se nem munkás. Pontosabban: mind a kettő! Hattól kettőig munkások, kettőtől pedig ameddig látni lehet, és ki nem merülnek, parasztlakók! Gyári munkás, aki állatokat nevel. Tele van pénzzel, és ez sokban meghatározza, hogy a kultúra iránt milyen a magatartása, és egyáltalán valamiféle igényt tart-e a kulturálódásra. Nyilvánvaló, aki ennyire elfoglalt, az nem olvas, hanem még többet dolgozik, és újabb pénzt szerez, amit aztán betesz a takarékbába, vagy kacsalábon forgó házat épít, és kocsit vesz hozzá. „Felvág” arra, amije van, és ez tökéletesen kielégíti! Nem mondom, hogy ez mindenkire érvényes, de az ilyen életmód — sajnos — meghatározza az ember szemléletét. Ezért nehéz a felnőttek köréből olvasókat toborozni, s őket olvasásra nevelni. Szerencsémre van a faluban a könyvtárnak olvasói törzsgárdája is. Ez sokat jelent, rá és a szocialista brigádokra építve tervezek egy könyvbarát-, irodalombarát-kört is, amelynek tagjaival fokozatosan szeretnék eljutni az egyszerűbb olvasmányoktól a bonyolult irodalmi alkotásokig. Céloom: érdeklődést, igényt ébreszteni bennük az értékesebb irodalom iránt. Végül soron az emberek szemléletét kellene persze megváltoztatni, azt, hogy egyedül az anyagi jólét üdvözít! Súlyos gond ez, megszabadulni tőle sok energiát követel. Ezért is fordultam annyira a gyerekek felé. Inkább övelük kell foglalkozni, ők még sokkal inkább alakíthatók, fejleszthetők. Talán majd belőlük felnő egykor egy olyan nemzedék, amelynek tagjai számára a kultúra nem annyi csupán, hogy leülök a tévé elé és megnézem azt, amit éppen adnak.

Nagyon siralmas belegondolni, hányadik helyre sorolják a könyvtárost, akár a vb-ülésem, akár a tanácsi beszámoló. Napirendi pontként is az utolsó a könyvtár, valamint a művelődési ház munkájáról készült beszámoló megvitatása! Ez eleve megmutatja, hogy mire értékeli ezt a munkát! Kínos, hogy miután az egyes témákról órákig vitatkoztak, a könyvtáros beszámolóját már síri csend követi. Senkinek sincs hozzászólása, javaslata, véleménye. Esetleg, ha már hosszúnak tűnik a hallgatás, annyival kirukkolnak: „...hát, igen, még növelni kell az olvasói létszámot.”

Azt hiszem, nem látják tisztán a könyvtár és a könyvtáros helyét, szerepét a társadalomban. Ez nem azt jelenti, hogy túl sokra tartom magam, de bizonyos megbecsülést feltétlenül elvárok a munkámnak. Fel kellene ismerniük, hogy az olvasásnak és az önművelésnek milyen fontos szerepe van egy ember életében, szakmai, er-

kölcsi fejlődésében. Mivel R...-ben két gyár is van, sőt termelőszövetkezet, állami gazdaság, ezek vezetőinek és a kulturális ügyekkel foglalkozó megbízottainak nagyobb figyelemmel kellene a könyvtár felé fordulniuk! Ennek már ott kellene kezdődnie, hogy bizonyos követelményeket kellene a dolgozókkal szemben támasztaniuk, ha azokat továbbképzésre küldik, vagy beiratkoznak a dolgozók általános iskolájába, gimnáziumba. Ilyenkor kellene közelebb hozni őket a könyvtárhoz. Több ízben megkíséréltem, hogy legalább ezeket a munkásokat becsalogassam valahogy a könyvtárba, s hogy esetleg kihelyezett irodalom- és történelemórákat tartsanak itt számukra. Egyszer el is jöttek könyvtárlátogatásra, de ezt semmiképpen sem nevezhetem eredménynek, mert a pedagógus, aki elhozta őket, közben a Képes Sportot olvasta!...

Sajnos, a pedagógusokról egyébként sem lehet túl sok jót mondanom, mert nem követelik meg elég következetesen tanulóiktól, hogy a tankönyveken kívül mást is olvassanak. Az érdektelenség egyik-másik pedagógusnál már ott kezdődik, hogy maga sem jár könyvtárba! Ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy nem olvas, mert nyilván mindenkinek van saját házikönyvtára, de azért egy tanítási óra összeállításakor szükség volna időnként arra, hogy más kézikönyveket, eszközöket is kézbe vegyen, ez pedig elképzelhetetlen könyvtár nélkül! Ugyanez vonatkozik a tanácsi, párt- vagy az egyéb intézmények vezetőire! Már csak a személyes példamutatás miatt is! Akad közöttük olyan, aki még soha nem volt a könyvtárban, s ha véletlenül betéved, elcsodálkozik: „Mennyi könyv van itt!”

Amikor az ember pályát választ, nincs tökéletesen tisztában a pálya követelményeivel. Bizonyos tulajdonságokkal eleve kell rendelkeznie. Egy könyvtárosnak például azzal, hogy szeresse és értse az irodalmat, de úgy, hogy érdeklődését másokba is át tudja ültetni. Azok az emberek vonzódnak a könyvtáros pályához, akik maguk is valamilyen szinten művelt olvasók. Nevelőnek is kell lennie a könyvtárosnak, nemcsak olvasásra, hanem igényes művek olvasására kell az embereket rávennie. Ugyanakkor szerénynek kell lennie, nem közelíthet az olvasóhoz göggel, a maga tudásának fitogtatásával, mert azzal inkább elriasztja őket. Ismernie kell nemcsak a szépirodalmat, hanem a szakirodalmat is. Ez a könyvtárostól állandó önművelést követel, az irodalom rendszeres olvasása mellett lépéstartást a szakirodalommal. Tanulmányoznia kell mások módszereit is. Továbbá értékítélettel, fejlett esztétikai érzékkel kell rendelkeznie. Nem szabad elfogultnak lennie, sajátmaga ízlését, véleményét nem kényszerítheti rá az olvasóra, hanem bizonyos irányítással, de engednie kell, hogy kibontakozzon benne valamilyen ítélet és értékelési mód. Olyan légkört kell teremtenie, hogy már a puszta könyvtárba menéssel is egy kicsit kikapcsolódhasson mindennapos gondjaiból az olvasó.

Természetesen szüksége van az embernek arra, hogy elképzeléseit, akár szakmai, akár magánéleti gondjait-bajait valakivel meg tudja beszélni, hogy önmagát is kontrollálhassa. Itt, R...-ben elég szűk az a kör, amelyikben bármilyen jellegű problémát felvethetek. Jóformán csak a férjemnek beszélhetek rólok, ő szintén hivatásos népművelő. Már utaltam arra, hogy szakmai kérdésekben a tanácsi vezetéssel, hivatalos feletteseimmel érdemben nem tudok tárgyalni. Pedig mindig szívesen kérek tanácsot, illetve beszélek olyan gyakorló könyvtárosokkal, akikről tudom, hogy valamit jól, ügyesen csináltak. De mivel eléggé zárt környezetben vagyok, így szakmai problémáimmal kénytelen-kelletlen elsősorban a szakirodalomhoz fordulok. Azt próbálom meg a saját erőmből, az itteni körülményekre, helyzetre alkalmazni. Hogy jó-e, amit csinálok? Erről nem mindig vagyok meggyőződve!

Terveim? Szeretnék egy nagyobb könyvtárba kerülni, és viszonylag önálló munkakörbe. Jó volna ismét városban lakni és dolgozni. Valószínű, hogy munkám szakosodni fog, tehát csak gyerekekkel foglalkozom majd, de behatóbban, vagy felnőttekkel és akkor valamilyen klubformában. A népműveléshez és az oktatáshoz egy kicsit közelebb levő területen, de könyvtárosi munkakörben.

Arra a kérdésre, hogy milyen változásokról félek, egyszerűen csak azt tudom mondani, hogy alapvetően optimista vagyok. Nem ismerek félelmet semmiféle változástól. Minden problémán túl tudom tenni magam, akár a jelenben, akár a jövőben.

Lejegyezte: Heit Gábor

(A *Könyvtáros* jubileumi cikkpályázatának anyagából)

Az olvasók kérdései

Van az ember életének egy szakasza, amit a pszichológusok „miért-korszaknak” neveznek. 3–4 éves korunkban a dolgok tulajdonságairól, jellegéről kérdezősködünk, majd a jelenségek okát, az összefüggéseket keressük. A kérdések, amelyekkel a világ felé fordulunk, később sem szűnnek meg, csak többé-kevésbé elveszítjük a bennünk élő gyermek kíváncsiságát, illetve olyan sok inger ér bennünket, hogy képtelenek vagyunk valamennyire reagálni.

A felnőtt kor megannyi problémája naponta döntések tömegére kényszeríti az embert, s mindez sok kérdés, a kérdezés lehetőségét hordozza magában. Sajnos, e kérdések nagy része épp csak megvillan fejünkben, nincs időnk, energiánk foglalkozni velük, mert nem fontosak, vagy *nem elég* fontosak. Valószínűleg a kérdések nagyobbik része még csak meg sem fogalmazódik a könyvtári tájékoztató szolgálatok lehetséges igénybevevőinek tudatában. A kedvező irányú változásnak sok feltétele van: az iskolázottság szintjének emelkedése, a szabadidő növekedése, az életkörülmények könnyebbé válása, s főleg az, hogy az életmód, a naponkénti munka és más tevékenységek rákényszerítsék az egyént kérdései megfogalmazására, illetve a válaszok megkeresésére.

Jelenleg a lehetséges problémáknak csak egy nagyon kis része fogalmazódik meg, s amikor valaki választ keres kérdésére, nagyon ritkán jut eszébe, hogy a könyvtár: *tájékoztató intézmény*. Helyette ismerőseihez, barátaihoz fordul kérdéseivel, néha az újságok levelezési rovatához, olykor pedig a témában illetékesnek gondolt intézményhez. A rádió, a levéltárak, de a kutatóintézetek is ismerik az ilyen érdeklődőket. Az okok között bizonyára szerepel az is, hogy a tájékoztatás nem a könyvtárhoz kötött szolgáltatásként rögződött a felhasználók tudatában. Még él a könyvtár régi emlékképe. Sajnálatos módon a tömegkommunikációs eszközök is szinte kizárólag a tradicionális, őrző jellegű könyvtár képzetét rögzítik. Ha nagy ritkán szó esik a rádióban, televízióban (gyakrabban a sajtóban) a könyvtárakról, majdnem bizonyos, hogy a régi vagy ritka könyvek őrzőjeként mutatják be őket. Tudomásul kell vennünk, hogy a közművelődési könyvtárak csak a lakosság egynegyedét érik el, s e könyvtárak között szép számmal találhatunk a folyosón elhelyezett, két üveges szekrényből álló „intézményeket” is. S természetesen oka mindennek az is, hogy a könyvtárak nem népszerűsítik eléggé a tájékoztatást mint szolgáltatást.

Ha az olvasónak a fentiek ellenére mégis eszébe jut a könyvtár, vajon van-e a közelében? S ha igen, hajlandó-e időt szakítani, hogy el is jusson oda, ahol ruhatárat kell használnia, esetleg papucsot húznia. S a fizikai korlátok után az *Ellis Mount* által kommunikációs gátnak nevezett nehézségeket is le kell győznie. (*Special Libraries*, 1966. okt.). Ezek: a kérdezés, a kérdés bizonytalanságot áruul el; az olvasó esetleg bizalmatlan, nem akar zavarni, nem tudja, ki az, akihez fordulhat; azt sem tudja, mit várjon a könyvtártól; nem világos számára, hogyan is kell elmondania, amit akar. Rendkívül erős készítésre van tehát szükség ahhoz, hogy a felmerülő kérdés az információs szükséglet tudatosulásától az igény kifejeződésén át eljusson a pontos megfogalmazásig. De ehhez már partnerre van szüksége, a könyvtárosra (aki volta-képpen a teljes magyar könyvtári rendszer képviselőjeként áll előtte). Ráadásul a könyvtáros viselkedését is sok minden meghatározza: saját felkészültségén, készségén kívül az állomány, a katalógusok, a kézikönyvtár állapota, a szolgáltatások, amelyeket közvetít, társadalmi helyzete stb., stb.

Az elhangzó kérdés típusba sorolása viszonylag újkeletű, a szakmai fogalmak egységesítésének követelménye tette szükségessé. De minden tájékoztató könyvtáros tudja, hogy a valóságban nehéz merev kategóriákat felállítani, sok az átmenet, a bizonytalanság. S nyilvánvaló, hogy a visszakereső tájékoztatás szintjei nem hierarchiát jelentenek, nem azt, hogy egyik fontosabb a másiknál, hisz a közművelődési könyvtárak valamennyi használójuk igényeit szolgálni kívánják. S az adott olvasónak min-

dig fontos pillanatnyi kérdése. E tevékenységi formákat inkább koncentrikus körökkel ábrázolhatjuk, ahol a mag felé haladva egyre specifikusabb ismeretekre, szintetizáló készségre, elmélyültségre van szükség. A legkülső kör, amit magyarul *útbaigazításnak* vagy *technikai referenznek* nevezünk, teljesen gyakorlati jellegű. (Jellemző kérdések: Hol van a katalógus? Vannak a könyvtárban térképek? Hol találok XY műveit?) E kérdések megválaszolásához szakismeretek aligha kellene, mégsem bízhatjuk teljesen az útbaigazító táblákra, feliratokra a felvilágosítást, mert az olvasók nagy részénél az ilyen kérdések *kapcsolatfelvételi kísérletek* is. Sokan a válasz udvariasságától, sőt a könyvtáros rokonszenvenességétől teszik függővé, hogy felteszik-e valódi kérdéseiket, vagy sem. (Ezért nem mindegy, hogy ki áll a kölcsönzőpult mögött.) Vannak szerzők, akik megkülönböztetik az útbaigazítást és az *instruktív tevékenységet* is, idesorolván az olyan kérdéseket, amelyek már valamely tájékoztató eszköz vagy a katalógusok használatát igénylik. *Valódi referenznek*, helyenként gyors-tájékoztatásnak nevezik a faktográfiai és a bibliográfiai jellegű kérdésekre adott válaszokat. Azokat, amelyeket többnyire a különféle segédkönyvek és katalógusok segítségével válaszolunk meg. (Jellemző kérdések: műelemzés Mikszáth-regényről; Magdeburg útikalauz; A Társadalmi Szemlében volt egy cikk...-ről; Van-e a Zsolnay-porcelánról német nyelvű könyv?; Hol van Vácrátót?) Ide kell sorolnunk a megnevezett szerzőre vonatkozó kérdéseket is: Hemingway műve, Hermann Alice bármely munkája stb. E kérdések közül a faktografikus jellegűek nagyon ritkán jelentkeznek önállóan. Gyakrabban egy-egy dolgozathoz hiányzó adat vagy gyakorlati probléma megoldásához szükségesek. Feltétlenül megkövetelik az úgynevezett referenzs-interjúk lefolytatását is, mert kiderülhet hogy az olvasónak nem arra (többre, kevesebbre, másra) van szüksége. E beszélgetések során a könyvtáros megállapíthatja például, hogy az olvasó nem is tudja: a munkájához szükséges adaton kívül sok egyebet is megkaphat a könyvtártól. Az adatkeresés során a könyvtáros felismerheti a különleges olvasói érdeklődést, a Chippendale-stílus iránt érdeklődő olvasó például lehet becsűs, de gyűjtő is, akit nem elégít ki a tényszerű válasz. Nyilvánvaló azonban, hogy nem nevezhetjük referenz-kérdésnek a könyvtárban jelentkező valamennyi igényt, az „adjon egy jó krimi”-től „a lakás és a lakóépület funkciói, a funkciók fejlődési irányai” című témáig. Így csak az útbaigazítást, a bibliográfiai és a faktografikus adatkeresést jelöljük.

Vitatott kérdés, hogy a *könyvajánlás* a tájékoztatás körébe tartozik-e vagy sem. Ennek megítélésében döntő szempont, hogy lenne az informatív vagy a pedagógiai elem az elsődleges-e. A „hogyan kell petúniát ültetni”; „szeretnék valamit olvasni a romantikus írókról” kérdésekben az informatív elem a döntő, tehát a tájékoztatás körébe tartoznak. Az „adjon valami jó szerelmet”, „valami szépet”, „vidámat”, egyértelműen pedagógiai jellegű, esztétikai normákat figyelembe vevő választ kíván, tehát az olvasószolgálat területe. (A kettő szétválasztása főként elméletileg fontos, mivel a magyar közművelődési könyvtárakban a tájékoztató szolgálatok gyakran ellátnak olvasószolgálati feladatokat is.) Mindenképpen igaz, hogy a könyvajánlás során az olvasó érdeklődési területéről a könyvtár állományában meglévő műveket néhány értékelő mondat kíséretében adja kézbe a könyvtáros. Ez az a szint vagy inkább belső kör, ahol már a szakirodalomban eltéréseket is tapasztalunk. *Denis Grogan* Practical reference work (London, 1979) c. munkájában ezt a típust anyagkereső kérdésnek nevezi, de említi, hogy mások kutatásnak tekintik. Lényegesnek tartja, hogy ilyen esetben nem adható egyszerű, meghatározásszerű válasz, melynek helyességét az olvasók szükségletei szabják meg, s nem zárható le, mert a kérdés több szempontból is megközelíthető. *William Katz* (Introduction to reference work. New York, 1969) viszont ezt a kérdéstípust „speciálisnak” nevezi, de jóval kevesebb problémát lát benne, mint Grogan.

A könyvajánlást, tanácsadást mindenképpen szükségesnek látszik élesen megkülönböztetni a legfelsőbb körtől, az *irodalomkutatástól*. Ez utóbbira jellemző, hogy egy meghatározott olvasónak — figyelembe véve speciális célját (dolgozat, munkavégzés, hobbi, kutatás stb.), ismereteit, nyelvtudását, esetleg az időszakra vagy a dokumentumtípusra vonatkozó igényét, sajátos szempontját (módszer, nézőpont) — a szakirodalom (tehát nemcsak a könyvtár saját állománya) alapján a legfontosabb értékelte, válogatott irodalmat jegyzék formájában rendelkezésre

bocsátja a könyvtáros. Az ajánlástól egyedi jellegén kívül az különbözteti meg, hogy nem egyetlen könyvtár állományára támaszkodik, a témabibliográfiától pedig az, hogy tárgya többnyire szűkebb, speciálisabb.

Érdekes, hogy az irodalomkutatás fogalmát Grogan fenntartja a „tudomány határain” levő olyan problémáknak, melyekről még viták folynak, s amelyekről a különböző források eltérően nyilatkoznak. Úgy tűnik azonban, hogy a tudományos problémák megoldása nem tartozik a visszakereső tájékoztatás témakörébe, a nézetek szembesítése viszont, amennyiben e nézetek dokumentumokban tükröződnek — igen. Katz azt a kérdést tekinti kutatásnak, amely bizonyos hosszabb-rövidebb időtartamú keresést igényel, de amelyikre található válasz. (Például: Mikor kezdődött a római birodalom bukása?)

A tájékoztatás szintjeinek ilyenfajta megközelítésére elsősorban szakmai nyelvünk egységesítése és az oktatás szemszögéből van szükség. Nem elhanyagolható szempont az sem, amelyre *Magyar Józsefné a Könyvtáros* 1981/10. számában megjelent írásában hívta fel a figyelmet: a munka szervezése megkívánja, hogy tudjuk, meghatározott könyvtárakban milyen szintű és számú kérdésre számíthatunk. De a kérdésre adandó válasz szintjének meghatározása nem befolyásolja a tájékoztatás minőségét, mert aki például meg tudja állapítani, hogy egy adott helyzetben irodalomkutatást kell végeznie, elkészítheti azt nagyon rosszul is. Legfeljebb az alapfogalmakkal van tisztában, pedig ennél jóval többet kell követelnünk az e területen működőktől. A könyvtárosnak nem kell és nem is szabad az olvasó első mondata után „szint”-ben gondolkodnia. A felhasználóval való beszélgetés során vele együtt gondolkodva állapíthatja meg, hogy annak mire van szüksége. A könyvtárakban időnként felméri, hogy hány olvasó milyen kérdéseket tett fel, esetenként a válaszok minőségét is. Ilyen esetekben nagy óvatosság ajánlható, mert amíg az alapfogalmak nem teljesen tisztázottak, s nem egészen egyértelmű, hogy melyik tájékoztatási szint mit jelent, nagy a tévedés lehetősége. (Előfordult, hogy dokumentumszolgáltatásnak nevezték egy meghatározott mű kézbeadását — noha valójában másolatszolgáltatás történt.)

Gyakorlati tapasztalatok, de *Halász Béla* egyik fontos vizsgálata (*Tájékoztatás a közművelődési könyvtárakban*. 1978. NPI.) is kimutatták, hogy a könyvvajánlás, a tanácsadás a leggyakoribb, és az irodalomkutatás a legritkább szolgáltatástípus. Halász Béla e felmérések 400 kérdése közül 279 tartozott az előbbi, 14 az utóbbi csoportba. Magyar Józsefné adatai szerint a Kaposvári Megyei Könyvtárban 1980-ban napi 80 különféle mélységű tájékoztatást nyújtottak, ezeknek körülbelül 10 százaléka irodalomjegyzék. S ez természetes is. A közművelődési könyvtárakban többnyire elég az ajánlás szintjén maradni — az irodalomkutatás mélységét csak ritkán (komoly szakmai tevékenység, tanulmány stb. esetén) kell elérni.

Rendkívül nehéz arra válaszolni, hogy elegendő-e, netán sok vagy kevés a könyvtárban elhangzott kérdések száma. Bevezetőnkben vázoltuk a kérdés „megjelenésének” akadályait, nehézségeit. Óvatosságra int bennünket egy nagy amerikai egyetem könyvtárában végzett vizsgálat is. A 15 000 hallgatót és több mint 400 oktatót szolgáló intézményben 44 napon át feljegyezték a kérdések számát és típusát. (A beszámoló a *Journal of Academic Librarianship* 1977. júliusi számában jelent meg.) Amerikai gyakorlat szerint számba vették a „Kaphatnék egy ceruzát?”, „Itt van Mr. XY?”, „Telefonálhatok innen?” típusú kérdéseket, illetve kívánságokat is. Az olvasók ez idő alatt összesen 5588 kérdést tettek fel, tehát napi 127 kérdéssel számolhatunk. Ha akár hozzávetőlegesen is levonjuk ebből azt, amit hazánkban nem számítunk sem a tájékoztatás, sem az olvasószolgálat illetékességi területéhez, alaposan lecsökken a napi kérdések száma. Sajnos, nem ismerem sem az említett könyvtár állományát, sem kézikönyvtárát, sem személyzetét, sem szolgáltatásra való készségét. De köztudomású, hogy az amerikai felsőoktatás sokkal inkább a hallgató egyéni munkájára épül, mint a hazai, s egyébként is a szellemileg legmozgékonyabb korosztályról van szó. Így elgondolkoztató, hogy vajon a kisebb-nagyobb magyar közművelődési könyvtárakban feltett napi 5–80 kérdést kevésnek, elegendőnek vagy akár soknak tekintetjük-e.

Ferenczi Zsuzsanna

„Tudománytörténet, könyv, könyvtár...”

Végzettségét tekintve okleveles középiskolai fizikatanár és népművelő, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanszékén a közelmúltban doktorált. A Budapesti Műszaki Egyetemen fizikát, az ELTÉ-n tudománytörténetet tanít. Tudománytörténeti könyvek szerzője, társszerzője, lektora, e témakörből számos tanulmányt, cikket publikált, bibliográfiát állított össze. Több magyar kiadású lexikonban olvashatjuk fizika- és csillagásztörténeti cikkeit. Állandó külső munkatársa a *Magyar Nemzet* tudományos rovatának és a Magyar Rádió politikai adások főszerkesztőségének. Mindemellett széles körű társadalmi tevékenységet is kifejti: tagja a Hazafias Népfront Országos Tanácsa honismereti bizottságának, olvasáspolitikai, valamint tudománytörténeti és évfordulós munkacsoportjainak. Nevével, személyével gyakran találkozunk a rádióban és a televízióban.

— *Hogyan lesz valakiből egyszemélyben tudománytörténész és népművelő? Személyes indíttatású, tudatos elhatározás következménye ez, vagy bizonyos körülmények szerencsés összetalálkozásának eredménye?*

— Úgy gondolom, mindkettő. Természettudományos érdeklődésű vagyok, de szívem a történetiséghez húz. Az egyetemen fizika-kémia szakon indultam, harmadik szaknak a népművelést vettem fel, végül azonban a kémiát hagytam el. Az egyetemen ekkor tanítottak először tudománytörténetet, és én olyan szerencsés voltam, hogy négy éven keresztül Vekerdi László előadásait hallgathattam. Ma is vallom, hogy a természettudományokat is csak történetileg lehet megérteni, s *Newton*t sem érti igazán az, aki az öt megelőző ezer évet nem ismeri. Természettudományos képzési rendszerünk legnagyobb hibájának azt tartom, hogy a reáliák történetének oktatását mellőzte, mindenből csak a végeredményt tanítja, és nem a kialakulást. Különösen azoknál veszélyes ez, akik már eleve más beállítottságúak, s az oktatás sem ébreszti fel bennük a történeti szemlélet igényét. Mennyivel érzékletesebb az olyan magyarázat, amelyben például a barokk életérzés és kifejezésmód mozgalmasságra való törekvését állítjuk párhuzamba a természettudományos gondolkodás fejlődésével, vagyis amikor a statikus szemléletbe betör a mozgás, a dinamika, és a következménye — egyebek között — a

Ifj. GAZDA
ISTVÁN
tudománytörténész

differenciálszámítás és a vérkeringés felfedezése!

— *Ez már valóban a komplex, összetett látásmódra törekvő, a sokoldalú műveltség eszményét célul kitűző népművelő hevülete. De ami a sokoldalúságot illeti, ön például szerzőtársa volt a József Attila útjai című kötetnek is. Az, hogy egy fizikus fizikatörténettel, tudománytörténettel foglalkozik, érthető. De hogyan sikerült a már jobbára feltárt József Attila-életműben új tényekre bukkannia?*

— Természetesen a fizikában bűvárkodó emberként. József Attila ugyanis 1926 elején írt egy levelet Makóra, amelyben a relativitáselméletről és az atomokról elmélkedett. E levél keletkezéstörténetét próbáltam feltárni a bécsi magyar emigráns irodalmi kör gondolatvilágának ismeretében. Itt nem voltak elegendőek az irodalomtörténeti alapok, bizonyos tudománytörténeti ismeretanyagra is szükség volt a megfejtéshez.

— *Ön mindössze 33 éves, ennek ellenére olyan publikációs termése van, és ebben olyan mennyiségű adat- és tudásanyag található, ami nem lehet pusztán szorgalom eredménye. Jó forrásismeret, a témák gyors feltárásának képessége is szükséges ennyi információ közreadásához.*

— Hála egykori tanáromnak, Vekerdi Lászlónak, idejekorán hozzákezdhettem a bibliográfiák és a repertóriumok tanulmányozásához. A hozzáférhető honi tudománytörténeti bibliográfiákat már szinte egyetemista koromban kicéduláztam — már ekkor körülbelül tízezer cédula birtokában voltam —, s ennek eredményeit elsőként szakdolgozatomban hasznosítottam, később pedig az ismeretterjesztő lapokban megjelent cikkeimben. Ma is vallom, hogy mindenfajta tudománytörténeti kutatómunka legfőbb alapja a jó forrásismeret: a bibliográfiák és a kéziratos anyagok lelő-

helyeinek jó ismerete. Ez a lexikonszerkesztés egyik alapsejtje is, s hogy nálunk a lexikonok nem elég jók, annak főként az az oka, hogy a címszavak nem az alapvető szakközlemények bibliográfiával ellátott tömörítvényei, hanem általában már kivonatolt anyagok kivonatai.

— *Régi vesszőparipája ez a lexikonkérdés; például a televízió Stúdió '81 című műsorának egyik adásában elhangzott beszélgetésben is szólt róla.*

— Sajnos, régi, mert mai kátyúból alig látok kiutat. Jó számítógépek, lyukkártyarendszerek nélkül ma már nem lehet igazán jó általános lexikont szerkeszteni. Pedig szükség lenne rá, hiszen az *Új Magyar Lexikon* nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Maguknak a könyvtárosoknak is sokkal megbízhatóbb kézikönyvekre volna szükségük.

— *Van-e olyan lexikon- vagy kézikönyv-vállalkozásunk, amely példaadó lehet?*

— Van. Ilyen a *Biológiai Lexikon*, de a *Világirodalmi* is, a kézikönyvek közül pedig a *Régi Magyar Nyomtatványok* eddig megjelent kötetek.

— *Ha Önre bízna, mit adna ki először?*

— Elsőként talán a magyar múlt nagy enciklopédiáját kellene elkészítenünk, hiszen sokan tudnak nyelveket, s a külföldi eredményekre ott a *Bolsaja*-, a *Meyer*- vagy a *Brockhaus*-lexikon. A múlt honi eseményeinek viszont nincs igazi lexikonja még, s különösen múltunk kulturális és tudományos történései várnak még alapos, pontos lexikális feltárára, hiszen a történelmi és az irodalmi események adatait úgy-ahogy összegyűjtötték már. Ha rajtam állna, meggyorsítanám az elkezdett nagy bibliográfiai vállalkozások kiadását is. Talán, ha a nyomdák kevesebb külföldi bér munkát vállalnának, több kapacitás jutna ezekre a kiadványokra is.

— *Elégedett a könyvtári kiadványokkal?*

— Csak részben, mert — sajnos — nincsenek összehangolva. Sok helyütt jelennek meg például kevésbé fontos életrajzok és bibliográfiák (s azok sem mindig hibátlanok), holott ugyanazon a papíron országos érdeklődésre számot tartó repertóriumok is megjelenhetnének. Jó lenne valamiféle távlati tervről hallani, amely könyvtáraink nyomdai kapacitását egyeztetni, az átfedéseket kiszűrni, s a kiadványokban fontossági sorrendet állapít meg, sőt feldolgozandó témákat is javasol. Szép, szép a helytörténet, de a központi lapok mégiscsak a fővárosiak voltak, s azokra alig-alig figyelünk, pedig feltárásuk valamennyi megye kutatójának is érdeke volna. Ki

kellene adni például a Magyar Tudományos Akadémia lapjainak 1945 előtti teljes repertóriumát, fel kellene tártani a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat lapjainak 1946 és 1981 közötti cikkeit, s a központi napilapok maradandó értékű írásait. Nincs átfogó tudománytörténeti bibliográfiánk sem. Félbemaradt az 1901 és 1925 közötti évek termésétszám-bavevő kitűnő bibliográfiai sorozat is. Nincs folytatás a *Szinnyei* folyóiratrepertóriumának, s az 1900 és 1945 közötti évek orvosirodalma szintén feltáróra vár. Technikatörténeti bibliográfiánk sincs. Talán lesz teljes magyar irodalomtörténeti bibliográfia, de aligha hiszem, hogy történelmi is lesz. A Széchényi Könyvtárban megtalálható számos, azóta megszűnt lap kész repertórium, ám sajnos, csak gépiratban, s így nem foroghatnak közkezen. A *Magyar Könyvszemle* átfogó, kéziratossá mutatója is kiadóra és kiegészítőre vár.

— *Mennyire elégedett Budapest könyvtárhálózatával és ezen belül is a szakkönyvtárakkal?*

— Nem túlságosan. A kutatónak bizony egy-egy mű kézhezvétele sokszor kínkeserves. Egyrészt elég hiányosak a gyűjtemények, másrészt a kiszolgálás a sok külső raktár miatt nehézkes. Könyvtáron belül a szabadpolcos rendszer híve vagyok: külön a kutatóknak és külön a többi olvasónak. A kutatónak igen drága az ideje, s alig-alig takarékoskodhat vele. Hol az ETO esetlegessége akasztja meg, hol az, hogy nem található meg a könyv, hol a megtalált sorozat hiányai, s néha, sajnos, a megcsonkított kötetek is. A raktárak sem éppen modernnek, s bizony ez is lassítja a munkát; a reprográfiai szolgáltatások elmaradottságáról és drágaságáról nem is beszélve. Előfordul, hogy egy hírlapi cikk megírásához — például az új tudományos Nobel-díjasokról szólóhoz — a Magyar Távíratí Iroda közlésétől számítva az aznapi nyomdai leadásig hat óra áll rendelkezésre. Megindul a keresés a különböző Who's Who-kban, szakkönyvekben, szakklexikonokban, azonnali gyorsmásolat is kellene — s mindez néhány óra alatt, mert még a cikket is meg kell írni. Aki ismeri a budapesti nagykönyvtárakat, az tudja: mindez csak bűvészmutatványhoz hasonlítható erőfeszítéssel lehetséges.

— *Sajnos, a komputerizált könyvtár nálunk még nem terjedt el. Sok területen még az alapvetőnek számító szolgáltatásokat sem tudjuk nyújtani.*

— Így van, s itt mindjárt hadd mondjam el egyik dédelgett álmomat, talán az illetékesek is felfigyelnek rá. Budapesten nincs megoldva az egyetemi hall-

gatók könyvtári ellátása. Javasolom, hogy építsenek az egyetemek közös erőfeszítéssel egy nagy, közös olvasótermet, olcsó, könnyűszerkezetes elemekből, valahol a város központjában (Madách tér, Kálvin tér), akár eleve azzal a szándékkal is, hogy csak 10—15 évre készül. Gyűjtsék be ide valamennyi egyetem jegyzetét, kötelező olvasmányát 20—20 példányban (gyorsmásolt példányok is megteszik), helyezték el szabadpolcon, szereljék fel egy, az alapvető tájékoztató-dást segítő szabadpolcos kézikönyvtárral, s tartsák nyitva 8 és 22 óra között. Ne feledkezzenek el egy büféről és egy olcsó gyorsmásolóról sem. Nem kerülne ez olyan sokba, mert az egyetemi hallgatók társadalmi munkájára, a kommunista szobatokra lehetne mindent alapozni. Még a kiszolgáló személyzet, tehát a könyvtárosok is lehetnének társadalmi munkás egyetemi hallgatók. Ha a KISZ védnökséget vállalna egy ilyen akció felett — talán a szervező-mozgósító munkát is elvégezné —, akkor azt hiszem, hogy nem volna mindez megoldhatatlan.

— *Történeti stúdiumokkal foglalkozó ember nem lehet meg magánkönyvtár nélkül, hiszen nem mehet minden adattért a könyvtárba. Milyen az Ön magánkönyvtára?*

— Megtalálhatók benne az alapvető lexikonok, kézikönyvek, adattárak, szótárak és természetesen az érdeklődési körömnek megfelelő szakirányúak is, közöttük a számomra oly kedves bibliográfiákkal. Gyűjtöm az összefoglaló történeti műveket, az irodalomtörténetet, a nyelvtörténeti műveket és az iskolatörténetet is. Ami talán sajátos vonást kölcsönöz neki, az a mintegy 100—120 kötetbe összegyűjtött 1945 előtti különnyomat és akadémiai tagokról szóló nekrológ. Egyetemista koromban napon-ta felkerestem a fontosabb budapesti antikváriumokat, és igen olcsón meg tudtam szerezni ezeket az akkoriban senkinek sem kellő füzetes kiadványokat. Egy-egy kolligátum mintegy húsz egységből áll, és számomra az adatok kimeríthetetlen kincsebányóját jelenti. Kötetenként, sőt számonként szereztem meg a *Természettudományi Közlöny* mintegy száz évfolyamát, a *Matematikai és Fizikai Lapok* ötven évfolyamát. Gyűjtöm a folyóiratmutatókat, repertóriumokat, s ha nem sikerül eredetiben megszereznem őket, xerox-másolatot készíttetek. Antikváriumokban gyűjtögettem össze a *Filozófiai Írók Tárát* is. Könyvtáramat nem a bibliofília, hanem az érdeklődési körömnek megfelelő hasznossági elv hozta össze.

— *Azt hiszem, valamennyi olvasója és hallgatója nevében mondhatom,*

hogy cikkeiben Ön érdekesen, szellemesen ír, s előadóként is lebilincselő. Ez utóbbit bizonyította azoknak az előadásainak nagy sikere is, amelyeket a Magyar Könyvtárosok Egyesületének könyv- és könyvtártörténeti bizottságában tartott. Széles érdeklődési körén belül mégis mit érez fő területének?

— Legjobban a magyarországi fizika 19. századi történései, fizikai szaknyelvünk kialakulása, természettudós társaságaink története s írónknak a természettudományokhoz kapcsolódó gondolatai érdekelnek, főleg *Csokonai, Petőfi, Madách, Eötvös, Babits, József Attila, Fényes Samu, Komjáthy Aladár* természettudományos nézetei. Szeretnék foglalkozni a külföldi magyar természettudósokkal is, s általában a kapcsolat-történettel. Ez utóbbi nélkül ugyanis honi tudománytörténet nem írható, hiszen a hazai szakemberek többsége a nagy európai iskolák neveltje volt.

Továbbá szívesen szerkesztenék sorozatot Régi Magyar Természettudósok Tára címmel. A tervét el is készítettem, de megindítását elég reménytelennek látom.

— *Remélem, pesszimizmusa csak átmeneti.*

— Én is, mert ilyen sorozatra nagy szükség volna, hogy azután meg lehessen végre írni a reáliák teljes honi történetét, feltárva a könyvek, folyóirat-cikkek, iskolai értesítők és kéziratok idevágó részeit. Gondolkodó múltunk jó néhány részlete így sokkal világosabb, logikusabb lesz, hiszen a magyar történelem nem lehet teljes a múltban élt magyar tudósok gondolatvilágának ismerete nélkül. Az Akadémia *Magyarország története* című sorozata is főként e téren vár kiegészítésre.

— *Végezetül: mit üzen a könyvtárosoknak?*

— Azt, hogy higgyék el nekem: könyvtáraink mai állománya sok esetben annak is köszönheti gazdagságát, hogy sok tudós és kutató „okvetetlenkedett” a múltban is azért, hogy a könyvtárak valamit beszerezzenek. Ne hagyják tehát figyelmen kívül a mai kutatók kívánságait sem. Meggyőződés, hogy Gutenberg-galakszis ide, TV oda, a könyv még hosszú ideig az emberi műveltség létalapja marad, s ezért mindig is szükség lesz tudós könyvtárosokra és könyvtártudósokra. Főként azonban az előbbiekre, mert ők tudnak igazán együttműködni a könyvtárba tévedő, olvasni vágyó „tudósjelölt-csökkékkal”, s ha belőlük valaki egy-egy könyvtári „műhelyben” valóban tudóssá válik, az nem kis részben egy-egy tudós könyvtárosnak is köszönhető lesz.

S o m k u t i G a b r i e l l a

Egy országos magyar ipari szakkönyvtári múzeum és könyvtári házi múzeumok létesítéséért

— Éppen most? Ezekben a nehéz években? — vetődhet fel a kérdés az olvasóban e cím olvastán. A dolog azonban nem ilyen egyszerű. Allamunk milliókat költött nagy műemlékkönyvtáraink karbantartására, felújítására. Ezekről a könyvtárakról az elmúlt években a Televízió dokumentumfilm-sorozatot is készített. Méltán lehetünk büszkéek rájuk. Nagykönyvtáraink katalógusain látható nyomokat hagyott az idő. Sok helyen megtalálhatók a régi, kézzel írott katalóguscédulák vagy a patinás, vaskos könyvtári bútorok. Itt-ott még a régi olvasólámpák világítják meg az asztalokat, másutt már neonfény. A sarokban még ott pihen egy-egy öreg Remington, mellette — igaz, még csak kevés helyen — egy számítógép-terminál „pávaskodik”.

A címben megfogalmazott gondolat annak kapcsán vetődött fel bennünk, hogy tanúi lehettünk néhány könyvtár meggondolatlan, múltjának emlékeit a szeméttbe sópró, viszont néhány más könyvtár értékmentő megújításának, modernizálásának. E jelenségek figyelemmel kísérése mellett rá kellett döbbernünk arra, hogy nincs a magyar szakkönyvtárak között olyan, amely teljességében megőrizte volna például egy *régi magyar iparvállalati könyvtár* képét. Nincs olyan házi múzeumunk, mint amilyen a Csepel Művek, a Csepel Autógyár és a Kis-motor- és Gépgyár rendelkezik. Pedig annak idején a tőkésék komoly értékeket fektettek könyvtáraikba, mind az állomány, mind a bútorzat tekintetében. (Ilyen például a tölgyfából készült patinás Lingel-féle szekrények sora a Budapesti Vegyipari Gépgyár Szétválasztástechnikai Gépefejlesztő Iroda Gyömrői úti könyvtárában. Kevés huszoneves tudná ma megmondani, hogy milyen szekrénytípus volt ez, és miért volt praktikus?) Társadalomtudományi könyvtáraink több évtizedes múltra tekintenek vissza, míg ipari szakkönyvtári hálózatunk, azaz szakkönyvtáraink zöme a felszabadulást követő lendületes iparteremtő évek szülötte. Az erre vonatkozó rendeleteket őrzik ugyan a könyvtárak, de őrzik-e az ebből a korszakból származó tulajdonbélyegzőket, amelyek egyben a tulajdonjog megváltozásának — ma már történelminek mondható — lenyomatai is? Őrzik-e még — csak úgy mutatóban — az ilyen pecsétekkel ellátott dokumentumokat? Vagy csak néhány, ma még élő és emlékeit magában hordozó fehérhajú könyvtáros emlékezetében él a magyar ipari szakkönyvtárak gyermekkorának dokumentumokkal kevésbé, de lelkesedéssel annál jobban megáldott korszaka?

Amikor az elmondottakon tűnődtem, világossá vált számomra, hogy apró tárgyak, emlékek még fellelhetők néhány magyarországi szakkönyvtárban, és ezekből összeállítható volna egy régi vállalati szakkönyvtári emlékkerem anyaga. E feladatnak fő patrónusa, a még meglevő tárgyak megmentője, összegyűjtője az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár lehetne.

Tegyük fel, hogy egy ilyen régi vállalati könyvtár berendezése valóban összegyűlik, de mit tehetünk, vagy mit teszünk a polcokra? — kérdezhetünk tovább. A válasz: van mit. Ma még van.

Akad néhány vállalati műszaki könyvtár, ahol az elmúlt évtizedekben olyan hivatástudattal megáldott emberek váltották egymást, hogy hatvan-, nyolcvan-, százéves, néhol ennél is régebbi ipari szakkönyveket, szakfolyóiratokat és monográfiákat sikerült az utókornak megmenteniük. Erre az állományukra méltán büszkéek is! Például a Magyar Hajó- és Darugyár balatonfüredi gyárának könyvtára, a Bőr-, Műbőr- és Cipőipari Kutatóintézet könyvtára, a Magyar Tudományos Akadémia Központi Kémiai Kutató Intézetének könyvtára és a Magyar Hajó- és Darugyár Óbudai Gyáregységének műszaki könyvtára stb.

Az utóbbiról bővebben szeretnék szólni. A vállalati műszaki könyvtár őre Sódor József, a program- és koordinációs osztály vezetője. Könyvszerető, azt becsülő, gyűjtő, tisztelő és féltő ember. A hetvenes évek közepén ő hívta fel a fi-

gyelmemet a könyvtár régi (van közöttük száznegyvenéves is!), jó állapotban levő szakfolyóirataira, szakkönyveire, továbbá arra is, hogy ha egyszer majd nyugdíjba megy, szeretné ezeknek a maguk nemében ritka értékeknek a további sorsát biztosítottak tudni. Példáját mások is követnék, de sokan — sajnos — nem! Azokban a könyvtárakban, ahová eljutottam, ma már igyekszem az ilyen jellegű anyagokat is felderíteni.

(Közbevetőleg: Távól áll tőlem, hogy régi vagy félig gyógyult sebeket akarjak felszakítani, de még távolabb, hogy nemzeti értékeink pusztulása felett szemet hunyjak. Ezért azt is megkérdezem: vajon kellőképpen ellenőrizzük-e a könyvzúzdát, a MÉH-telepeket és azokat a könyveket, amelyek elhagyják — sokszor talán örökre — országunk határait.)

Persze a muzeális értékű dokumentumok megőrzésének a feladatát kiterjeszthetnék más könyvtártípusokra is. Például nemzeti könyvtárunk, az Országos Széchényi Könyvtár önmaga is képes volna egy „házi” történeti múzeum létrehozására (mint ahogy azt a korábbi években rendezett időszakos kiállításai bebizonyították). Csak egy-két példát: régi, kézzel kitöltött kérdőlapjai között a használó neve rovatban ott szerepel *Babits, Kosztolányi, Baktay Ervin* stb. kezeírása. Katalógusában még megtalálhatók a „müncheni állományt” feltáró katalóguslapok és állományában a „müncheni szakrendszer” szerint besorolt és címkézett könyvek (1962-ben még kiszolgáltam ebből az anyagból, ma már csupán az ELTE könyvtár tudományi tanszékének katalogizálástörténeti óráin hallhat erről a jövő könyvtárosa). Az OMIKK-nak is vannak hasonló lehetőségei, és — mint arról már előbb szó esett — messzemenően támaszkodhat a szakkönyvtári hálózatban fellelhető dokumentumokra és tárgyi emlékekre.

Felhívást kellene kiadni a könyvtári muzeális és archivális anyagok összegyűjtésére. Éppen most, ezekben a nehéz években kell összegyűjtenünk, amit még lehet, különben nemhogy unokáink, de néhány év múlva már mi sem fogjuk látni a magyar könyvtártörténet pótolhatatlan tárgyi emlékeit!

Dr. Alkonyi István

Amikor közreadjuk Alkonyi István cikkét, egyben felhívjuk a figyelmet a *Könyvtáros* egy régi számára (1974/5.), amelynek *Fórum* rovatában már elhangzott egy hasonló felhívás: Akkor a közművelődési könyvtárak tárgyi emlékeinek, dokumentumainak megmentéséért emeltünk szót. Szeretnénk hinni, hogy felhívásaink nem maradnak pusztába kiáltott szavak, s a későbbiekben ilyen és ehhez hasonló gyűjtemények is gazdagítják, színesítik majd könyvtári rendszerünket.

A szerkesztőség

Kérdezz — felelek

Többen kérdezték, hogy a sorkatonai szolgálat teljesítése után milyen mértékű szabadság illeti meg a dolgozót.

Válasz:

A sorkatonai szolgálat időtartamára a dolgozót rendes szabadság nem illeti meg. Ebből következik, hogy a sorkatonai szolgálat teljesítése után munkába álló dolgozónak — akár bevonulása előtti munkahelyén, akár új munkahelyen foglalkoztatják — nem az egész naptári évre járó szabadságot, hanem annak csak arányos részét szabad kiadni. Ha például a leszerelt sorkatona szeptember 1-én akár a régi, akár az új munkahelyén állt munkába, őt az adott naptári évre járó teljes szabadságnak csak a szeptember 1-től december 31-ig terjedő időre eső arányos része illeti meg. Ha az adott naptári évre például 15 munkanap rendes szabadságra volna jogosult, abból 5 munkanapot kell megkapnia. Itt jegyezzük meg, hogy ha a sorkatonai szolgálatra *bevonuló* dolgozó az adott naptári évben a munkaviszonyban eltöltött idővel arányos rendes szabadságát *bevonulásáig* nem kapta meg, azt pénzben kell megváltani. Ha viszont több szabadságot vett ki, mint amennyi a munkaviszonyban eltöltött idő alapján megillette volna, a többletnapokra kifizetett átlagkeresetét a kifizetendő munkabéréből sem levonni, sem tartozásként nyilvántartani, illetve kimutatni nem szabad. (A közölt rendelkezések a tartalékos katonai szolgálatot teljesítő dolgozókra nem vonatkoznak, mivel az ilyen szolgálat idejére a dolgozót megilleti a rendes szabadsága.)

A „B”-típusú könyvtárak épületeiről

Egy-egy örvendetes — nem kell megijedni, nem a *magnum áldomás*, hanem a sajtóvisszhang miatt —, országgraszoló könyvtárvatás nem nyugtatja meg a szakmai közvéleményt afelől, hogy közművelődési könyvtári rendszerünk oly sokszor döntőnek nevezett láncszemei, a városi, városi-járási, nagyközségi-járási könyvtárak, amelyeket jobb híján tolvajnyelvünkön „B”-típusú könyvtáraknak nevezünk, zavartalanul és folyamatosan erősödnek. Bizony, ezek a láncszemek nem oly szilárdak, mint azt sokan tudni, képzelné vagy remélné szeretnék; különösen nem azok az anyagi feltételeiket illetően, s ezeken belül is a legalapvetőbbet, az épületet tekintve. Úgy látszik, ez az a könyvtártípus, amely a legtovább bírja ki a mostoha létezési körülményeket (a megyei könyvtárak igen hamar kinőtték a magánvillákat, a községi könyvtárak számára könnyebben került a szekrény után egy-egy szoba), s ez az, amelyről a fenntartók többsége még mindig azt képzei, hogy begyömöszölve őt a minden kulturális vágyak netovábbjának megvalósulását jelentő művelődési központba, egyszer és mindenkorra megoldotta elhelyezési problémáját.

Mégis, általános anyagi természetű nehézségeink ellenére az tapasztalható, hogy számos fenntartó komolyan foglalkozik azzal, hogy „B”-típusú könyvtárának megnövekedett állománya, kibontakozó szolgáltatásai számára kedvezőbb feltételeket teremtsen, ha nem is mindjárt új, a szakmai irányelveknek megfelelő épület emelésével, de legalább a régi bővítésével, esetleg egy eddig más célokat szolgáló épület átalakításával. Ezért indokoltnak, sőt aktuálisnak tartjuk, hogy áttekintsük a „B”- típusú könyvtárak épületeinek problémakörét, annál is inkább, mert már több mint hét esztendeje, hogy utoljára *Sallai István* foglalkozott ezekkel a kérdésekkel (Az „A”- és „B”-típusú könyvtárak térszükséglete. Számítások a „Szakmai irányelvek a tanácsai közművelődési könyvtárak távlati fejlesztési tervéhez” c. dokumentum végrehajtásához. OSZK KMK, Bp. 1975. 44 l.), s mind a kívánatos épületmodellekre (övezeti tagolódás, az övezetek nagyságrendje), mind pedig — az egész országra kiterjedő felmérés alapján — a megépítendő, bővíttendő könyvtári alapterületekre konkrét javaslatokat is tett.

Sallai István vizsgálódásaihoz azért is célszerű visszatérnünk, s elemzésünk kiindulópontjául választanunk, mivel egyfelől adatai nagyjából-egészéből az 1973-as helyzetet tükrözik, s így lehetőség nyílik egy hosszabb időszak fejlődésének értékelésére, másfelől az általa kidolgozott épületmodelleket vette át — az azóta irányelvvé lefokozott — építésügyi ágazati szabvány (*ÉSZ 204/4—75 Művelődési épületek. Közművelődési könyvtárak. Tervezési előírások*. Bp. 1975. 38 l.).

Erőnkben most nem futja, hogy az idézett füzetecskében érintett minden témával foglalkozzunk — bármennyire sajnáljuk is, de el kellett tekintenünk az „A”-típusú könyvtárak és a fővárosban működő, az ottani sajátosságokhoz igazított könyvtártípusok vizsgálatától —, sőt, arra sem vállalkozunk, hogy ebben a cikkben kitérjünk a „B”-típusú könyvtárak modelljeinek elemzésére és esetleges újrafogalmazására, a meglévő épületek értékelésére vagy a konkrét építési szükségletek felülvizsgálatára és újból való megállapítására; talán majd máskor. Figyelmünket kizárólag a probléma mennyiségi oldalára összpontosítjuk, azaz a rendelkezésünkre álló adatok alapján arra teszünk kísérletet, hogy megállapítsuk, alapterületük nagyságát egy ideálképhez (a szakmai irányelvekhez) viszonyítva milyen szinten állnak vidéki „B”-típusú könyvtáraink, s továbbmenve: milyen ütemben közelítenek hozzá.

Vállalt munkánkat két nekifutással végeztük el. Minthogy Sallai István csak 66 — adatot szolgáltató — könyvtárra terjesztette ki felmérését, először ugyanezen könyvtárak fejlődését vettük szemügyre 1980-ig. Majd a *Településeink könyvtári ellátása (TEKE)* c. kiadványnak az 1980. évi adatokat tartalmazó füzetéből a városi, valamint a járási szerepkörrel felruházott városi és nagyközségi könyvtárakat (114) emeltük ki, s kísértük nyomon alapterületük változását 1976 és 1980 között. (Nem vontuk be Baja, Dunaújváros, Hódmezővásárhely, Nagykanizsa és Sopron könyvtárának alapterületi adatát, de Szentendrét igen — összhangban a Sallai-féle felméréssel.)

Nézzük Sallai István könyvtárait! Az első táblázat rovataihoz néhány megjegyzést kell előrebocsátanunk.

A *település nagysága*. Sallai — és nyomában a tervezési előírások — csak négy lélekszám-kategóriát (— 10 000, 10 000 — 20 000, 20 000 — 30 000, 30 000 —) állított fel, úgy véltük azonban, hogy pontosabb képet ad a részletesebb bontás.

A *könyvtárak száma*. Érdemes megjegyezni, hogy a 66 könyvtár nagyjából hasonló arányban oszlik meg a település nagysága szerint, mint a később vizsgált 114 könyvtár, mégsem tekinthető reprezentatív mintának együttesük, mert nem kiválasztás, hanem válaszolási készségük alapján kerültek ide.

Javasolt átlagos alapterület. Fel kell hívnunk olvasóink figyelmét arra, hogy Sallai István nem alkalmazta mechanikusan az általa kialakított normatívákat, hanem a helyi körülményeket, adottságokat, terveket, sőt a folyamatban levő építkezéseket is mérlegelve állapította meg egy-egy település könyvtárának kívánatos nagyságát. Ezért az általa javasolt alapterületi értékek átlaga — kivéve a legmagasabb és a legalacsonyabb lélekszámú kategóriában — alacsonyabb, mint az illető településre kidolgozott modellé (lásd később).

Javasolt összes alapterület. Ez az érték egyaránt tartalmazza a meglévőkből megtartandó épületek, épületrészek, továbbá a bővítmények és az új épületek adatait.

Egy könyvtár átlagos alapterülete. Az 1976-os és az 1980-as értékeket a TEKE központi könyvtárak adatait felsoroló fejezetéből állapítottuk meg. Ennek megfelelően, ha egy központi könyvtár több telephelyen (például a gyermekek részleg más épületben) is működik, alapterületében valamennyi használt helyisége benne foglaltatik; nem így a fiókkönyvtáraié, amelyek területét mi sem adtuk hozzá a központi könyvtárhoz.

Beállási szint. A javasolt alapterületet vettük száz százaléknak, s ehhez mértük a meglévő alapterületeket, nem törődve azzal, hogy ezek egy részét Sallai István nem vette tekintetbe a könyvtárak számára javasolt építési-bővítési megoldásoknál.

(1. táblázat.) Magáért beszél a jó táblázat, ezért szükségtelen magyarázatni; reméljük, hogy ez az összeállítás is helytáll magáért. Mégis, néhány mondani-valóját szeretnénk szavakkal is megismételni.

1. Ezek a „B”-típusú könyvtárak bizony csupán „kvázi B-típusúak”. Átlagos alapterületüket nézve még 1980-ban is csak egy nagyobacska „C”-típusú községi könyvtárnak felelnek meg. (Az más kérdés, hogy az utóbbiak tényszámái is csak kullognak a szakmai irányelvek előírásai mögött.)

2. A viszonylag legjobb helyzetben a középmezőny városai vannak; igaz, hogy ide tartozik a vizsgált 66 könyvtárból 48. A 10 000 lakostól 30 000-ig terjedő kategóriákban levő könyvtárak átlagos alapterülete 1980-ban igencsak közelít a javasolt érték feléhez, ám ezek beállási szintje már a kiindulási időpontban, 1973-ban is 30 százalék körül mozgott; a legdinamikusabb fejlődés ezekben a kategóriákban volt tapasztalható.

3. Szinte azt mondhatnánk, minél nagyobb a település, annál rosszabb könyvtárának elhelyezése. A 30 000 fölötti lélekszámú városok könyvtári alapterületei nemcsak a legalacsonyabb beállási szinten stagnálnak, hanem abszolút számokban is rosszul állnak: a két legnagyobb város átlaga nem érte el a nyolc év folyamán sohasem, s nem éri el ma sem a legalacsonyabb lélekszámú település-kategória átlagát (1980: 198, illetve 302 négyzetméter), az öt utánuk következő „nagy” középváros alapterületi átlaga pedig alig, 10 négyzetméterrel haladja meg az utolsó előtti kategóriáét (1980: 439, illetve 429 négyzetméter). Fejlődési ütemről alig beszélhetünk: az előbbieket beállási szintje nyolc év alatt 2,1, az utóbbiaké 4,5 százalékkal emelkedett.

4. A 10 000-nél kevesebb lakosú települések fejlődése elmaradt ugyan a középmezőnyétől, ám a beállási szint 13,1 százalékos emelkedése könyvtáranként átlagosan 101 négyzetméter alapterületnövekedést jelentett. S talán éppen a legkisebb könyvtáraknál mutatkozik meg leglátványosabban a másfélszeresre való bővülés.

Mielőtt továbbmennénk, vessünk még egy pillantást Sallai István 1973-as adatainak összesítésére (2. táblázat).

1. táblázat

A település nagysága (a lakosok száma)	A könyv- tárak száma	Javasolt átlagos alapterület (m ²)		Egy könyvtár átlagos alapterülete (m ²)		Javasolt összes alapterület (m ²)	A könyvtárak alap- területe összesen (m ²)				Beállási szint százalékban				
		1976		1980			1973	1976	1980	1973	1976	1980	1973	1976	1980
		1973	1976	1976	1980										
35 000—40 000	2	1860	221	198	221	3 720	317	442	396	8,5	11,9	10,0			
30 000—35 000	5	1730	371	439	371	8 690	1 806	1 865	2 195	20,9	21,4	25,4			
20 000—30 000	15	1256	425	598	425	18 840	5 676	6 372	3 972	30,1	33,8	47,6			
15 000—20 000	11	958	356	460	356	10 588	3 543	3 919	5 086	33,6	37,2	48,0			
10 000—15 000	22	858	330	429	330	18 876	5 579	7 284	9 434	29,6	38,5	50,0			
10 000 alatt	11	771	280	302	280	8 481	2 214	2 860	3 394	26,1	33,7	39,2			
Összesen	66	1047	344	445	344	69 105	19 135	22 712	29 377	27,7	32,9	42,5			

2. táblázat

A település nagysága (a lakosok száma)	A könyv- tárak száma	Sallai István javaslatára szerint			Összesen
		megmaradó alapter- ület (m ²)	bővítési szükség- let (m ²)	új épület (m ²)	
35 000—40 000 ;	2	—	—	3 720	3 720
30 000—35 000	5	1 054	1 600	6 020	8 574
20 000—30 000	15	3 844	4 190	10 680	18 714
15 000—20 000	11	2 204	2 311	5 990	10 505
10 000—15 000	22	4 202	5 120	9 503	18 825
10 000 alatt	11	684	2 000	5 800	8 484
Összesen	66	11 988	15 121	41 713	68 822

(Az 1. és a 2. táblázat összes alapterülete — 69 105 m² és 68 822 m² — közötti elhanyagolható, alig 300 m²-es eltérés az átlagadatokból következik).

Ebből a táblázatból mindennél fontosabb az a tény, hogy a Sallai István által — ismételjük, szerényen — számított szükséges alapterületnek 17,4 százalékkal (11 988 négyzetméter) rendelkezünk 1973-ban. Ezért még ha feltételezzük is, hogy az a 10 242 négyzetméter, amivel a 66 könyvtár hét év alatt bővült (lásd az első táblázatot), teljes egészében számításba vehető a végleges elhelyezés megoldásakor, akkor bizony nem 42,5 százalékos, hanem csak 32,3 százalékos 1980 végén a beállási szint. (Az első táblázatban összesített beállási szintként 1973-ban kimutatott 27,7 százalékos érték magában foglalja azokat az alapterületeket is, amelyekkel Sallai István szerint nem lehet számolni a jövőben.)

Bennünket azonban nemcsak az a 66 könyvtár érdekel, amely annak idején választott Sallai István érdeklődésére, hanem valamennyi „B”-típusú könyvtár. Nézzük most, mi történt ezzel a 114 könyvtárral 1976 és 1980 között. A 3. táblázat rovataihoz a következő megjegyzéseket fűzzük.

A település nagysága. Célszerűnek látszott egy újabb kategóriát felállítani, mivel egyrészt ugyanaz a két város (Cegléd, Ózd) került ide, amely az 1. és a 2. táblázatban a legfelső kategóriába tartozott, másrészt harmadikként Erd is társult hozzájuk. (A besorolás az 1980. évi TEKE lakosságadatai szerint történt.)

A könyvtárak száma. A vizsgált könyvtárak száma csaknem megduplázódott; a két legfelső és a legalsó kategóriába a korábbihoz képest aránylag több, a középsőkbe kevesebb könyvtár jutott.

Javasolt átlagos alapterület. Továbbra is a Sallai-féle átlagértékekkel számoltunk; a teljes halmazra vonatkoztatott átlagos alapterület valamicskével nagyobb (1056 négyzetméter) lett az egyes településkategóriákba sorolt könyvtárak arányának csekély mértékű megváltozása következtében.

Javasolt összes alapterület. Adatok hiányában nem tüntetjük fel a távlatilag is megtartandó alapterületet, a bővítést és a teljesen új beruházást.

Beállási szint. Az arányszám egyaránt kifejezi a javasolt és a tényleges alapterület közötti viszonyt mind az összes, mind az átlagos alapterületet tekintve.

Le kell írunk: „B”-típusú könyvtáraink alapterülete öt év alatt 7 százalékkal közelített a szükségesnek ítélt szinthez, s ez nem jelent mást, mint hogy ilyen ütemben kilenc ötéves tervidőszak alatt éri el azt. S megismételjük, ekkor feltételeztük azt, amit nem lehet: hogy tudniillik minden jelenleg könyvtári célra szolgáló négyzetméter a jövőben is használható lesz. Természetesen kedvezőbb képet festhetnénk, ha az 1976-os értékeket vennénk alapnak, 100 százaléknak, s ehhez viszonyítanánk a fejlődést. Nem tehetjük, mert ez önbecsapás volna: a magasabb százalékok mögött nem áll több megépült alapterület! A szükséglethez kell mérnünk, nem pedig az abnormálisan alacsony kiindulási helyzethez.

Sallai István felméréséhez képest kedvezőtlenebb, de hitelesebb képet mutat ez a tábla; ugyanis — feltételezhetően — neki az igyekvőbb, jobb helyzetben levő könyvtárak válaszoltak. Szembetűnő az alacsonyabb 1980-as beállási szint a 20 000 — 30 000-es kategóriában (1. táblázat: 47,6 százalék, 3. táblázat: 34,4 százalék) és a 10 000 — 15 000-esben (50, illetve 33,9 százalék); a helyzet egyedül a 30 000 — 35 000 (40 000)-es kategóriában változott előnyösen (25,4, illetve 35,5 százalék).

Legélénkebben a 15 000 — 30 000 lakosú városokban építkeztek, a könyvtárak alapterülete itt majdnem kétszer olyan gyorsan nőtt, mint az átlag (12,7, illetve 7 százalék).

Menjünk azonban tovább. Vessük egybe épületeink adatait a *Tervezési előírásokban* közölt ajánlott értékekkel. Nem mintha ezeket kielégítőnek tartanánk — hiszen kidolgozásukkor még nem lehetett előre látni azokat a fejleményeket (az ellátási rendszerek kialakulása, az AV-dokumentumok rohamos térnyerése, az iskolai használat tömegessé válása, a raktári állomány gyors fejlődése stb.), amelyeknek térigényei is kényszerítően jelentkeznek, ezért az ezer lakosonként számított 50—60—70 négyzetméteres komplex normánál minden valószínűség és a nemzetközi tapasztalatok szerint is realisabb a 100 négyzetméteres norma —, de szakmai irányelvként pillanatnyilag ezek vannak érvényben (4. táblázat).

A helyzet nem vált rózsásabbá, de — főként annak következtében, hogy a 30 000-nél nagyobb lélekszámú városokat egy kategóriába vonta — a táblázat

3. táblázat

A település nagysága (a lakosok száma)	A könyvtárak száma	Javasolt átlagos alapterület (m ²)	Egy könyvtár átlagos alapterülete (m ²)				Javasolt összes alapterület (m ²)	A könyvtárak alapterülete összesen (m ²)					Beállási szint százalékban														
			1976	1977	1978	1979		1980	1976	1977	1978	1979	1980	1976	1977	1978	1979	1980									
40 000 fölött	3	1880	191	191	191	191	184	572	572	572	572	572	572	572	572	572	572	10,2	10,2	10,2	10,2	10,2	10,2	10,2	10,2	9,9	
20 000—40 000	13	1730	422	468	465	511	610	22 490	5 488	6 087	6 040	6 040	6 040	6 040	6 040	6 040	6 040	6 040	27,0	26,9	26,9	26,9	26,9	26,9	26,9	26,9	35,3
10 000—20 000	21	1256	373	394	396	410	431	26 376	7 831	8 264	8 306	8 306	8 306	8 306	8 306	8 306	8 306	8 306	31,4	31,5	32,6	32,6	32,6	32,6	32,6	32,6	34,3
15 000—20 000	19	958	318	331	398	415	440	18 202	6 048	6 280	7 560	7 560	7 560	7 560	7 560	7 560	7 560	7 560	34,5	34,5	43,3	43,3	43,3	43,3	43,3	43,3	45,9
10 000—15 000	35	858	243	244	282	279	291	30 030	8 509	8 544	9 185	9 185	9 185	9 185	9 185	9 185	9 185	9 185	28,4	30,5	32,5	32,5	32,5	32,5	32,5	32,5	33,9
10 000 alatt	23	771	222	217	237	237	252	17 733	5 095	4 988	5 447	5 447	5 447	5 447	5 447	5 447	5 447	5 447	28,1	30,7	30,7	30,7	30,7	30,7	30,7	30,7	32,7
Összesen	114	1056	294	305	325	342	367	120 411	33 543	34 735	37 110	37 110	37 110	37 110	37 110	37 110	37 110	37 110	28,9	30,8	32,4	32,4	32,4	32,4	32,4	32,4	34,8

4. táblázat

A település nagysága (a lakosok száma)	A könyvtárak száma	Egy könyvtár átlagos alapterülete (szakmai irányelv) (m ²)	Javasolt összes alapterület (m ²)	1976-ban		1980-ban			
				Egy könyvtár átlagos alapterülete (m ²)	Összes alapterület (m ²)	Beállási szint	Egy könyvtár átlagos alapterülete (m ²)	Összes alapterület (m ²)	Beállási szint
30 000 fölött	16	1860	29 760	6 080	20,4	530	8 488	28,5	
20 000—30 000	21	1440	30 240	7 831	25,9	481	9 043	29,9	
10 000—20 000	54	1030	55 620	14 557	26,2	343	18 550	33,3	
10 000 alatt	23	700	16 100	5 095	31,6	252	5 800	36,0	
Összesen	114	1155	131 720	33 543	25,5	367	41 881	31,8	

szebbet mutat. Ha alacsony, mintegy egyharmados beállási szinten is, kialakult a könyvtárak átlagos alapterületének egészséges sorrendje: az egyes településkategóriák átlagos könyvtárai között 100—100 négyzetméternyi különbség van 1980-ban. Tehát látszólag helyreállt a világ rendje: minél nagyobb a település, annál nagyobb a könyvtára. Csak Ceglédet, Ózdot, Érdet tudnánk feledni! S e 16 könyvtár átlagának emelkedéséhez Vác egyedül 1200, a kazincbarcikai kihelyezett gyermekkönyvtár pedig 400 négyzetmétert hozott.

Ugyanakkor arra is rá kell mutatnunk, hogy minél kisebb a település, annál magasabb a beállási szint; számos oka lehet annak, hogy ezekben a városokban-nagyközségekben könnyebben mozgósíthatók könyvtári célra a helyi erőforrások, könnyebben kerül „uraságoztól levetett” épület.

Az öt év átlagos területgyarapodását a következőképpen érzékeltethetjük: a 10 000-nél kisebb lélekszámú településeken működő minden könyvtár egy szobával (30 négyzetméter) bővült; a 10 000 — 20 000 lakosú városok könyvtárai egyenként egy lakótelepi háromszobás lakásnyi (73 négyzetméter) többletet kaptak; a 20 000 — 30 000 lakosú városok könyvtárainak csak egy kétszobás lakótelepi lakás (58 négyzetméter) jutott, s egyedül a 30 000-nél nagyobb népességszámú városok könyvtárai büszkélkedhetnek egy-egy kétszintes családi ház alapterületének megfelelő (151 négyzetméter) bővüléssel.

Ez a fejlődés azonban nem jelent többet, mint hogy a szakmai irányelvekben előírt épületnagyságokat ilyen fejlődési ütem mellett (6,3 százalék) tizenegy ötéves ternv alatt érhetjük el. S ez még optimista becslés, mert nem tudjuk megmondani, hogy az öt év alatt épült 8338 négyzetméterből (egy könyvtárra ebből átlagosan 73 négyzetméter jut) mennyi számít tényleges, a távolabbi jövőben is használható fejlesztésnek. S hol van még az a felmérés, amely könyvtárépületeink állagáról is tájékoztatna?!

Summa summarum: Ha minden meglévő könyvtári négyzetméter megtartható volna, még akkor is 90 000 négyzetméterre lenne szükség városaink könyvtári szolgálatának szolid, egyáltalán nem túlméretezett és távolról sem luxusszínvonalú elhelyezéséhez. A mai építési árakkal számolva ez két-, két- és félmilliárd forint közötti összeget jelent. Hogy ez sok vagy kevés, úgy véljük, azon múlik, mihez viszonyítjuk.

Végezetül a sok átlag, százalék és összesítés után, a helyzet érzékletesebb bemutatása végett szeretnénk egy rövid áttekintést adni a viszonylag kedvezőbb elhelyezési körülmények között működő „B”-típusú könyvtárakról, s persze azokról is, amelyek súlyos bajban vannak.

A 30 000-nél népesebb városok 16 könyvtára közül a szakmai irányelvek előírásait (1860 négyzetméter) megközelíti kettő (Vác: 1440, Kiskunhalas: 1120 négyzetméter), eléri a felét kettő (Kazincbarcika: 921, Jászberény: 872 négyzetméter), a harmadát egy (Esztergom: 614 négyzetméter). Hosszabb azoknak a listája (nyolc könyvtár), amelyek messze elmaradnak a negyedétől is (Szentes: 367, Gyula: 345, Gyöngyös: 361, Orosháza: 280, Hajdúböszörmény: 244, Cegléd: 316, Erd: 156, Ózd: 80 négyzetméter).

A 20 000 és 30 000 lakosú városok 21 könyvtára közül három éri el az irányelv (1440 négyzetméter) felét (Mohács: 880, Makó: 775, Siófok: 680), hat a harmadát (Keszthely: 567, Karcag: 560, Tata: 470, Hatvan: 460, Mosonmagyaróvár: 452, Törökszentmiklós: 433 négyzetméter). Itt a sor végét Várpalota (240), Monor (220), Csongrád (204) és Dunakeszi (141 négyzetméter) zárja.

A legnépesebb kategória (54 könyvtár) a 10 000 és 20 000 közötti lélekszámú városokat foglalja magában. Itt találjuk az egyetlen könyvtárat, amely az irányelvek kívánalmának (1030 négyzetméter) megfelel, sőt azt meg is haladja (Sárvár: 1389 négyzetméter). A felét eléri hat könyvtár (Kiskőrös: 800, Paks: 750, Szigetvár: 719, Dombóvár: 600, Kalocsa: 596, Tapolca: 546), harmadát kilenc könyvtár [Nagykálló: 390, Leninváros: 365, Bonyhád: 364, Dabas: 357, Tiszafüred: 357, Püspökladány: 350, Sátoraljaújhely: 346 (Sátoraljaújhelyen 1980. november 12-én 1120 négyzetméter alapterületű új könyvtárépületet adtak át rendeltetésének — *A szerk.*), Nagykáta: 341, Szeghalom: 340 négyzetméter]. De 13 könyvtár alapterülete nem éri el a 200 négyzetmétert sem (Hajdúnánás, Sárbogárd, Nyírbátor, Bal-

mazújváros, Sárospatak, Tiszavasvári, Kőszeg, Balatonfüred, Budakeszi, Barcs, Túrkeve, Kapuvár, Zirc).

A 10 000 lakosnál kevesebbet szolgáló 23 könyvtár közül a szakmai irányelvek előírásait (700 négyzetméter) 50 százalékra vagy azt meghaladóan teljesíti hat könyvtár (Tamási: 495, Devecser: 491, Lenti: 435, Vasvár: 383 — *e könyvtárat időközben be kellett zárni, mert régi falai és födémjei nem bírták el a 43 ezer kötet súlyát* — *A szerk.* —, Sümeg: 350, Kisterenye: 350 négyzetméter), de 11 könyvtár alapterülete e kategóriában is 200 négyzetméter alatt marad (Putnok, Bácsalmás, Encs, Mezőcsát, Endrőd, Füzesabony, Záhony, Kunszentmiklós, Mezőkövácsháza, Kistelek, Abádszalók).

A nyájas olvasó elnézését kérjük, ha a sok szám közé véletlenül hiba csúszott; úgy véljük azonban, ha itt-ott mellé is ütöttünk a számológép gombjainak, a számokból kikerekedő kép mennyiségi szempontból hűen tükrözi a valóságot: „B”-típusú könyvtáraink épületnagyságrendjeit, építésük ütemét. Bár vannak örvendetes híreink az adatfelvétel után elkészült s épülőfélben levő, olykor nem is kicsiny épületekről, nem akartuk velük a helyzetképet feljavítani. Ha majd 1986-ban valaki ismét veszi a fáradságot a számvetéshez, hadd teljék öröme az új épületek regisztrálásában.

Papp István

könyvtári élet

A központi szolgáltatások igénybevétele és a tájékoztatás egy megye „B”-típusú könyvtáraiban

Ahhoz, hogy a magyar könyvtári rendszer életképesen működjön és az olvasó a rendszer minden pontján elvileg azonos szintű szolgáltatásokhoz juthasson, több fontos tényező együttes jelenlétére van szükség. Egyrészt arra, hogy a központi könyvtárak — hálózati központok, országos szakkönyvtárak — képesek legyenek a szükséges szolgáltatások nyújtására; másrészt arra, hogy a fogadó — jelen esetben a középfokú — könyvtárak alkalmasak legyenek a közvetítésre.

A tanácsi közművelődési könyvtári hálózat működése szempontjából létfontosságúnak tartjuk az „A”-típusú hálózati központ és a „B”-típusú könyvtárak, alközpontok viszonyát. Ezért megyénkben, Vasban megvizsgáltuk, milyen központi szolgáltatásokat tud fogadni a hat „B”-típusú könyvtár, továbbá, hogy a szolgáltatások igénybevételenek milyen gyűjteményi, személyi és technikai akadályai vannak. Az 1974-ben lebonyolított, majd tavaly megismételt vizsgálódás *a kurrens tájékoztató eszközökkel való ellátottságra és ezek kihasználtságára irányult. Az 1981. évi adatok bizonyossága szerint az eltelt hét esztendő alatt javult ugyan a helyzet, de nem valamennyi könyvtárban, és egy-egy könyvtáron belül sem minden területen egyformán.*

Tájékoztató eszközök helyben

Valamennyi „B”-típusú könyvtárra érvényes az a megállapítás, hogy a legfontosabb általános műveket és a könyvtári szakirodalmat feltáró bibliográfiákat megtaláljuk állományukban; ezek alapján tájékoztatást tudnak nyújtani a fontosabb magyar nyelvű könyvekről és folyóiratokról. Minden középfokú ellátást nyújtó könyvtárban megtalálhatók a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* és mellékletei, továbbá a *Kurrens Külföldi Folyóiratok a Magyar Könyvtárakban*, a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom*, a *Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája* és más segédletek.

Az említett kiadványok nélkül alapfokon sem képzelhető el igényes tájékoztatás, a „B”-típusú könyvtáraknak azonban ennél lényegesen többet kell nyújtaniuk a központi szolgáltatások közvetítése révén is.

Az egyes szakterületekről való tájékoztatás feltételei ismeretáganként és

könyvtáranként meglehetősen eltérőek. A könyvtárak *társadalomtudományi* szakbibliográfiákkal általában jól el vannak látva, de találunk kirívó hiányosságokat is: akad olyan könyvtár, amelyiknek állományában nincsenek meg az *MTI Magyar Dokumentáció*, az *MTI Világpolitikai Dokumentáció*, a *Szociológiai Információ* című kiadványok, egy másikban pedig hiányzik a *Társadalomtudományi Információ* és a *Magyar Közgazdasági Irodalom*. A művészettel és a sporttal összefüggő tájékoztatási lehetőségeik elég egyoldalúak (a könyvtárakban főként az irodalmi tájékoztatás feltételei vannak meg), az egyes művészeti ágakról kevés központi bibliográfiai segédeszköz áll rendelkezésükre, a sportról pedig alig tudnak valamiféle információt nyújtani. Nagy részükben hiányzik a *Világirodalmi Híradó*, a *Zenei Szakirodalmi Tájékoztató* és a *Magyar Testnevelési és Sportszakirodalom*. A természet- és az alkalmazott tudományok köréből könyvtáraink főként a mezőgazdaságról szolgálhatnak tájékoztatással. A körmendi és a vasvári könyvtár például a szakterület idegen nyelvű — valamely országos szakkönyvtár által referált — anyagáról is képes információt adni; egy másik könyvtárunk azonban nem rendelkezik olyan eszközökkel, amelyekből felvilágosítást adhatna e szakterülethez tartozó, saját állományán kívüli dokumentumokról.

A *műszaki* tájékoztatás javítása érdekében valamennyi „B”-típusú könyvtárnak javasoltuk a *Műszaki Információ* és a *Műszaki Szemle* előfizetését, mivel a könyvtár szakkatalógusán és az általános bibliográfiákon kívül legfeljebb a *Műszaki bibliográfia* szolgálta eddig az információnyújtást. Az *alkalmazott* tudományok területén sok a bibliográfiailag hiányosan, rosszul ellátott szakág: az orvostudomány, a kereskedelem, az idegenforgalom; ezért javasoltuk, fizessenek elő a legfontosabb kurrens szakbibliográfiákra. A központi szolgáltatások egy részének jelenléte, illetve rendszeres igénybevétele megszokott dolog könyvtárainkban, így az *Eseménynaptár* felhasználása, az irodalmi analitikus katalógus alapján saját katalógus szerkesztése, a *Könyvtáros* c. folyóirat közlései alapján a lexikonok adatainak pótlása. A *Sajtófigyelőt* három könyvtárunk veszi igénybe; a körmendi és a szentgotthárdi a helyismereti anyagot, a kőszegi könyvtár pedig az irodalmi kivágatokat gyűjti.

E könyvtáraink megbízható tájékoztatást szinte kizárólag csak a magyar nyelvű könyvekről és periodikumokról tudnak nyújtani. Alig vannak jegyzékeik a nem könyv jellegű dokumentumaikról; nem rendelkeznek filmjegyzékekkel, retrospektív hanglezjegyzékekkel. A nyomtatott vagy sokszorosítva közreadott szakkönyvtári katalógusok — elsősorban lelőhelyjegyzékként — tájékoztató munkájukban is nagy segítséget nyújthatnának, ha nagyobb gondot fordítanának beszerzésükre. Szolgáltatásaik magasabb színvonalúak lehetnének, ha nemcsak a náluk fellelhető dokumentumokról tudnának tájékoztatást nyújtani, hanem az egyéb közgyűjtemények állományáról is. Ennek érdekében gyűjteniük kellene az országos és a területi levéltárak fondjegyzékeit (*fond* = *személyekhez, illetve intézményekhez kapcsolódó irategyüttes* — *A szerk.*), a TV filmográfiáit, a filmtári jegyzékeket és más hasonló kiadványokat.

A központi szolgáltatások felhasználása

A *hálózati központ* felajánlotta, hogy — mivel tájékoztató eszközökkel és szaktájékoztatókkal az alközpontok rosszabbul vannak ellátva — befejezi a hálózat könyvtáraiban elkezdett irodalomkutatásokat, azokat pedig, amelyeket a tájékoztató eszközök elégtelen volta miatt el sem tudnak kezdeni, elkészíti. De a hálózat könyvtárai közül kevesen élnek ezzel a lehetőséggel. Jellemző, hogy abból a könyvtárból érkezett több irodalomkutatási kérés, amelyikben színvonalas az olvasószolgálati munka, és ahol maguk is foglalkoznak irodalomkutatással.

A hálózati központ reprográfiai szolgáltatásait is főként a jól működő olvasószolgálattal rendelkező könyvtárak veszik igénybe. A reprográfiai szolgáltatás a leggyakrabban azt jelenti, hogy a könyvtárközi kölcsönzés során beérkezett kéréseket a hálózati központ — főként a folyóiratcikkek esetében — az eredeti dokumentum helyett másolatok megküldésével elégíti ki. A reprográfiai szolgáltatás nagyságrendben második csoportja az irodalomkutatási összeállítások másolása. Csak ezután következnek az olvasók másolási igényei, valamint a könyv-

tárak számára állománygyarapítási céllal kért másolatok. Ezzel a lehetőséggel az utóbbi években rendszeresen csak a községi könyvtár élt. E másolatok száma azonban nem túl nagy, mivel könyvtáraink a megyei könyvtáron keresztül nagyobb könyvtáraktól is kérnek dokumentumokat, másrészt Körmend saját reprográfiai műhellyel rendelkezik, ezért többnyire az eredeti dokumentumot kéri.

A különféle kiadványok, propagandaanyagok összeállításához is segítséget nyújt a megyei könyvtár a hálózat könyvtárainak. Ezzel a lehetőséggel is főképpen a színvonalas olvasószolgálati tevékenységet végző könyvtárak élnek.

A hálózati központ zenei másolatszolgáltatásának termékei ritkán jutnak el a hálózati alközpontok olvasóihoz. Ez csak részben magyarázható a „B”-típusú könyvtárak zenei részlegeinek fejlődésével, másolatkészítő teljesítményeik növekedésével. A községi és a szentgotthárdi könyvtár sem megfelelő gyűjteménnyel, sem másolatkészítő lehetőséggel nem rendelkezik, mégsem továbbítanak olvasói kéréseket a nagyobb állománnyal rendelkező megyei könyvtárba. A másolatszolgáltatás igénybevételének alacsony szintjét nyilvánvalóan befolyásolja az olvasói igények jelenlegi színvonala: elegendőnek tartják a „B”-típusú könyvtárakban hozzáférhető zenei anyagot. Másrészt a könyvtárak valószínűleg nem is törek-szenek olyan igények felkeltésére, amelyeket maguk nem tudnak kielégíteni, pedig valamennyiben megtalálható a megyei könyvtár hanglemezeinek új katalógusa.

A *nagykönyvtárak* kiadványai lehetővé teszik a megjelent irodalomban való tájékozódást, ezáltal a könyvtár állományából hiányzó művek megszerzését is *könyvtárközi kölcsönzéssel* az olvasók számára. A „B”-típusú könyvtárak olvasói részére könyvtárközi kölcsönzéssel érkezett dokumentumok száma nem változott lényegesen, illetve csökkent. Számottevő emelkedés csak Sárvárott tapasztalható, ahol az új könyvtár vonzására növekedett az olvasók érdeklődése, másrészt az elmúlt években megerősödött az olvasószolgálat. Az a könyvtár kér kölcsön olvasóinak több irodalmat — csaknem azonos állomány mellett —, amelyek irodalomkutatásokat is készít, illetve készítet, amelyek igénybe veszi a megyei könyvtár országos szolgáltatását: az irodalomkutatások összegyűjtését és szétsugárzását.

A „B”-típusú könyvtárakban készített irodalomkutatások színvonala változó. A legfontosabb tényező az olvasószolgálatban dolgozó könyvtárosok szakmai ismerete, képzettsége. Több olyan könyvtárunk van, amelyeknek felnőtt olvasószolgálatában nem dolgozik — mert nincs — felsőfokú könyvtárosi végzettségű munkatárs. Ezekben a könyvtárakban az irodalomkutatás mindössze a témáról a könyvtárban fellelhető irodalom többé-kevésbé teljes összegyűjtéséből és jegyzékbe foglalásából áll. Az irodalomkutatások készítéséhez hasonlóan a különféle — megyei és országos — szolgáltatások igénybevételéhez szükséges előfeltételek megteremtése elsősorban szintén az olvasószolgálat személyi összetételén múlik. Ha a központi kiadványokat és szolgáltatásokat ismerő, azok beszerzését fontosnak tartó munkatársak állnak a pult mögött, akik felkutatják és megszerzik az irodalmat az olvasóknak, és ezzel az olvasókban egyre újabb igényeket ébresztenek, akkor ennek eredménye megmutatkozik az ellátás színvonalában. De azokban a könyvtárakban, amelyekben a technikai berendezés legfeljebb a telefonból és az írógépből áll, nehéz az előrelépés még akkor is, ha az olvasószolgálatban dolgozók szakmai ismeretei kitűnőek. A könyvtárakban nincs telex, alig található mikrofilmolvasó berendezés, reprográfiai műhely, nehézkes a könyvtárközi kölcsönzés. A technikai feltételek lényeges javulása csak akkor várható, ha azt mi, könyvtárosok fontosnak tartjuk, és lépéseket teszünk annak érdekében, hogy az anyagi fedezetről gondoskodó tanács is lényegesnek tartsa e berendezések megvásárlását.

Arra kell törekednünk, hogy a „B”-típusú könyvtárak használják a meglévő tájékoztató eszközöket, beszerezzék a hiányzókat, tudjanak a hálózati központban hozzáférhetőkről. A nagyobb könyvtárak szolgáltatásait továbbképzés keretében kell megismertetnünk velük.

Csak a tájékoztató eszközökkel és technikai felszereléssel jól ellátott könyvtárak, amelyekben felkészült tájékoztató könyvtárosok fogadják az olvasókat, alkalmasak arra, hogy a könyvtári rendszer bármely pontján — elvileg — ugyanazokat a szolgáltatásokat vehessék igénybe az olvasók.

Engli Katalin
a Szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársa

Az általános műveltség az alap

Milyen legyen a korszerű könyvtáros?

Tudós, szervező, informátor

— Különös jelenség: miközben az egyes foglalkozásokról kialakult kép és a hozzá tartozó ismeretek tömege évtizedről évtizedre változik, a *könyvtárosról* alkotott arckép még ma is olyan, mint mondjuk, száz évvel ezelőtt. Egy ember könyvekkel zsúfolt szobában, aki olvasgat, jegyzékeket böngész, leltároz, sétál a polcok között, és átadja az olvasónak a kért műveket. Pedig hol van már az a könyvtáros, akinek csak ezt kell tudnia?!

A kérdés *dr. Szentmihályi János* Szabó Ervin-díjas könyvtárostól származik, aki nemrég Sopronban érdekes előadást tartott a könyvtáros-kép változásairól. *Dr. Szentmihályi János* nyugalmazott egyetemi tanár a budapesti Egyetemi Könyvtárban dolgozott, és előadóként részt vett a könyvtárosképzésben. Kérdésére, kérdéseinkre budapesti lakásán kértük a választ.

— Ne menjünk vissza messzebbre, csak a múlt század harmincas-negyvenes éveire, amikor az angliai munkásmozgalom, a chartisták követelései, a művelődéshez való jogok közt ott szerepelt a közöltségen felállítandó, mindenki által igénybe vehető könyvtár is. A közkönyvtárak aztán elterjedtek Angliában, az Egyesült Államokban, Németországban, és nemcsak kulturális központtá váltak, hanem ideológiai forrásává, fegyverré is. Hiszen műveltséget nyújtani, nyújthatni hatalmi kérdés volt. Nem véletlen tehát, hogy például a magyar könyvtárügy kiemelkedő személyiségei — *Szabó Ervin*, *Dienes László* és *Kóhalmi Béla* — a politikai és ideológiai progresszió jelentős alakjai lettek. Persze, a könyvtár funkciója megváltozott: egy-egy könyvtárszobából intézmény lett, nagyüzem, ahol sokrétű, differenciált munka folyik, és itt az „olvasgató könyvtáros” nem éppen korszerű figura...

— *Egyformán érvényes ez a közművelődési és a tudományos könyvtárakra?*

— Bizonyos jellemzők egyformán érvényesek, bár mindegyiknek más szolgáltatást kell tudni nyújtania. Közis-

mert tény, hogy míg a múlt század hetvenes éveiben például egy mérnök vagy régész körülbelül négy óra alatt elolvashatta a szakmájához tartozó legfrissebb irodalmat — ma ugyanehhez harmincöt óra szükséges. A könyvtár felelőssége — hogy tudniillik ebből mit közvetít — ily módon igen nagy. Ugyanakkor sznobságnak tartom lenézni a közművelődési könyvtárakat, tudomásul kell venni, hogy bármekkora is a műszaki-technikai fejlődés, *a világ minden táján az emberek legnagyobb része az anyanyelvén szépirodalmat olvas*. Az olvasnivaló és az olvasók számbeli növekedése itt is új stílusú munkát tesz kötelezővé.

— *Könyvtárosképzésünk jól felkészít erre?*

— Igen is, nem is. A skolasztika óta hiszünk abban, hogy bizonyos idő alatt bizonyos tantárgyak megtanításával fel lehet készíteni valakit egy foglalkozásra. Azóta tanítunk *tantárgyakat* a diákoknak, amiből gyakran nem jön létre elég hatékony *általános műveltség*. *Marx György* szerint *tanulni* kellene megtanítani a jövőendő felnőtteket — én hozzatenném: egy-egy ismerethez való asszociációs készségüket is jobban fejleszteni kell. A könyvtáros általános műveltségének, tájékozottságának növelését fokozottan a középpontba szükséges állítani. Különben a népművelés nem vezet el a könyvtárhoz, és sok szakembernek az a meggyőződése, hogy mit sem ér az olyan ismeretterjesztés, amelyet nem követ olvasás.

— *A hazai könyvtárosképzés metódusát sokan vitatják. Milyen külföldi példákat hasznosíthatnánk?*

— Hosszabb időt venne igénybe a magyar képzési rendszer elemzése. Tény, hogy sok hivatását szerető, kiváló könyvtáros hagyta el az egyetemet, és középfokon is voltak jó eredményeink. De baj van az egyes fokozatok tartalmi követelményeivel, a tanulási idő és a beosztás, a végzett munka és a fizetés közti összefüggésekkel és főként a szakosodással. Az Egyesült Államokban például képeznek „tudományos könyv-

tárost”: ő végzi a gyűjtő, feldolgozó munkát. Van az „irodalom elemzője”, aki szelektál, referátumokat készít, megszervezi az információ továbbítását. Végül létezik „információs szakember”, ő a számítógépben való tárolás, visszakeresés és terjesztés specialistája. Rám gyakran mondják, hogy „anglomán” vagyok. De nem tudom feledni, hogy például Liverpoolban, amely a hajógyártás egyik nagy központja, az üzemekben olyan könyvtárakat működtet a városi könyvtár(!), amelyek a tengerészeti művektől az acél- és kötélgyártás szakirodalmáig mindent tartalmaznak.

A Könyvtárügyi Tanács képzési bizottsága nálunk is foglalkozik az oktatás reformjával. Az én régen hangoztatott véleményem szerint három szakra lenne szükség az egyetemi könyvtárosképzésben. Legyen *történelmi* jellegű szak. Igaz, ilyen könyvtárosból aránylag kevésre van szükség, de nagymúltú történelmi könyvtáraink például latint nem tudó könyvtárosok nélkül hovatovább nem működhetnek. Legyen *tájékoztatói* szakember, aki az irodalmat analizálja, feldolgozza, terjeszti. És végül a harmadik a *közkönyvtáros* legyen, további szakosodás (gyermekkönyvtár, zenei könyvtár stb.) lehetőségével. Azt mondhatnám, ez utóbbi szak kívánja a legnagyobb felkészülést.

— A *Könyvtáros című folyóiratban vita folyt a könyvtárosok magatartásáról...*

— Valaki azt írta: félművelt leánykák

üldögélnek a könyvtárakban és nyeglén válaszolgatnak az olvasóknak. Én meg tudom védeni ezeket a fruskákat: az a hibás, aki nem készítette fel őket a feladatra. Mindenesetre magam is találkoztam könyvtárainkban néhány sértett grófnővel. Őket vagy nem a végzettségüknek, tudásuknak megfelelő feladatra osztották be — és akkor sértettségük jogos —, vagy egyszerűen nem valók a pályára.

— *Ki való a pályára? Ön szerint melyek egy jó könyvtáros ismertető jelei?*

— Attól függ, milyen területen dolgozik. A feldolgozó lehet „szobatudós” típus, aki az olvasószolgálatban ül, az aligha. Az általános műveltséget nagyon fontosnak tartom, különösen az irodalom ismeretét és a nyelvtudást. Tájékozódási hajlandóságot és kapcsolatteremtő készséget várok el tőle. Hivatástudatot, a pálya szeretetét. Ezek nem nemhez kötött tulajdonságok, ezért nem tartom bajnak a pálya elnöiesedését. Világszerte így van ez.

Gárdonyi Béla
Kisalföld

(Az interjú Szentmihályi János halála után, 1981. január 16-án jelent meg Győr-Sopron megye napilapjában. Nemcsak mint a kitűnő könyvtárügyi szakember utolsó hírlapi megnyilatkozását közöljük, hanem fontos végső szakmai üzenetként is. — A szerk.)

Barokk a könyvtárban

E rendezvényt nem hirdették öles plakátok a házak falán, „csak” egy izléses hirdetmény a megyei könyvtár bejáratánál, mégis szép számú közönség gyűlt össze hétfőn este a nagyteremben, hogy meghallgassa a népszerű kaposvári Barokk Együttes hangversenyét. A Liszt Ferenc Zeneiskola hat tanára — élükön vezetőjükkel, *Csupor László*val — ismét nagyszerű ajándékok nyújtott át a közönségnek: Gervaise, Corelli, Domenico Scarlatti és Vivaldi muzsikáját szűnni nem akaró taps jutalmazta. A tehetségéről, fölfedezőkedvéről és fáradhatatlanságáról ismert kis együttes műsorának méltatása helyett hadd szóljunk ezúttal egy másik tényről, mely hírvivatunkban föl-fölbukkan ugyan, ám jelentőségét nem lehet eléggé értékelni.

A megyei könyvtár vezetőinek szemléletmódjára gondolunk. A tudományok és a művészetek komplexitásának föl-

ismerése ez. Ha továbbképzést, tudományos tanácskozást vagy irodalmi estet akarunk rendezni, a megyei könyvtár vállalja; ha kamarakoncertet — azt is. Az igazgató sohasem adja ki a vállalkozást: állandóan ott van, a megnyitást is szíves-örömezt vállalja. Otthonra találnak itt képzőművészeti és fotókiállítások is. Egy vezető népművelő nemrég így jellemezte e könyvtárt: „...könnyen kezelhető cég, lehet és érdemes vele tárgyalni”. Magyarán: nemcsak az írott szónak van becsülete itt, hanem a társ-művészeteknek is.

E szemléletmódot — nem véletlenül épp a Barokk Együttes szép hangversenyének ürügyén — bizvást ajánlhatjuk néhány más, a megyei könyvtárnál jóval előnyösebb helyzetet élvező intézmény figyelmébe.

L. A.
Somogyi Néplap

A szabadságra vonatkozó új rendelkezések

A Magyar Közlöny 1981. december 29-i, 84. számában jelent meg az 1981. évi 32. számú törvényerejű rendelet, a 74/1981. (XII. 29.) MT számú rendelet, valamint az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnökének 5/1981. (XII. 29.) ÁBMH számú rendelkezése. Az említett jogszabályok 1982. január 1-től kezdődően a szabadságra nézve részben új, az eddigiektől eltérő rendelkezéseket tartalmaznak.

Az új jogszabályok szerint járó különféle szabadságok munkanapokban megállapított mértéke általában kevesebb, mint az eddigi volt. Ez azonban az esetek többségében nem jelent tényleges csökkenést. Az előbbieket során hivatkozott 5/1981. (XII. 29.) ÁBMH számú rendelkezés 2. §-ának (1) bekezdése és 6. §-ának (1) bekezdése értelmében ugyanis az ötnapos munkahéttel dolgozók szabadságának kiadásakor a munkaidő-beosztás szerinti munkanapokat (tehát hetenként csak öt napot) kell figyelembe venni. Ha például a régi szabályok szerint valaki 24 munkanap szabadságra volt jogosult, az számára négy teljes hét szabadságot jelentett. Most 20 munkanap szabadság eredményez négy teljes hetet.

Az eddigiektől eltérő, új szabályok a következők:

A dolgozónak minden munkaviszonyban töltött naptári évben — az eddigi 12 helyett — 15 munkanap alapszabadság jár, és a munkaviszonyban töltött minden — az eddigi két év helyett — három év után egy, de — az eddigi 12 helyett — évenként legfeljebb kilenc munkanap pótszabadság. Az ilyen pótszabadság mértékét továbbra is a munkaviszonyban töltött idő számítására vo-

natkozó rendelkezések — a 17/1979. (XII. 1.) MüM számú rendelet 10—15. §-ában foglaltak — alapján kell megállapítani.

A fiatalokú dolgozónak 16 éves koráig — az eddigi évi 12 helyett — évi 10 munkanap, azon túl 18 éves koráig — az eddigi évi hat helyett — évi öt munkanap pótszabadság jár.

A dolgozó nőnek és a gyermekét egyedül nevelő apának évenként eddig a 14 évesnél fiatalabb egy gyermeke után két, két gyermeke után öt, legalább

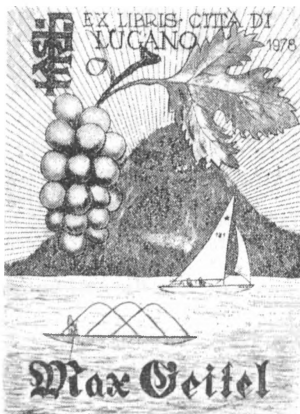
gyedik (tizennyolcadik) életévét betölti.

Megváltozott az öregségi nyugdíjra jogosultságot szerzett dolgozók pótszabadságára vonatkozó szabály. 1982. január 1-től annak a dolgozónak, aki öregségi nyugdíjra jogosultságának megszerzése után fizikai munkával teljes munkaidőben tovább dolgozik, az első naptári évben három, a második és minden további évben öt munkanap pótszabadság jár.

A munkakör alapján járó pótszabadságok jogcíme és mértéke is részben változott. Évenként öt munkanap pótszabadság jár a magasabb vezető állású, három a vezető állású dolgozónak. Azt, hogy a pótszabadságra jogosultság szempontjából kit kell magasabb vezető állásúnak, illetve vezető állásúnak tekinteni, külön jogszabály fogja szabályozni.

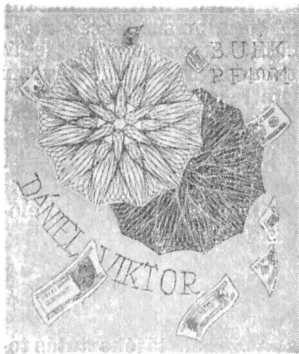
A közkönyvtárak tudományos munkakört betöltő dolgozóit évenként öt munkanap pótszabadság illeti meg. (Ez a 15 munkanap alapszabadsággal együtt négy hét szabadságot jelent.) Azt a kérdést, hogy a pótszabadságra jogosultság szempontjából kit kell tudományos munkakört betöltőnek tekinteni, ugyancsak külön jogszabály fogja tisztázni.

1982. január 1-től kezdődően megszűnt az ügyintézők és az ennél magasabb — az előbbieken nem említett — munkakört betöltők munkaköri pótszabadsága. Itt jegyezzük meg, hogy ha az 1982. január 1. előtt érvényes szabályok szerint a dolgozó alapszabadságának és a munkakör alapján járó pótszabadságának együttes mértéke — a szabadnapok beszámításával — nagyobb, mint az új szabályok szerint öt megillető szabadság, munkakör-

három gyermeke után pedig kilenc fizetett szabadnap járt. Ez továbbra is ilyen mértékben illeti meg őket, de pótszabadság címen. Ezen felül az anyának továbbra is jár az általa gondozott 18 éven aluli és munkaviszonyban nem álló három gyermeke után évi két, minden további ilyen gyermeke után ugyancsak két-két, de évenként legfeljebb 12 munkanap pótszabadság. A gyermekek után járó említett pótszabadság szempontjából a gyermeket a jövőben is először a születésének évében, utoljára pedig abban az évben kell figyelembe venni, amikor a tizenne-

nek elnöke tartott előadást a könyvtári és a tájékoztatói munka gépesítésének ausztriai tapasztalatairól. A szekció az elmúlt évben az érdeklődés hiányában nem szervezett nyelvtanfolyamokat. Az idei első összejövetelen, február 4-én Zircz Péter, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettese a nemzeti könyvtár központi szolgáltatásairól, a másodikon, február 25-én pedig Hege-dus Józsefné (Országos Találmányi Hivatal) a szabadalmi információszolgáltatás új rendszeréről tartott előadást. (V. J.)

63 ÉVES KORÁBAN ELHUNYÓ UBORNYÁK LÁSZLÓ, a Könyvértékesítő Vállalat fősztályvezetője, aki 1952-től 1961-ig, nyugalomba vonulásáig irányította a Könyvtárel-látó munkáját. A rákoske-resztúri temetőben március 9-én tartott gyászszertársa-son Ronga József osztály-vezető a Könyvértékesítő Vállalat, Győri Erzsébet fő-osztályvezető a közvetlen munkatársak, Bereczky László, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártu-dományi és Módszertani Központ osztályvezetője pe-dig a könyvtárostársadalom nevében búcsúztatta a fel-szabadulás utáni első könyvtárosnemzedék kiváló képviselőjét, akinek érde-mes pályafutását a Könyv-táros 1981. áprilisi számá-

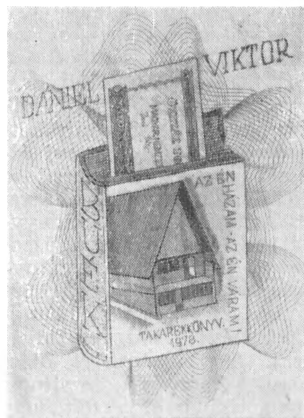
ban közölt interjúból is megismerhették a folyóirat olvasói.

A SZEVEDI ORVOSTU-DOMÁNYI EGYETEM központi könyvtára 1978 óta rendszeresen mutat be kiállításokat a könyvtár lépcsőházának falába épít-tett kiállítási tárlókban. A legutóbbi kiállítás anyagát a szegedi felsőoktatás meg-szervezésének 60., illetve az Orvostudományi Egyetem létesítésének 30. évforduló-ja alkalmából az Orvostu-dományi Egyetem kiadvá-nyaiból állították össze: az 1951 és 1981 között megie-lyent egyetemi évkönyvek-ből, tanrendekből, a *Studia Medica* sorozat köteteiből, egyéb egyetemi és intézeti kiadványokból, valamint a sokak által kerest hall-gatói évkönyvekből mutat-tak be válogatást. (L. J.)

A VÁRPALOTAI JÓ SZERENCSET MŰVELŐ-DÉSI KÖZPONTBAN levő 30 ezer kötetes bányász szakszervezeti könyvtár ki-lenc letéti könyvtárat is működtet. A könyvtár, amely jogelődjének az 1906-ban alapított Várpalo-tai Iparos Olvasókört te-kinthi, a Veszprém megyei Szénbányák Vállalattól évente 60 ezer forintot kap könyvbeszerzésre. A terve-zett együttműködési szer-ződés értelmében a könyv-tár átvizsgálja és rendezi a Szénbányák Vállalat vesz-prémi könyvtárában levő bányaműszaki könyvtár kétezer kötetes állományát, valamint feldolgozza szak-folyóiratait, hogy a gyűjte-ményt olvasóterem és műszaki klub létesítése után megnyithassák az ér-deklődők számára. (G. B.)

FEBRUÁRI ÉRTEKEZ-LETI NAPTÁR: 3. Az Or-szágos Könyvtárügyi Tanács oktatási és tovább-képzési munkabizottságá-nak ülése a Művelődési Mi-nisztériumban; 4. A Ma-gyar Könyvtárosok Egye-

sületének elnökségi ülése az Országos Műszaki In-formációs Központ és Könyvtárban; 4-6. A Ha-zafias Népfront által az olvasótáborok szervezői és vezetői részére rendezett országos tanácskozás Gár-donyban; 8-10. Bács-Kis-kun, Békés és Csongrád megye „A”- és „B”-típusú könyvtárainak módszertani munkatársai részére szer-vezett tanácskozás az Or-szágos Széchényi Könyv-tár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ, va-lamint a szegedi Somogyi Könyvtár rendezésében; 10. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének zenei szek-ciója által szervezett to-vábbképzés az Országos Széchényi Könyvtár Pol-lack Mihály téri épületé-ben; 10. Könyvkiállítással egybekötött szakmai ta-nácskozás Mosonmagyar-óváron, az Agrártudományi Egyetem mezőgazdaságtu-dományi karán, a kar, me-gyei és helyi szervek, in-tézmények, valamint a Me-zőgazdasági Könyvkiadó, a Könyvértékesítő Vállalat és az AGROINFORM rendezésében; 15-17. Hajdú-Bi-har, Szolnok és Szabolcs-Szatmár megye „A”- és „B”-típusú könyvtárainak módszertani munkatársai részére szervezett tanács-kozás az OSZK KMK, va-lamint a Nyíregyházi Me-gyei Könyvtár rendezésé-ben.

Számítógépek alkalmazása a régi nyomtatványok feltárására

Bár az első pillanatban sokak szemében szokatlanak tűnhet olyan dolgok kapcsolatba hozása, mint a modern technika és az elmúlt századok dokumentumai, eljárásunknak mégsem az ellentétek öncélú, játékos párosítása a magyarázata. A kapcsolat nagyon is kézzelfogható: a számítógép alkalmazása megsokszorozza az adatok tárolásának, rendezésének és visszakeresésének lehetőségét. Ez pedig nemcsak a modern termelésben és szétoosztásban, hanem a régi nyomtatványok feltárásában is rendkívül hatékony segítséget nyújthat. Helyes tehát, sőt kell is élni ezzel a merőben új távlatokat nyitó technikai lehetőséggel. A következőkben azonban nem a komputerek műszaki adatairól lesz szó, hanem csak azok felhasználásáról, a régi nyomtatványok feltárásában játszott szerepükről.

Angliai tapasztalatok

A régi nyomtatványok publikálása terén Anglia mindig is vezető szerepet játszott. A londoni British Museumban található a régebbi századok könyveinek világszerte legnagyobb gyűjteménye. Nem csupán ősnymtatványainak, de 16. századi kiadványainak speciális katalógusokban történt feltárása is mintaszerű. Megemlíthetjük még a cambridge-i egyetem könyvtáraiban őrzött, ugyancsak a 16. századi nyomtatványok példás, összesített katalógusát is. Ilyen előzmények után nem csoda, hogy éppen ezen a tájon született az első terv arra, hogy a régi nyomtatványok feltárásához a számítógépet vegyék igénybe.

A modern könyvek komputer segítségével történő feldolgozásában az USA már a hatvanas évek közepén gazdag tapasztalatokkal rendelkezett, s az angolok ezeket igyekeztek a maguk számára hasznosítani. A munka során — éppen az ottani nagy könyvtárak régi állományának gazdagsága miatt — merült fel a gondolat, hogy a londoni *British Library* (korábban a British Museum könyvtára), az oxfordi *Bodleiana* és a cambridge-i *egyetemi könyvtár*, továbbá *Oxford* és *Cambridge kollégiumi könyvtárai* több mint másfél millió kötetes régi (vagyis 1801 előtti) könyvállományának összesített katalógusát számítógéppel készítsék el. A régi nyomtatványok elkülönítését a modernektől a számítógépes feltárás során a különleges többletigények is indokolják. Így jött létre 1968-ban az úgynevezett LOC-terv (a rövidítést a három említett város nevének kezdőbetűiből vették). A gondos előkészítés során kiterjedt méréseket is végeztek az említett gyűjteményekben a katalógusba „O” betű alatt besorolt művekből, amelyek a régi nyomtatványok esetében a teljes állománynak körülbelül 1,7 százalékát teszik ki. Így derült fény arra is, hogy viszonylag nagy az ismétlődések aránya: akadt például olyan 17. századi mű, amelyikből 23 példány található a számításba vett könyvtárakban. Óhatatlanul felmerült tehát a központi katalógusok egyik alapkérdése: miként lehetne elkerülni ugyanazon mű többszöri, részletes feldolgozását, a régi nyomtatványok esetében pedig biztonságosan elhatárolni egymástól egy-egy mű különböző kiadásait. Mindkét kérdést a LOC-tervvel kapcsolatban éppen a számítógép igénybevételével igyekeztek megoldani. Így jött létre az úgynevezett „ujjlenyomat”-módszer.

Az angol—francia együttműködés jegyében kialakított módszernek az a lényege, hogy a szabályzatban pontosan meghatározott négy lap megfelelő helyéről (például a legelső két sorból az utolsó vagy első) egy vagy több betűt, illetve

jelet szigorúan előírt sorrendben kijegyzik. Az így kiválasztott, összesen 4—24 betű, illetve jel — éppen a mechanikus „mintavétel” miatt — olyan speciális láncot alkot, amely csak egyetlen kiadásra jellemző. Igen kicsiny ugyanis a valószínűsége annak, hogy ilyen hosszú sorozat véletlenül teljesen azonos legyen két különböző nyomtatvány esetében. Ezt a betűkből, illetve jelekből (például kötőjel) álló láncot nevezik a könyv „ujjlenyomatának”. A címléírasi szabályzatok által megkövetelt adatok a régi, különösen a 16. század első feléből származó nyomtatványok esetében igen sokszor nem tükrözik az egymástól csak apró részletekben eltérő, de kétségtelenül új szedéssel készült kiadások közötti különbséget. Az „ujjlenyomat” viszont éppen erre igen alkalmas.

Elég sűrűn előfordul viszont a régi nyomtatványok esetében az is, hogy ugyanazon kiadás egyes, még raktáron maradt példányait az évszám „korszerűsítésével” (amire a római számok különösen kedvező lehetőséget nyújtottak) kis idővel később újra forgalomba hozták. Ezért az „ujjlenyomat” betű- és jelláncát a módszer angol és francia kifejlesztői a kiadvány évszámával bővítették.

Az sem elszigetelt jelenség a régi nyomtatványok könyvtári, illetve bibliográfiai feltárásának gyakorlatában, hogy ugyanannak a kiadványnak a példányait a címléírasi szabályzatok buktatói következtében más-más szerző neve, illetve rendsző alatt sorolják be. Az „ujjlenyomat” módszere az ilyeneket összehozza, s ilyen módon lehetővé teszi az egységes feltárást. Ennek támogatására az évszámmal bővített „ujjlenyomat”-hoz kapcsolják még a könyvtári jelzetet, valamint — a lehető legrövidebb formában — a szerző nevét és a címet is. A módszer legnagyobb erénye az, hogy az „ujjlenyomat” betű- és jellánc minden további nélkül betáplálható a számítógépbe, s ez biztos és gazdaságos alapját képezi a megkívánt azonosításnak.

Az „ujjlenyomat” továbbfejlesztése — ESTC munkálatok

A LOC-tervet — nyilván a szükséges anyagi támogatás hiányában — a mai napig sem valósították meg, de az abban elsőként alkalmazott „ujjlenyomat” módszere önálló életre kelt, és használata elterjedően van. Akadnak már — elsősorban Angliában és Franciaországban — olyan, a régi nyomtatványokról készült és publikált katalógusok, illetve bibliográfiák, amelyek közlik az említett „ujjlenyomatot”.

Az így kialakuló gyakorlat során — ennek mintegy „melléktermékeképpen” — nemegyszer meglepő eredmények születnek. A teljesen azonos „ujjlenyomat” alapján válik például felismerhetővé, ha az elkészült példányok egy részét más vagy netán hamis impresszummal jelentették meg. Az ilyen és ehhez hasonló új adatok elemzéséhez nagy segítséget nyújt a számítógép, amely alkalmas arra, hogy a többnyire 16 egységből álló lánc bármelyik tagjával kezdve rendezze a betáplált nagyszámú „ujjlenyomatot”. Így kiderülhet például az is, hogy a nyomtatvány néhány leveléhez más szedésű szöveget használtak.

A LOC-terv túlságosan sokat kívánt egyszerre feltárni, emiatt már csak méreteinél fogva is — feltehetően — hatalmas anyagi támogatást igényelt volna. A könyvtárosegyesületek nemzetközi szövetsége, az IFLA a hetvenes években az úgynevezett UBC-programban (Universal Bibliographic Control, Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel — *Könyvtáros 1977/2., 1978/4.*) a kiadványok bibliográfiai számbavételének kiterjesztését javasolta valamennyi ország számára. Ennek jegyében került előtérbe a régi angol nyomtatványok feltárása. A 15—17. század termését már két korábbi mű (Pollard-Redgrave és Wing munkája) regisztrálta, de a 18. századé még áttekinthetetlen volt. 1976-ban azután angol—amerikai összefogással nekiláttak e feladat megoldásának. Az új vállalkozás — amint ez az angol nyelvterületen szokás — betűjeles rövidítést kapott: ESTC (The Eighteenth-Century Short-Title Catalogue), vagyis a 18. századi [művek] rövid címléírású katalógusa.

Míg az 1701 előtti korszak említett két bibliográfiájának átdolgozott kiadását hagyományos eszközökkel készítik elő, a merőben új, a 18. századi kiadványokat

felülelő vállalkozást kezdettől fogva számítógépre tervezték. Ezt már a feltárássra váró anyag mérete is elengedhetetlenné tette, hiszen a tervek szerint körülbelül 350 ezer bibliográfiai egység több mint egymillió példányának regisztrálásáról kell gondoskodni. Kiindulási alapul a British Library rendkívül gazdag állománya szolgált. A kitűnő szervezés és a jó szakemberek segítségével lehetővé vált, hogy szinte valószínűtlenül rövid idő alatt megbirkózzanak a British Library több százézes 18. századi angol anyagával, és a feldolgozással ezekben a hónapokban végeznek. A 18. századi könyvek közül természetesen rengeteg vár még feltárássra, mindenkéleltől az angliai és az észak-amerikai könyvtárakban. Az átfogó vállalkozás jelentőségét felismerve száz és száz gyűjtemény csatlakozott önként az ESTC-hez, hogy adatszolgáltatásával minél teljesebb és tökéletesebbé tegye azt. A tervek szerint ez az összefoglaló központi katalógus, a világ eddigi legnagyobb méretű bibliográfiai vállalkozásának végterméke, 1986—87-ben fog napvilágot látni mikroformátumban.

Az NSZK vállalkozása

A régi nyomtatványok számítógépes feldolgozásában élen haladó országok sorából hosszú ideig feltűnő módon hiányoztak a nagy könyvtörténeti hagyományokkal rendelkező németek. Úgy látszik, maguk is érezhették lemaradásukat, s részben ez motiválhatta a német szövetségi köztársaságbeli Tübingenben 1978-ban megkezdett vállalkozásukat. Viszonylag kevesebb tapasztalattal rendelkezvén a nyomtatványok számítógépes feltárássában, elsőként szűk körben, az 1501 és 1530 között nyomott német és latin nyelvű rölapok feldolgozásában kívánták alkalmazni ezt a módszert (*Bibliographie der deutschen und lateinischen Flugschriften des frühen 16. Jahrhunderts*). Ez a bibliográfiai vállalkozás tehát az ismertetteknél jóval körülhatároltabb, számszerűségében azok milliós nagyságrendjétől messze elmarad, azonban az NSZK-vállalkozás feltárási mélysége és igényessége egészen rendkívüli. A több éves előkészítő munka során pontosan meghatározták a rölap fogalmát, kidolgozták a bibliográfiai leírás és a szövegelemzés szabályzatát. Mindkettő a legigényesebbek közé tartozik. Például a címlap teljes szövegét a sorvégek jelölésével betűhíven rögzítik, s ez a számítógép esetében — tekintettel a régi nyomtatványban használt különleges betűkre (ligatúrák, azaz egybeöntött betűk és abbreviatúrák, vagyis rövidítések) — nem is olyan egyszerű dolog. De még azt is betáplálják a számítógépbe, hogy a kiadvány melyik példányában melyik ív szedés-tükreit nyomtatták hibás sorrendben. Ami pedig a tartalmi feltárást illeti, ez szinte egyedülálló. A feldolgozott rölap szövegében említett valamennyi névről, minden idézett szerzőről utaló készül, sőt az idézeteket az eredeti művekben ellenőrzik is, és így rögzítik. Emellett elemzik a szöveg egészét is, és eközben valóban szinte minden elképzelhető szempontot figyelembe vesznek: az akkor legfontosabb felekezeti hovatartozástól kezdve a császári fogadáson megjelent hölgyek ruháinak leírásáig. Így tehát tételenként sokszor száz meg száz jellemző adatot raktározhatnak el a számítógép memóriájában, ezek azután a legváltozatosabb módon összekapcsolva is kiirathatók a képernyőre. Teljesen új távlatokat nyithatnak az ilyen összefüggésekben történő vizsgálódások, amelyek különben hagyományos módon — még a tübingeni vállalkozás tízezres nagyságrendjében is — elvégezhetetlenek volnának.

Tervek, elképzelések

Természetesen nem csupán új vállalkozások esetében alkalmazhatják a számítógépet a régi nyomtatványok feltárássára, hanem akkor is, ha a könyvtár egész állományát, illetve valamennyi új szerzeményét komputer segítségével dolgozzák fel valahol. A technikailag legfejlettebb gyűjteményekben már a hetvenes évek derekán gondot okozott, hogy miként lehet a modern könyvek ilyen módszerű feldolgozásának folyamatába beilleszteni az elmúlt századok nyomtatványait. Így például az amerikai Cambridge-ben levő Harvard Egyetem könyvtárában az elvi kér-

dések tisztázása után már 1976-ban külön tanfolyamot szerveztek a gyakorlati megoldásra.

Az elmúlt évben Európa két helyéről is érkezett hír, hogy a régi nyomtatványok feltárásához igénybe veszik a számítógépet. A nyomtatásban közreadott olasz központi katalógus, a *Catalogo Unico* munkálatait Rómában a *Biblia* címszóval abbahagyták. Helyette — az említett nemzetközi UBC-programhoz igazodva — a régi itáliai nyomtatványok bibliográfiai regisztrálását vették tervbe. Ezen belül a 16. századi kiadványok számbavételét tűzték ki első feladatként. A párhuzamos katalogizálás elkerülésére az „ujjlenyomat” módszeréhez folyamodnak, míg az egész vállalkozás számítógépes rendszerét a tervek szerint a londoni ESTC-hez igazítják.

A British Libraryban viszont megtették az első lépéseket az Angliában őrzött ősnymtatványok központi katalógusának összeállításához. Mivel a 15. századi nyomtatványok világkatalógusa, a Berlinben szerkesztett *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* (GW) publikálása 1925 óta mindmáig csak a „Flühe” címszóig jutott el, most Londonban számítógép felhasználásával összegezik az ősnymtatványokra vonatkozó legfontosabb szakirodalmi adatokat, hogy erre támaszkodva készíthessék el az angol gyűjteményekben található 15. századi kiadványok központi katalógusát.

Természetes és logikus, hogy a számítógép alkalmazási lehetőségeit mindenneke-előtt azokban az iparilag fejlett országokban ismerték fel, ahol nagyszámú régi nyomtatványt is őriznek: Angliában, Franciaországban, az USA-ban, a Német Szövetségi Köztársaságban, Olaszországban. Elméletben természetesen máshol, így hazánkban is, lehet e kérdéssel foglalkozni, de a gyakorlati megvalósítás feltételei nálunk — remélhetőleg csak egyelőre — hiányoznak.

Borsa Gedeon

Bemutatjuk

a Szépművészeti Múzeum könyvtárát

Hazánkban több könyvtár választotta gyűjtőkörének a művészettörténetet; közülük csak egy nyilvános, s ez a Szépművészeti Múzeum bibliotékája. Régebbi mint gazdája, a 75 éves múzeum: 1871-ben alapították, akkor az Országos Képtárhoz tartozott.

Az állomány

A könyvtár állománya 1930-ban 20 000 kötetes volt, ma eléri a 80 000 kötetet. Gyűjti mindazokat a könyveket, folyóiratokat, kézikönyveket, amelyeket a klasszikus ókortól kezdve a mai napig az európai festészetről, grafikáról, szobrászatról írtak, ezenkívül beszerzi az egyiptológiaiával foglalkozó műveket is. Régebben az építészet szintén profiljához tartozott, de erről a gyűjtőkörrel a szűkös hitelkeret miatt le kellett mondania.

A múzeumi dolgozók munkájának könnyítésére két „fiók”-ja van, mindkettő az épületben. Az egyik az antik gyűjtemény, ide vannak besztva az egyiptológiaiával, klasszika-archeológiaiával, az ókori görög és római művészettel foglalkozó művek; a másik a grafikai könyvtár. Ez az elválasztás folyóiratok tekintetében

nehéz, mert közülük a legtöbb vegyesen közöl grafikai és egyéb tárgyú képzőművészeti tanulmányokat. Az olvasók megkötöttség nélkül használhatják mindkét fiók anyagát, címfelvételeik megtalálhatók a központi katalógusban.

A múzeumi gyűjtemény- és kiállítási katalógusok külön kollektíót alkotnak. Ezek katalóguscédulái is helyet kapnak a közös katalógusban, de külön címjegyzék is készül róluk, ahol a cédulák az ismertetett gyűjtemény székhelye, illetve a kiállítási hely szerinti betűrendbe vannak osztva.

Tartalmilag az állomány rendkívül szép és értékes. Az első világháborúig terjedő korszakokra vonatkozóan jóformán minden szükséges mű megtalálható, köztük régi folyóiratok teljes sorozatai is. (*Pan* 1895—1899, *Studio* 1893-tól, *L'A te* 1881-től, *The Art Journal* 1849-től, *Oud-Holland* 1883-tól stb.)

A két világháború között lényegesen csökkent a dotáció, s a felszabadulás után még kevesebb lett. Ezért nem lehetett minden szükséges művet megvásárolni, s az egyes korszakokra, irányzatokra stb. vonatkozó irodalomban akadnak hiányok, fehér foltok is. De a hasonló intézmények

könyvtárai közül — számos művészettörténetész véleménye szerint — a budapestinek az állománya keleti és nyugati vonatkozásban egyaránt a legjobbak közé tartozik.

Beszerezések

A beszerzési hitelkeret kicsi, különösen, ha a művészeti könyvek magas árával állítjuk párhuzamba: évi 250 000 forint. Ez az összeg régóta változatlan, egy évtized alatt egyetlen forinttal sem emelkedett, noha a külföldi könyvek, folyóiratok ára évről évre 10—30 százalékkal nő. sőt a hazai kiadványoké is emelkedik. A Művelődési Minisztérium a kulturális alpból az év végén néha kiutal kisebb-nagyobb összegeket, de ilyenkor már a kapott pénzt nehéz tervszerűen felhasználni, hiszen a külföldről rendelt kiadványok csak nagyon sokára, esetleg egy évvel vagy még többel elkésve érkeznek be.

A rendelkezések bonyolultsága és késedelmes teljesítése máskülönben is sok nehézséget okoz. Bibliográfiák alapján jóformán nem érdemes rendelni, mert a bibliográfiák nagy időbeli eltolódással adnak hírt a legfrissebb irodalomról, s mire a *Kultúra* továbbítja a rendelést, a kért mű többnyire már nem kapható. Sokszor kifognak a recenziók alapján kért könyvek is. Használhatóbbak e tekintetben a kiadói katalógusok, mert sokszor még a megjelenés előtt felhívják a figyelmet az újdonságokra.

A felesleges hatóságok közül a könyvtár legszelesebb látókörű támogatója *Lukács György* volt. Mint közoktatásügyi népbiztos mérhetetlenül sok teendője közepette még azzal is törődött, hogy a könyvtár pótlólag megkapja azokat a francia, angol, olasz művészeti könyveket és a folyóiratokat azokat az évfolyamait, amelyek a világháború alatt jelentek meg, s ezért Magyarország részére beszerezhetetlenek voltak. 1919 júliusában *Révészné Alexander Magdát* azzal a feladattal küldte Nyugatra, hogy ezek pótlásáról gondoskodjék. A terv a politikai viszonyok miatt nem valósult meg, de így is tanúbizonyságot tesz a Tanácsköztársaság kulturális politikájának nagyvonalúságáról.

A beszerzés nehézségein sokat segít a kitűnő nemzetközi kiadványcsere. A könyvtárnak 600 (!) külföldi cserepartnere van, s a tőlük kapott művek vizsgálása a *Szép művészeti Múzeum Közleményei* című, évenként kétszer megjelenő kétnyelvű periodikum, továbbá a múzeum gyűjteményeinek, kiállításainak katalógusai. A Szép művészeti Múzeum sok, nemzetközileg is nagy értékűnek el-

ismert műtárgyat őriz, s a róluk szóló tanulmányokat, reprodukciókat nagyon keresik külföldön.

Érdemes a könyvkötésről is beszélni. A könyvtárnak nincs saját műhelye, a pénze viszont kevés arra, hogy a kötetendő és javítandó műveket kellő számban kiadja külső mestereknek. A múzeum ugyan ilyen célra is előirányoz aránylag szerény összeget, de ennek inkább csak a múltban volt jelentősége. Ugyanis a pénzt arról a rovatról utalják ki, amelyről az utóbbi években lényegesen felemelt postaköltségeket is fizetni kell. Ilyesformán egyre kevesebb pénz marad kötetésre, és az elmaradás rohamosan növekszik.

Elhelyezés. A könyvtárosok

A könyvtár egy nagyobb és egy kisebb helyiségből áll, ezek mintegy 8 méter magasak, alapterületük viszont elég kicsi, 140 és 180 négyzetméter. A raktárban ugyan körülbelül öt méter magasságban van egy galéria, s ez valamivel növeli a befogadóképességet — felvonó hiányában az itt tárolt könyveket lépcsőn kell le- s felhozni —, a raktérlet azonban így is kicsi. Az intézmény e tekintetben, mondhatni, a csőd szélén áll, mert a könyvek egy részét már csak a földön lehet elhelyezni, kupacokban.

Régebben készítettek két, kerekkel ellátott nagy vasállványt, kihúzható fiókokkal. Itt őrizték a „reálfóliákat”, azokat a könyveket, amelyeknek magassága meghaladja a 60 centimétert. Helyhiány miatt a két állványt a szomszédos „román” teremben kellett elhelyezni. Ezt a termet az ostrom után csak ideiglenesen állították helyre. 1981. július 13-án óriási jéges és felhőszakadás zúdult az épületre, és a víz az eldugult belső csatornán át betört a csarnokba. A reálfóliók vízbe kerültek. A könyvtárosok két és fél órán át bokáig vízben állva mentették az értékes mappákat, és utána hónapokig szárították, préselték lapjait. November közepén, amikor a könyvtárban jártam, ez a munka még nem fejeződött be teljesen. A legtöbb kötet lapjain látszanak a vízfoltok, de a penészedéstől, s ezáltal a jövővételetlen károsodástól sikerült megóvni őket.

A raktári helyhiányon úgy lehetne segíteni, ha a két termet modern vasállványokkal emeletekre osztanák. Egyelőre nincs rá pénz. Úgy tervezik, hogy a múzeum restaurálásával egyidőben — ami szintén halaszthatatlan feladat — fog erre sor kerülni, de a restaurálásra még a tervek sem készültek el.

A gyűjteményt *Gábor Eszter* művészet-

történész vezeti, munkáját még egy műtörténész (*Benkő Viktorné*), két felsőfokú könyvtárosi végzettséggel rendelkező szakember és egy raktárosnő segíti. Három részfoglalkozású nyugdíjast is alkalmaznak, egyikük a nemzetközi cserét intézi, másikuk a könyvtárközi kölcsönzés könyvelését végzi, a harmadik katalóguskartonokat gépel.

A könyvtárnak bibliográfiai jellegű vagy egyéb kiadványa nincs, de rendszeresen elküldi a magyar művészettörténeti tárgyú művek címlírását — ha szükséges, rövid annotációval — a Párizsban UNESCO-támogatással megjelenő *Répertoire d'Art et d'Archeologie* című folyóiratnak.

Az olvasószolgálat

A gyűjtemény hetenként háromszor délután 1-től fél 8-ig, kétszer 9-től 1-ig és szombaton 9-től fél 1-ig tart nyitva. Az olvasóteremben csak 12 kutatói hely van, de a könyvtárosok telt ház esetén sem küldik el a látogatókat, hanem szükségmegoldásként a más rendeltetésű kisebb-nagyobb asztalokhoz ültetik le őket, bár ezeken a helyeken nem tökéletes a világítás.

1980-ban 131 beiratkozott olvasó 2247 alkalommal dolgozott itt. Többségük művészettörténet szakos egyetemi hallgató — az ő elhelyezésük, kiszolgálásuk a könyvtár szívügye.

Magánszemélyek részére nincs kölcsönzés, a könyvtár prézens jellegű, de vidéki és külföldi intézeteknek szívesen megküldi a kért műveket. Könyvtárközi

kölcsönzés keretében 1980-ban 32 művet küldött, és 110-et kapott.

Katalógus csak egy van, s ez szótár-katalógus. A szerzői betűrendbe osztva találunk benne melléklapokat a könyvcímekről, a tárgyalta, méltatott személyekről, sőt újabban még tárgyszavakat is. Kívánatos lenne egy szakkatalógus is, de a gyakorlat azt mutatja, hogy a látogatóknak nem nagyon hiányzik, ritkán mennek úgy olvasni, hogy szakcímjegyzékből akarnák megismerni az őket érdeklő irodalmat.

Technikai felszerelésről még beszélni sem lehet. Egy mikrofilmolvasójuk van; xerox, Mini-graph, mikrofilmfelvevő vagy ehhez hasonló gép nincs. Ha a látogatók folyóiratcikkekről vagy könyvek részleteiről másolatot kérnek, kívánságukat nem tudják teljesíteni. Pedig elég sokan szeretnék fotómásolatokat kapni a különféle illusztrációkról — ez a művészettörténészek számára különösen fontos —, ilyenkor a könyvtárosok szégyenkezve azt tanácsolják — bár ezért nem nekik kellene szégyenkezniük —, hogy hozzanak be az olvasók fényképezőgépet, és maguk készítsék el a kért reprodukciót.

A Szépművészeti Múzeum most ünnepelte alapításának 75. évfordulóját. Ebből az alkalomból látogattam meg könyvtárát, ahol választ kerestem arra is, hogy a feltételek: a könyvtár elhelyezése, beszerzési kerete, technikai felkészültsége méltó-e a jubiláló nagy hírű intézményhez. A felelet — úgy vélem — nem lehet kétséges.

Vértesy Miklós

Kérdezz — felelek

Egy könyvtáros kérdezi a gyermekének betegsége esetén járó táppénzzel kapcsolatban:

„A férjemtől külön élek. Ovodáskorú kislányomat egyedül nevelem. A gyermek gyakran beteg. Ilyenkor nem tudom kire hagyni, ezért kénytelen vagyok vele otthon maradni. Ezekre a napokra táppénzt kapok. Kérdezem, hogy szeptembertől, amikor kislányom már iskolába fog járni, megillet-e ez a kedvezmény? Ha akkor is beteg lesz, otthon maradhatok-e vele, és kaphatok-e táppénzt erre az időre?

Válasz:

Az anyát beteg gyermekének ápolása miatt csak akkor lehet keresőképtelenségnek nyilvánítani, ha a gyermek hatodik évét még nem töltötte be. A levélíró tehát a gyermekének ápolása miatt munkában nem töltött napokra táppénzt csak addig kaphat, amíg a gyermek hatodik életévét be nem tölti. Ha a gyermek ápolását ez időtől kezdve sem tudja másként megoldani, továbbra sem lesz akadálya annak, hogy otthon maradjon vele, arra az időre azonban már nem kaphat táppénzt. Az Mt. V. 54. §-ának (2) bekezdése értelmében ugyanis a munkáltató a dolgozó nő kérelmére — ha gyermeke beteg — az otthoni ápolás érdekében a gyermek tízéves koráig a betegség tartamára köteles fizetés nélküli szabadságot engedélyezni.

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

A könyvekről a legtöbbet a könyvtárosnak kell tudnia

**PÚJA
FRIGYES**
külügyminiszter

Vidéken éltem, olyan korszakban, amikor nagy sorsfordulók árnyéka borult életünkre, s amikor megpillanthattuk egy új korszak fel-felvillanó fényeit. 1921-ben, két évvel a Tanácsköztársaság leverése után, az ellenforradalmi terror tombolása idején születtem a Csanád megyei Battonyán. Apám részese arató volt akkoriban, s bizony nagyon szegényesen éltünk. Én voltam a hatodik gyerek a családban. Négy bátyám és egy nővérem alighogy kikerült az iskolapadból — de már iskolába járás közben is — a földeken dolgozott. Nagy volt a család, minden fillérre szükségünk volt.

Nem adódott tehát semmilyen lehetőség arra, hogy az ilyen családokban a gyerekek könyveket vásároljanak, sokat olvassanak, illetve, hogy egyáltalán megismerkedjenek a könyvekkel. De, ha pénzük lett volna is, idejük akkor sem maradt rá. Amikor 1927-ben az elemi iskola első osztályában megtanultam olvasni, valósággal új világ bontakozott ki előttem. Jó tanuló voltam, számos alkalommal kaptam jutalomkönyvet, amelyet természetesen mohón „felfaltam”.

1934 elején, 13 éves koromban kezdtem el dolgozni a helyi nyomdában. Ez már nagy szó volt a családban: az egyik fiú, a legfiatalabb, elszakadhat a földtől, s ipari szakmát tanulhat. Itt, a battonyai nyomdában ismerkedtem meg igazán a könyvekkel. A nyomdászok, legyenek azok kéziszedők, mint én voltam, vagy gépmesterek, munka közben is sokat tanulhatnak. Sok kézirat kerül a kezükbe, azokat úgyszólván szavan-

ként kell észben tartani. Így bizonyos általános műveltségre tesznek szert. Ezenkívül a nyomdában számos régi könyv került a kezembe, amelyeket természetesen elolvastam.

Egyébként minden könyvet elolvastam, amihez hozzájutottam. 15—16 éves lehettem, amikor komoly irodalmi művek olvasásába kezdtem.

Battonyán ebben az időben több könyvtár működött. Az úri kaszinónak persze csak a felszabadulás után láthatam meg a könyvtárát. Nagy és gazdag könyvtár volt ez, tele értékeesebbnél értékesebb és szebbnél szebb könyvekkel. Ám az úri kaszinó tagjai nemigen lapozgatták ezeket a könyveket, idejüket a kártyacsaták, a vad tivornyák, a hajnalig tartó ivászatok kötötték le. A könyvek ott porosodtak a polcokon. A gazdakörben főképp csak szakkönyveket lehetett találni. A katolikus körnek is volt könyvtára, de az ott található könyvek főképp a vallásos élettel, a csodákkal, a szentek történetével foglalkoztak. Ez engem egyáltalában nem vonzott.

Mintegy 2000 kötettel rendelkezett a Battonyai Iparos Ifjúság Önképző Egyesületének könyvtára. Ennek az egyesületnek iparos segítők, de idősebb tanoncok is tagjai lehettek. Én még tanonc voltam, amikor elkezdtem járni ebbe az egyesületbe, s turkálni a könyvtárában.

Öt-hat év alatt szinte minden könyvet elolvastam, kapkodva, gyorsan igyekeztem magamba gyűjteni a kitérülő élményeket. Akkor még nem gondoltam a mindenkire érvényes szabályra: „Aki sokat markol, keveset fog.” Elolvastam az orosz klasszikusok számos művét, a francia, a német, az angol és persze a magyar irodalom legjobb alkotásait. Ebben a könyvtárban böngészgetve szerettem meg igazán a könyvet. Később magam is voltam könyvtáros itt, társadalmi munkáim, hetenként két-három órát ennek a könyvtárnak szenteltem.

Szinte közhely, hogy a könyvekről a legtöbbet a könyvtárosnak kell tudnia, hiszen ajánlania kell a műveket, kedvet kell ébresztenie az olvasáshoz, rávezetni az olvasókat a számukra szükséges könyvek elolvasására. Nem olyan köny-

nyú ez, különösen a könyvhöz nem nagyon szokott munkás- és parasztfiatalok körében. Olyan könyveket kellett ajánlani, amelyeknek az elolvasása után fokozódik, felélnkül a könyvek iránti szeretetük. Ehhez ismerni kellett a könyvek tartalmát, sőt a könyvek kritikáit is.

Nem tartom magam kiváló könyvtárosnak, de azt hiszem, a könyvtárosnak valahogy így kell dolgoznia. Neki kell először elolvasnia a könyveket. Gondolkoznia kell a tartalmukon, kiszűrnie belőlük a lényegeset. Ismerni kell az olvasókat is. Napjainkban különösen nagy gondot kell fordítani a vidékre. A városban könnyebben elsajátítják az emberek a könyvek szeretetét, falun meg kell tanítani az embereket erre, hozzá kell őket szoktatni ehhez.

Míndehhez természetesen könyvtárhálózatra van szükség. Ha ma szétnézünk vidéken, azt látjuk, hogy könyvtár még csak akad, de jó könyvtáros bizony elég kevés van. Felépül a könyvtár, de ha könyvet, kultúrát nem kedvelőt állítanak az élére, elkerülhetetlenül bürokratikus intézménnyé válik. Mindig bosszankodom, amikor a vidéki könyvtárak ajtaján ilyen táblát találok: Nyitva de. 9-től 12-ig, du. 3-tól 5-ig. A könyvtárak nyitvatartását jobban kellene a dolgozók szabadidejéhez igazítani. Lehetővé kellene tenni, hogy a munkás és a többi

dolgozó este is eljusson a könyvtárba, amikor jobban ráér.

Tudom én, hogy ennek ezernyi akadálya van. Ehhez több emberre, alkalmazottra lenne szükség, s nagyobb volna a rezsiköltség is, holott a fenntartáshoz szükséges összeg emeléséért minden évben közelharcot kell vívni a megyei szervekkel. Mégis, úgy gondolom, hogy a könyvtár megvan, ahol olvasó is van elég, ott meg kellene teremteni zavartalan kiszolgálásuk feltételeit is.

Jók a tapasztalatok ott, ahol a könyvtár olyan tágas, hogy helyben is olvashatnak; könyveket, folyóiratokat tanulmányozhatnak az olvasók, a középiskolás diákok. Vannak könyvtárak, ahol az olvasás mellett zenét is hallgathatnak, ahol valóságos zeneoktatás is folyik, máshol irodalmi vagy éppenséggel politikai vitákat szerveznek a könyvtárak. Battonyán épült egy könyvtár, amelyben 35 000 könyv áll az olvasók rendelkezésére. Ezt a könyvtárat, amely a *Népek Barátsága* nevet viseli, jól kihasználják. A könyvtár zökkenőmentes működtetése itt is sok nehézségbe ütközik, mert kevés az ember, kevés az anyagi eszköz.

Úgy vélem, a könyvtárak építése mellett azok üzemeltetése, teljes kihasználása az egyik legégetőbb probléma a vidéki kulturális munkában.

Lapozgató

● A TÁRSADALMI SZEMLE februári száma *Életmód és közművelődés* címmel közli egy munkabizottság tanulmányát, amely az Országos Közművelődési Tanács számára készült. A tanulmány egyebek között megállapítja, hogy a művelődési intézmények — iskolák, művelődési otthonok, könyvtárak — éppen azon a területen hiányosak vagy elhanyagoltak, ahol az átmeneti helyzetben és életmódban élők művelődésének fejlesztésében segíthetnének. — Ugyanebben a számban olvasható *Papp István* Váltsunk szót a könyvtárról! című cikke is, amely a közművelődési könyvtárakkal kapcsolatban olyan kérdéseket vizsgál, hogy például a társadalom szempontjából mit jelent ma a könyvtár léte, mi a célja, milyen társadalmi folyamatokban vesz részt, mekkora személyi és anyagi áldozatokat érdemel. E fontos írásból érdemes legalább két mondatot idéznünk: „...ami a közoktatásban az általános iskola, az a közművelődésben a könyvtár”, továbbá: „...a falu könyvtári ellátásának színvonala a városi könyvtárakon múlik”.

● DARVAS JÓZSEF IFJÚKORI KÖLTEMÉNYEIT adta ki bibliofil sorozatában a Békésabai Megyei Könyvtár. A könyvtár háziyomdája által 250 példányban készített kötet anyagát Beck Zoltán válogatta, és ő írta a bevezetőt, valamint a jegyzeteket is. (1982. 15 szl. lev.)

● TÖRTÉNELMI EMLÉKEK VESZPRÉM MEGYÉBEN címmel fényképes adattárat jelentetett meg a Veszprém megyei Tanács és a Hazafias Népfront megyei bizottsága a megyében található, kiemelkedő történelmi eseményhez vagy személyiséghez kötődő emléktáblák, emlékművek bemutatására, illetve a

kegyeleti helyek iránti figyelem felkeltésére. A gazdag múltú megye történelmi emlékeire utaló adatokat a kötet a települések betűrendjében közli, leírja az emléktáblák, emlékmű-feliratok szövegét, s bizonyos esetekben röviden méltatja is a megörökített személyiségek munkásságát. Az 5000 példányban kibocsátott kötet anyagát események szerinti, valamint névmutató tárja fel. (1980 [1981] 200 l. — 41 Ft)

● **LAKATOS ÉVA MAGYAR IRODALMI FOLYÓIRATOK** című bibliográfiájának legújabb kötete 320 olyan periodikumot vesz számba, amelyek címe a betűrendben a *Napló—Panoráma* szavak közé esik. A *Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei* c. sorozat (A. sorozat 17—19 sz.) e kiadványa 1981-es impresszummal, de az idei év elején jelent meg; maga a vállalkozás 1972-ben indult. Első kötetét és a sorozat céljait Fogarassy Miklós ismertette a *Könyvtáros* 1972. évi decemberi számában. (47 Ft)

● **NÉPI DEMOKRATIKUS ÁTALAKULÁS HAJDÚ-BIHAR MEGYÉKBEN 1945. NOVEMBER—1948. JÚNIUS** címmel értékes forráskiadványt jelentetett meg a Hajdú megyei Lapkiadó Vállalat a *Válogatott dokumentumok Hajdú-Bihar megye munkásmozgalmának felszabadulás utáni történetéből* nevű sorozatban. A *Gazdag István* és *Vaskó László* által szerkesztett kötet egy híján 300 olyan iratot, dokumentumot publikál, amelynek többsége eddig még nem jelent meg nyomtatásban. A három nagy fejezetben belül az anyag elrendezése témák szerint, azokon belül időrendben történt. A kötetet a korszak Hajdú-Bihar megyei történetének rövid összefoglalása, *Gazdag István* munkája vezeti be, a feltárást pedig külön név- és helymutató segíti. A kiadvány nemcsak a kibocsátó megye közelmúltbeli történetéhez fontos kalauz, hanem részben Békés megyei helyismereti dokumentum is, mivel a volt Bihar megye egyik járásáról is szól, amely tíz községgel átkerült Békés megyébe az 1950-es közigazgatási területrendezés során. Könyvtári dokumentum, illetve utalás viszonylag kevés található a gyűjteményben, ezek az esztendőik ugyanis még a nagy könyvtárszervezés előtti időszak évei voltak. (1981. 431 l. — 60 Ft)

● **A BALATONI ÚTTÖRŐVÁROS KÖNYVTÁRÁNAK MAGYAR NYELVŰ ÚTTÖRŐMOZGALMI KÜLÖNGYJTEMÉNYE** címmel katalógust adott ki 5000 példányban az Ifjusági Lapkiadó vállalat Ságvári Endre könyvszerkesztője. A *Csobai László* által szerkesztett kiadvány jelentőségét az adja meg, hogy a zánka Balatoni Úttörőváros könyvtára létesítése, 1973 óta teljességre törekvően és visszamenőleg is gyűjti az úttörőmozgalmi dokumentumokat, és feladatának tekinti ezek feltárását — műfajuktól függetlenül. A katalógus az útmutató után 1254 tételben közli a dokumentumok betűrendes, a raktári jelzeteket is felüntető jegyzékét, második részében pedig háromfajta mutatóval segíti az érdeklődők munkáját: a betűrendes tárgymutató, a címmutató és a sorozati mutató egyaránt a tételszámokra utal ebben a jól használható tájékoztatói segédletben. (1981. 323 l.)

● **A MŰVELŐDÉS** című magyar nyelvű romániai folyóirat februári számában Balogh József Ahol percenként nyílik az ajtó című riportjában bemutatja a Gyergyószentmiklósi Városi Könyvtárt, amely II. díjat nyert a *Megéneklünk, Románia* nevű országos kulturális vetélkedésben. A cikk különösen a tízezer kötetes gyermekrészleg munkájával foglalkozik részletesebben, amelyben fontos szerepet játszik a nálunk a hatvanas években elterjedt Bölcs Bagoly tájékoztatósi forma, valamint az iskolai osztályok könyvtárlátogatása. Ennek célja a könyvtárhasználat elsajátítása, a kézikönyvek forgatásának gyakoroltatása. Az újságíró látogatásakor a magyar nyelv és irodalom szakos tanárok módszertani körének tagjait is ott találta a hatodikos általános iskolásokat foglalkoztató könyvtári órán. — A folyóirat elmúlt évi decemberi számának *Könyvtár* nevű mellékletében olyan írásra bukkantunk, amely azért tanulságos, mert egy fiatal közművelődési könyvtár, a Sepsiszentgyörgyi Megyei Könyvtár fejlődésének minden gyermekbetegségét bemutatja a romantikára hajlamos friss könyvtárvezetők különös okulásául. — A magyarországi olvasásszociológusok számára pedig a *Szatmár város autóalkatrész-gyártó vállalatánál dolgozó 38 magyar anyanyelvű munkás olvasási szokásairól, érdeklődéséről* készített elemzés szolgáltat fontos viszonyító adatokat.

Ladányi Antal

1901—1978

Tavaly lett volna 80 éves Ladányi Antal okleveles mérnök, a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának nyugalmazott igazgatója. Hat évvel ezelőtt lapunk hasábjain *Zsidai József* köszöntötte 75. születésnapja alkalmából az akkor még jó egészségben dolgozó Ladányit (1976/5. sz.). Nem sokkal később azonban megbetegedett, kórházba került, majd életének 78. évében elhunyt.

Ladányi Antal 1922-től 1963-ig aktív szolgálatban, majd 1977-ig nyugdíjasként dolgozott a Műegyetemi Könyvtárban. Az egy munkahelyen végzett, csaknem hat évtizedes könyvtárosi tevékenység önmagában is elismerésre méltó, de nemcsak hosszú munkássága, hanem annak minősége miatt is megérdemli, hogy felidézzük pályafutásának fontosabb eseményeit. Életében sokan ismerték, hiszen nemzedékek váltakoztak körülötte, de kevesen tudták, hogy az ő nevéhez fűződött — 1937-ben — az Egyetemes Tizedes Osztályozási rendszer bevezetése kora legnagyobb műszaki könyvgyűjteményében, a Műegyetemi Könyvtárban. Feledésbe merült az is, hogy a felszabadulás utáni első hivatalos magyar nyelvű ETO-kiadások elkészítésében mekkora szerepe volt, így ezirányú működésével hozzájárult a nemzetközi szakrendszer hazai elterjedéséhez.

Pályafutása alatt történelmi korszakok váltották egymást: gyermek- és diákévei még a Monarchia idejére estek, majd jött két világháború és közöttük a Horthy-korszak, végül, a felszabadulást követően megkezdődött új gazdasági-társadalmi rendünk, a szocializmus építése. Sok mindent átélt tehát a szegény kisiparos családból származó Ladányi Antal, aki Budapesten, 1901. március 15-én született. Középkorai tanulmányainak befejezése után egy évvel, 1920 őszén vették fel a József-műegyetem mérnöki karára.

Az első világháborút követő infláció, majd a gazdasági válság éveiben sokba került a tanulás, nehéz volt a szegény-

sorsú diák helyzete. A konzervatív egyetemi vezetés nem sokat tett a javarészt kispolgári és kisfizetésű tisztviselők gyermekeiből álló hallgatóság megsegítésére. Bizony, volt igazság a diákok humorában, amikor vicclapjukban, a *Megfagyott Muzsikus* 1922. évi számában így jellemezték a helyzetet: „Azt mondják, a Technika könyvtárának toronyórája azért áll, mert a Műegyetemi Tanács ezzel akarja külsőleg kifejezni, hogy

nem kíván a korrallal haladni.” Az említett órát ugyanis azért helyezték el az 1907 és 1909 között neogótikus stílusban épült festői könyvtáráépület tetejére emelt ún. huszártoronyban, hogy mutassa a pontos időt az udvaron átsiető hallgatóknak. A maga idejében a legkorszerűbb könyvtáráépületek sorába tartozó Műegyetemi Könyvtár tervezőjét, *Pecz Samu* műegyetemi tanárt dicsérik, hogy az épület — kisebb átalakításokkal — ma is zavartalanul használható. Ebben a szép épületben kezdte könyvtárosi pályafutását Ladányi, s a világos, tágas olvasótermek és raktárak, a barátságos irodák nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy első munkahelyéhez egész életében hű maradt.

Abban az időben nem volt esti vagy levelező tagozatos tanítás, emiatt éveken át a Műegyetem rendes (ma: nappali tagozatos) hallgatójaként mint napidíjas könyvtáros dolgozott egész napi elfoglaltsággal. Visszaemlékezésében így vall erről: „Mivel edesapám viszonylag csekély keresete miatt ellátásomról és tanulmányi költségeimről részben magamnak kellett gondoskodnom, 1922. jan. 1-én a Műegyetemi Könyvtár szolgálatába léptem. Ettől az időponttól egyszerre voltam a Műegyetem hallgatója és dolgozója is.”

Rendszeretetével, pontosságával, szorgalmával rövidesen elnyerte felettesei bizalmát, és bevonták az új nyomtatott katalógus előmunkálataiba. A vaskos könyvkatalógus (*A József-műegyetem könyvtára 1910. évben kiadott szakok szerint rendezett címjegyzékének füg-*

geléke. Bp. Franklin, 1927. 518 l.) szerkesztésében és sajtó alá rendezésében részt vállaló kezdő könyvtárosnak ez volt az első nagyszabású munkája. A katalógus készítésekor tanultakat további tevékenységében bőven kamatoztatta. A kettős elfoglaltság következtében azonban műegyetemi tanulmányai kissé elhúzódtak, de így is megszerezte 1930 májusában az úgynevezett általános mérnöki (mai nevén építőmérnöki) diplomát.

Azokban az években a kitört világgazdasági válság miatt nehéz idők jártak. A megváltozott országhatárokon belül nőtt a munkanélküliség, a fiatal mérnökök jó része is állás nélkül nyomorgott, és még örülhettek azok, akik az ÁDOB (Állástalan Diplomások Országos Bizottsága) révén valamilyen szellemi szükségmunkához jutottak. Legszébb fiatal éveiben kifejtett kettős erőfeszítéseinek Ladányi most vette hasznát: két foglalkozása közül a könyvtárosit választotta. Döntését így indokolta: „A diplomások elhelyezkedése igen nehéz volt (állástalan diplomásokat havi 80 pengő díjazással alkalmaztak), és ezért, mivel kerestem mint napidíjas már elérte a havi 110—120 pengőt, továbbra is a könyvtár szolgálatában maradtam.” Ugyanakkor mérnöki ismereteinek továbbfejlesztése céljából két éven át — az 1930/31. és 1931/32. tanévben — a József-műegyetem út- és vasútépítéstani tanszékén tanársegédként működött, anyagi ellenszolgáltatás nélkül.

Az egyetemi könyvtárakat a hagyományoknak megfelelően ekkor még tudós professzorok vezették, katedrájuk ellátása mellett „másodállásban”. A Műegyetemi Könyvtárát a matematika európai hírű művelője, *dr. Rados Gusztáv* tanszékvezető egyetemi tanár irányította, aki oktatási és kutatási munkáján kívül sokrétű közéleti tevékenységet is kifejtett, mint a Magyar Tudományos Akadémia rendes, majd tiszteleti tagja, a Matematikai és Fizikai Társulat elnöke, a Franklin Társulat igazgatósági tagja stb. A könyvtárral csak keveset foglalkozhatott, és az ügyintézését az általa kiválasztott könyvtárosra ruházta. Kitüntetésnek számított, hogy Rados professzor 1932-től az okl. mérnök-napidíjas könyvtárosát bízta meg az adminisztrációs feladatok ellátásával. Ebben a lényegileg titkári munkakörben Ladányi nagyon sok olyan tapasztalatot szerzett, amit később a könyvtár megbízott és kinevezett igazgatójaként hasznosíthatott. Munkáját közmegelegedésre végezte, ezért már 1932 novemberében *könyvtári tisztte* nevezte ki, és státusba kerülése után aránylag gyorsan emel-

kedett a ranglétrán: 1935-ben egyetemi könyvtári segédőr, 1937-ben alkönyvtáros, 1942-ben pedig könyvtárnok lett. (Nevét Lédererről a harmincas években Mádi Antalra, később családi okokból Ladányira változtatta.)

Rados professzor-igazgató nyugalomba vonulása (1936) után egy jogász, *dr. Radó Aurél* műegyetemi tanácsos került a könyvtár élére. Helyettesének ő is Ladányit tekintette, és rábízta a könyvtári ügyeket. Még a húszas években megszervezték Európa nevesebb műegyetemeivel, technikai főiskolaival a doktori disszertációk cseréjét. Nyelvtudását hasznosítva Ladányi végezte ezt a munkát, amellyel a könyvtár nemzetközi cseréjének alapjait vetette meg.

1937-ben a Műegyetemi Könyvtár felhagyott sajátos, 26 csoportból álló rendszerével, és — a hazai nagykönyvtárak sorában az elsők között — áttért az Egyetemes Tizedes Osztályozás rendszerére, amelyet — a *Káplány Géza* által a Technológiai Könyvtárban alkalmazott gyakorlathoz hasonlóan — az eredeti brüsszeli formában vezetett be. Az ETO használatával egyidejűleg elkezdték a stencil-sokszorosítású cédulakatalógus szerkesztését is, és egy-egy cédula küldésével jelentették a gyarapodást az országos központi címjegyzékeknek. E korszerűsítésekben, elsősorban az ETO-szerű szakkatalógus kiépítésében Ladányinak oroszlánrésze volt.

A Műegyetemi Könyvtár élén

A felszabadulás utáni években *dr. Herepey Árpád*, a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár volt igazgatója váltotta fel Radó Aurélt a Műegyetemi Könyvtár igazgatói székében (1947). Ladányi a könyv- és állománynövekedési osztály vezetője lett, de munkakörébe tartozott az osztályozás, a műszaki referenzszolgálat ellátása, a műszaki dokumentációban való közreműködés, és emellett továbbra is ő végezte a titkári teendőket. A műszaki egyetemek átszervezése sok munkával járt. (Az intézmény elnevezése 1949-ben *A József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Könyvtáráról* mai nevére, *A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára*-ra változott.) Megindult a szocialista könyvtárügy kibontakozása és a fejlődéssel a Műegyetemi Könyvtár is lépést akart tartani. Példa erre az a megállapodás, amely a két legnagyobb műszaki könyvtár, a Központi Technológiai Könyvtár (a mai Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár előintézménye) és a Budapesti Műszaki Egye-

tem Központi Könyvtára között 1949 novemberében született. Ebben dr. Herepey Árpád és Ladányi Antal megegyezett Szekeres Pállal és dr. Káplány Gézával, hogy ezentúl a Műegyetemi Könyvtár a műszaki és a természettudományi kérdések tudományos irodalmával, valamint a mérnöki tudományok (mélyépítés, út- és vasútépítés), továbbá az építészet irodalmával foglalkozik. A Technológiai Könyvtár feladata pedig a műszaki tudományok gyakorlati részére és a különféle iparokra vonatkozó irodalom gyűjtése lett. A két nagy gyűjtemény anyagát szakterületenként ETO-csoportosításban is elhatárolták. Ez volt az első kísérlet az azonos jellegű műszaki szakkönyvtárak gyűjtőkörének és beszerzési tevékenységének összehangolására. Ezen a nyomon haladva kötötte meg a két műszaki könyvtárhálózat központja, az OMKDK és a BME Központi Könyvtára később azokat az együttműködési szerződéseket, amelyek egyebek között a párhuzamos rendelések csökkentését, az egészséges munkamegosztást célozták.

1950-ben Herepey Árpád nyugdíjba ment, és ekkor a könyvtárt egy évig átmenetileg Ladányi Antal irányította. Az új igazgató, dr. Kondor Imre 1951-ben történt kinevezése után pedig igazgatóhelyettesként a feldolgozó osztályt vezette, és az osztályozási munka revízióját végezte mérnöki alaposággal. Az időközben a könyvtárhoz helyezett Sebestyén Gézával együtt munkálkodott a feldolgozás korszerűsítésén. Futószalagszerű munkaszervezést vezettek be, és áttértek a stencilről az adréma rendszerű cédulasokszorosításra. Ehhez Ladányi szerezte hosszas utánjárással az adréma gépet. Az ötvenes években szakmai feladatainak zavartalan ellátása mellett a politikai munkából is kivette részét, és az egyetem egyik pártalapszervejének vezetőségi tagjaként tevékenykedett.

1957 végén igazgatói megbízást kapott, majd 1958. szeptember 1-től kinevezett igazgatóként folytatta a könyvtár továbbfejlesztését. Mint mérnök elsősorban a technikai felszerelések bővítésén fáradozott, és a könyvtár gépítése érdekében munkálkodott eredményesen. Az általa beszerzett mikrofilm-felvevő, xerox- és önműködő előhívógépekkel felszerelt fotólabor rövidesen már hatékonyan segítette az egyetemen folyó oktató-kutató munkát. Az átépített alagsorban megfelelő elhelyezést teremtett az új berendezésekkel felszerelt könyvkötészetnek is.

De Ladányi igazgató segítettársával, Kéki Béla igazgatóhelyetessel az igények jobb kielégítése érdekében a

könyvtár szervezetét is kiszélesítette. Megszervezték az új folyóiratosztályt, a két budapesti, valamint a három vidéki műszaki egyetem könyvtárait magába foglaló, kiterjedt műszaki felsőoktatási könyvtárhálózat gondozására, segítésére pedig — a hazai egyetemi könyvtárak között elsőként — felállították az önálló hálózati és módszertani osztályt.

Az ily módon átszervezett könyvtár eredményeinek érzékeltetésére csupán a hálózathoz tartozó legfontosabb vidéki egyetemi könyvtárnak, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának igazgatóját, dr. Zsidai Józsefet idézzük, aki Ladányi vezetésének mérlegét tömören így fogalmazta meg már említett írásában: „Ötéves igazgatói működésének idején magas színvonalú munka folyt a gondjaira bízott könyvtárban, és az ő felügyelete nyomán indult fejlődésnek a miskolci egyetemi könyvtár is.”

Ladányi Antal vezetői erényei közé tartozott, hogy miután helyettesével és a társadalmi szervekkel közösen az egyes feladatokra kiválasztotta a megfelelő személyeket, azokban tökéletesen megbízott, s hagyta őket dolgozni. Ezzel önállóságra nevelte munkatársait, fokozta önbizalmukat, és növelte munkakedvüket. Minden egészséges kezdeményezést felkarolt, örült a sikernek, nyoma sem volt benne a szakmai féltékenységnek, irigységnek. E sorok írója sohasem felejtette el, hogy amikor 1960-ban megszervezte a hálózat első, háromhónapos alapfokú tanszékikönyvtáros-tanfolyamát, a vizsgán elnöklő Ladányi Antal az eredmények láttán milyen őszintén gratulált neki. Közvetlen, szívélyes és sokszor kedélyes magatartásával, természetesen humorával rendszerint a nehéz helyzetekből is megtalálta a ki vezető helyes utat. Szívesen elbeszélgett beosztottaival, s amiben tudott, segített nekik.

Az ETO hazai elterjesztéséről

Könyvtárügyünk felszabadulás utáni rohamosan fejlődő időszakában sok szakképzetlen és nyelvtudás nélküli könyvtárost kellett munkába állítani. Számukra az ETO magyar nyelvű kiadása létkérdéssé vált. De az osztályozó munkához nem volt segédeszköz, mivel Káplány Géza 1943-ban megjelent *Az Egyetemes Decimális Osztályozórendszer rövidített magyar nyelvű kiadása* elfogyott. Ezért az Országos Dokumentációs Központ egyik legsürgősebb feladatának az ETO magyar kiadását tekintette, egyelőre rövidített formában. A munká-

latokat az ODK egy ötagú bizottságra bízta. A német és az angol kiadások alapján végzett munkát dr. Lázár Péter, a bizottság elnöke irányította, aki egyben vállalta a bevezetés és a segéd-táblázatok elkészítését is. A bizottság tagjai közül Veredy Gyula a társadalomtudományokat, Ladányi Antal pedig a természettudományokat és az összes műszaki tudományokat (az 5-ös és a 6-os fő táblázatokat) dolgozta fel a kémia és vegyipar (54+66), valamint a könnyűipar (67/68) kivételével, melyeket Németh Béla, illetve Káplány Géza készített.

Lendületes munkájuk gyümölcseként 1950 júliusában sokszorosításban megjelent az *Egyetemes Tizedes Osztályozás. Rövidített kiadás* három kötetben (Segéd-táblázatok, Fő táblázatok és a Betűrendes mutató). A fontos munka bővítve és javítva négy kiadást ért meg; a 2. kiadást az Országos Könyvtári Központ jelentette meg 1951-ben, majd az Országos Széchényi Könyvtár gondozásában látott napvilágot a 3. kiadás 1954-ben és a 4. kiadás 1955-ben. A felsorolt, litográfiával készült művek után 1958-ban nyomtatásban, terjedelmes kötetben jelent meg az *Egyetemes tizedes osztályozás. A nemzetközi táblázatok hivatalos magyar kivonata*. (Szerk. Veredy Gyula, *Bibliotheca*, 1958. 504 l.) Az Országos Osztályozó Bizottság védnöksége alatt szerkesztett műben Ladányi Antal az 52 asztronómia, csillagászat, geodézia; az 55 geológia, földtan és rokontudományok, meteorológia, továbbá a 624/628 általános mérnöki, magas- és mélyépítési szakokat dolgozta fel. Ezenkívül a 629 (közlekedési eszközök), 656 (a közlekedés és a posta szervezése), 69 (építőipar, építőanyagok), valamint a 71/72 (területrendezés, építészet) szakcsoportok feldolgozását irányította.

Az ötvenes években megjelent magyar ETO-kiadások szerkesztésében Veredy Gyula mellett tehát Ladányi Antalnak is kiemelkedő szerepe volt. A legelső hivatalos magyar nyelvű ETO rövidített kiadások fontos táblázatainak kimunkálásával beírta nevét a nemzetközi tizedes osztályozó rendszer hazai elterjesztőinek névsorába. Az ETO elterjedését azzal is segítette, hogy a kérdéssel foglalkozó csúciszervnek, az Országos Osztályozó Bizottságnak tagjaként részt vett annak munkájában.

Az ETO táblázatok átültetésével végzett elméleti munkája mellett Ladányi a gyakorlatban is folyamatosan tevékenykedett; mint az osztályozó munkatársak revizora ellenőrizte a Műegyetemi Könyvtárban feldolgozott valamennyi mű ETO-jelzeteinek helyességét. De

nemcsak ellenőrzött, hanem — ha erre szükség volt — ő maga is szívesen szakozott. A tanszéki könyvek központi feldolgozásának gyors és zavartalan lebonyolítása érdekében például e művek osztályozását külön munkában vállalta. Ugyancsak tevékenyen részt vett a volt Selmeci Bányászati és Erdészeti Főiskola Sopronban őrzött könyveinek feldolgozásában is, ami a hálózat központjában, a Műegyetemi Könyvtárban folyt.

Évtizedes tapasztalatait szívesen átadta munkatársainak; sokoldalú könyvtárigazgatói elfoglaltsága mellett a tanszéki könyvtárosoknak például nemcsak előadásokat tartott, hanem a részükre megjelent módszertani kiadvány (A tanszéki könyvtárosok alapismeretei. Szerk. Móra László. Bp. Tankönyvkiadó, 1962. 198 l.) egyik fejezetében kiválóan összefoglalta az Egyetemes Tizedes Osztályozási rendszerrel kapcsolatos tudnivalókat is.

Ladányi Antal bibliográfusként is érdemeket szerzett, amikor a *Műszaki bibliográfia 1900—1955*. (Szerk. Jánszky Lajos, Béley Pál, Kondor Imre. Műszaki K. 1959. 647 l.) részére bizonyos be-tűcsoportok anyagát feldolgozta. Később a *Magyar Könyvészet 1945—1960. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke*. (Közread. az OSZK. 1967) c. ciklusbibliográfia 2. *Műszaki tudományok—Technika* című részének tartalmi és szerkezeti szaklektorálását végezte *Zellár Ferenc* és *Cserhalmi Gyula* társaságában.

Szakmai körökben tehát jól ismerték, tudását igénybe vették, munkásságáról és általában önmagáról azonban nem szívesen beszélt. Még közvetlen munkatársai közül is kevesen tudták például, hogy az 1945 utáni nehéz időkben mérnökként is segített az ország újjáépítésében. Budapesten és vidéken több építmény statikai számításait végezte el.

Ladányi Antal emberi magatartása is példamutató volt. Rokonszenves egyénisége hozzájárult ahhoz, hogy amikor 1963. augusztus 31-én — a korhatár elérése után két esztendővel — nyugdíjas lett, hosszú szakmai gyakorlatát kamatoztatva tovább dolgozhatott a Műegyetemi Könyvtárban, és a könyvvállománya gyarapítását előszereményezési munkájával újabb 14 esztendőn keresztül, csaknem haláláig segítette. Szorgalmas, munkás élete, hivatásszeretete megérdemli, hogy emlékét példaként őrizzék a műszaki könyvtárosok.

Dr. Móra László

Szükszavúan — de ne ennyire!

A *szükszavúság* erény: ha valaki tömören, kevés szóval úgy fejt ki véleményét, hogy a kommunikációs társ pontosan érti, azért hálásak vagyunk. Van azonban *túlzott szüksézsavúság* is: nem azt mondjuk, amit szándékoztunk, hanem *kevesebbet*, közlésünkől kimiradnak fontos mondatrészek vagy nyelvtani viszonyító elemek, s ennek következménye *homály, kétértelműség* vagy *értelmetlenség* lesz. Mint az alábbi mondatokban:

„Jó ötlet volt a szerkesztőtől, hogy olyan *Féja-életrajzot közölt*, melyet számunkra *írt*.” (FSZEK-híradó, 78.3:33.) De ki? Nagyobb szövegrészt áttekintve, kiderül, hogy *Féja Géza írt* valamikor egy *önéletrajzot* az FSZEK-híradónak, s a szerző jó ötletnek tartja, hogy a *szerkesztő most* (Féja halála után) *közölte* ezt. Így lehetett volna megfogalmazni: „Jó ötlet volt a szerkesztőtől, hogy olyan *önéletrajzot közölt*, melyet *Féja számunkra írt*.” Egy szót megváltoztattunk, egyet beletettünk a mondatba, s az máris szabatos, egyértelmű!

A *Könyvtáros* egyik cikkéből megtanultam: vigyázni kell az *egyensúly megteremtésével*, mert az aztán *gondokat* okoz. Íme: „Az NSZK-ban a *legtöbb gondot* a központi tervezés és a helyi fenntartó szervek felelősségvállalása közötti *egyensúly megteremtése* okozza.” Előbb megteremtjük az egyensúlyt, aztán jönnek a gondok? Aligha! A gondokat az *egyensúly hiánya, a fogyatékos egyensúly, esetleg az egyensúly megteremtésének sok nehézsége* okozza! Egy

kicsit hosszabb, de csak így egyértelmű a megállapítás. (81.11:674.)

Borsod megye városi könyvtáraiban „Sárospatak kivételével mindenütt csökkent a *látogató*” — közli túl lakonikusan a Borsodi Könyvtáros (79.2:5.). Remélem, nem maguk a látogatók „csökkentek”. Hanem mijük? Az *olvasási kedvük, a könyvtárlátogatási igényük* vagy a *számuk*?

„Mindezek a *kívánalmak* nagyon *költségesek*” — állítja merészen az Orvosi Könyvtáros (81.1—II:45). Pedig nem a *kívánalmak* kerülnek sokba: kívánok én minden magyar kisvárosnak 150 ezer kötetes közművelődési könyvtárat, a kívánság nem kerül egyetlen fillérembe se. A *kívánalmak kielégítése, teljesítése* — viszont már igen!

Eddig nem tudtam, mi fán teremnek a „*direkt és indirekt könyvek*”. Aztán az FSZEK-híradó 1977 április—júniusi számának 29. oldalát tüzetesen tanulmányozva nagy nehezen kiderült: a szerző *azt gondolta* — de *nem írta le* —, hogy az olvasóvá nevelésben igen hasznosak a *közvetlenül és közvetve politikáló könyvek*. Ez már mindjárt más!...

„A felszabadulás után az első között létesült könyvtár” — de *hol?* Abban a megyében, az Alföldön, az országban? Egyetlen szó félreérthetlenné teszi a mondatot: „*Községünk* a felszabadulás után az első között létesített könyvtár” (Békés, 78:17).

Szögletes zárójelben négy rögtön kijavított hiba:

„Módszertani munkánk biztosítja a hálózatba tartozó *könyvtárak [munkájának] összehangolását*” (Komárom, 78.1:25); „A pályázatra benevezett *könyvtárak [tevékenységének] társadalmi hatásfoka* növekedett” (FSZEK-híradó, 77.1:7); „A tsz vezetősége nem zárkózik el *intézményünk elől*” értsd: *intézményünk anyagi támogatása elől* (Tolna, 78.2:15); „A változó világban a tudományos *kutatások [eredményeinek]* felhasználása nélkül elképzelhetetlen a műszaki-gazdasági fejlődés” (Műszaki Egyet. Kvtáros, 81.1:23).

Utolsó példánkban a nyelvtani viszonyító elem — egy névutó — megtakarítása okoz némi zavart: „*Két módszer: mindkettő mellett* szólnak érvek és *ellenérvek*” (Kvtáros, 81.3:169). Szabatosan inkább így: „*Két módszer: mindkettő mellett, illetve ellen* szólnak érvek”.

Szabó Ernő

Dániel Viktor

Nem ő az egyetlen grafikusművészünk, aki a technika felől közelített és jutott el a művészethez. Ezt elsősorban annak köszönheti, hogy a budapesti Pénzjegynyomda munkatársa, amely papírpénzeivel és bélyegeivel az észak-afrikai arab államoktól a Közel-Keleten át egészen Mongóliáig az egész világon sikert aratott. E nyomdában az osztrák pénzjegynyomda metszőjének, Cossmann-nak az iskolájához hasonló elsőrangú rézmetszőiskola alakult ki; elég, ha művészei közül *Nagy Zoltán*, *Horváth Endre*, *Vertel József*, *Kékesi László* nevére hivatkozunk.

Dániel Viktor 1926. május 24-én született Budapesten. Kereskedelmi iskolát végzett, majd a nyomdász szakmát választotta élethivatásául. Horváth Endre ajánlatára 1945-ben a Pénzjegynyomdába került, ahol mint guillocheur-tanuló (a guillochirozás a sokszorosító lemez gépi megmunkálásának egyik fajtája) kezdett dolgozni a tervező osztályon. Itt sajátította el a rézmetszés, a rézkarc és a réznyomás technikai tudnivalóit. Ezekben az években Horváth Endre mellett elsősorban Nagy Zoltán és *Leszek Ferenc* segítették a mesterségtitkainak megismerésében. Dániel Viktor azonban a technikai tudnivalók ismereténél már többre vágyott, magasabbra tört: vonzotta a grafika művészi oldala is. Beiratkozott a Képző- és Iparművészeti Gimnázium esti tagozatára, ahol tanárai közül *Percz Jenő* és *Takács Tamás* foglalkoztak vele a legtöbbit, majd a jó nevű magyar grafikusművész, *Jaschik Almos* (1885—1950) grafikai szabadiskoláját látogatta. Tulajdonképpen iskolája azonban az 1945—1946. évi páratlan méretű infláció volt, amely szinte naponta megkövetelte az új bankjegyek kibocsátását: a kiváló képzettségű technikai szakember ekkor érett művésszé.

Ezekben az években kezdett foglalkozni az ex librisszel is. A kisgrafika terén tett első lépéseit *Nagy Zoltán* támogatta. A Kisgrafika Barátok Körének megalakulása után exlibris-alkotói tevékenysége felgyorsult, könyvjegyeinek száma megszorodott, művészi megformálása pedig állandóan finomodott. A gyűjtők meglehetősen sokat foglalkoztatták, és stílusa mindinkább egyéni jelleget öltött. Ennek köszönheti, hogy neve ma már széles körben ismert.

Dániel Viktor ex libriseinek és alkalmi grafikáinak száma ma már meg-

közelíti a kétszázat, ami, ha tekintetbe vesszük a kivitelezési technika nehézségét, tekintélyesnek mondható. Könyvjegyeit először 1970-ben állította ki a XIII. nemzetközi exlibris-kongresszus budapesti kiállításán, de feltűnést keltekett lapjai a Jászberényi Városi-Járásai Könyvtár Székely Mihály emlékére hirdetett exlibris-pályázatán is, a Budapesten rendezett, szülő és bor témájú exlibris-kiállításhoz hasonlóan. A helsingőri nemzetközi exlibris-kongresszusra kiadott, miniatűr könyvjegyeket tartalmazó könyvecskéje (Dániel Viktor: *Mini ex libris „Dani”*, Bp. 1972.) a kongresszus egyik legkapósabb kiadványának bizonyult. Könyvjegyei azóta is több kiállításon szerepeltek. Az 1979-es, irkutszki egyéni tárlatának igen jó visszhangja volt, de a *Ceglédi Ősz '81.* kiállításra készített Bartók-lapjai is sikert arattak. A dr. Gulyás Mihály részére készített, sakk-témájú lapját pedig joggal sorolhatjuk a legsikerültebb magyar ex librisek közé.

Dániel Viktor, aki a legkonzervatívabb grafikai műfaj (bankjegy, bélyeg stb.) légkörében nőtt fel, még gondolati fogantatású lapjain is realista művész. Realizmusát a naturalizmustól a különféle motívumok egybekomponálásának klasszikus volta, a természeti és a geometrikus díszítőelemek ügyes alkalmazása különbözteti meg. Az utóbbiak a térkitöltésben is szerepet játszanak, nemegyszer a komputer-rajzokra emlékeztetve. Tárgyválasztása változatos: az épületegyüttesek, a technikai témák (elsősorban a közlekedési vonatkozásúak a vonattól az űrhajóig), a virágok, az alakos és az arcképes ábrázolások egyaránt gyakoriak nála. Van azonban teljesen ornamentális témájú és kivitelezésű lapjai is (saját új-évi lapja, Gulyásék karácsonyi lapja stb.). Ilyen kifogástalan, csupán díszítőelemekre épített könyvjegyeket rajta kívül csak a Pénzjegynyomda egy-két művésze készít. Az ex librisek lényeges követelményét, a személyiséghez kötést mindig könnyen érthető szimbólumokkal oldja meg, noha választott motívumai időben az ókori Egyiptomtól napjainkig terjednek. Előadásmódja itt-ott kissé száraznak tűnik; ami főként arra vezethető vissza, hogy — szerintünk felesleges szemérmességgel — kerül minden lírai ellágyulást. Betűi kifogástalanok, szépen rajzoltak és karakterükben a mondanivalóhoz idomulnak, képbe ültetésük pedig mindig példamutató. Vonalkultúrájának nagy szerepe van abban, hogy mindig sikerül elkerülnie a réztechnikájú lapok merevségét.

Galambo Ferenc

Fogarassy Miklós—Kamarás István: Olvasó a labirintusban

Mint a szociológia számos új ága, az olvasásszociológia is Amerikából indult. Különös módon a gazdasági világváltság irányította a kutatók figyelmét arra a tényre, hogy a rendszeres olvasás egyes társadalmi rétegeknél „gyógyírként” funkcionálhat, következőképp magatartást formáló erő, s mint ilyen a szociológia módszereivel vizsgálható. A munkálatok első szakaszában a mennyiségi szemlélet uralkodott, s mindennek előtt azt vizsgálták: ki, mikor, mit és miért olvas.

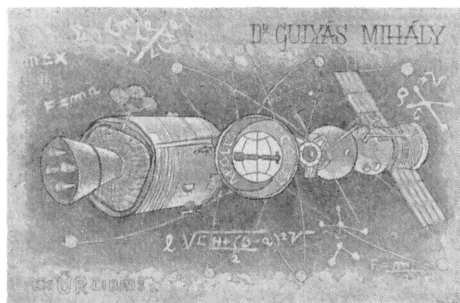
Emlékezhetünk még rá, hogy a magyar könyvtárosokat a hatvanas évek közepén fertőzte meg a „strigulázási láz”, ettől kezdve figyeltük tudatosan azt, mi is voltaképpen munkánk — számokban is kifejezhető — alapja és eredménye. Az angol kérdőnévmások kezdőbetűi alapján külföldön „négy W-nek” (who, what, when, why, azaz: ki, mit, mikor és miért?) nevezett vizsgálati irány a hazai műkedvelők munkáiban többnyire csak közhelyes ismeretekhez vezetett, de később a jól előkészített, elméletileg megalapozott adatgyűjtés olyan „adatbankokat” hozott létre, amelyek nélkülözhetetlen segédeszközei lettek a további kutatásoknak. (*Mit olvasunk?* 1965.; *Mándi Péter: A könyv és közönsége* 1968.; *Gondos Ernő: Ízlésalakzatok* 1971.).

Szinte ezzel a munkával párhuzamosan megindult egy elemzőbb, az olvasás folyamatára, hatására, az olvasó magatartására, attitűdjére figyelő kutatás is (*H. Sas Judit: Emberek és könyvek*. 1968; *Durkó Máttyás: Olvasás és megértés*. 1976), és fő vonalait tekintve e köré szerveződött — *Kamarás István* vezetésével — az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtartudományi és Módszertani Központ olvasáskutatói osztályának tevékenysége.

E műhely legújabb — és megítélésem szerint minden eddiginél színvonalasabb — terméke Fogarassy Miklós és Kamarás István *Olvasó a labirintusban* című könyve. A szerzőpáros arra tesz kísérletet, hogy — amennyire ez lehetséges — elemző, tényszerű leírást készítsen „a mű és az olvasó találkozásá-

nak végül is intím, személyes és tulajdonképpen »mérhetetlen« tényeiről”. Azaz arra kereste a választ, hogy képes-e, és milyen mértékben, mennyire adekvátan — vagyis az írói szándéknak megfelelően — képes eligazodni az olvasó az irodalmi alkotás bonyolult szerkezetében, „labirintusában”, s megérti-e a mű „üzenetét”? A kommunikációelméletben és az erre alapozott olvasásszociológiákban „dekódolásnak” nevezik ezt a folyamatot, de egyre többen vélekednek úgy — gyaníthatóan szerzőink is —, hogy ez az „analóg” értelmezés félrevezető, mert a művészi alkotásnak éppen az a jellegzetessége, hogy nincs kizárólagos kódja, egyetlen helyes „olvasata”. Ugyanis az esztétikai üzenet — vagy ahogy az iskolákban emlegetik: az eszmei mondanivaló — nem zárt, hanem nyitott rendszer, ami teljessé, egészé azáltal válik, hogy az olvasó belevetíti saját világát, s értelmet ad a szövegnek.

Fogarassy és Kamarás kísérletében a „szöveg” Sánta Ferenc *Nácik és Örkény István Meddig él egy fa?* című elbeszélése. E két művet olvastatták el 100 budapesti gimnazistával, kontrollként pedig 100 általános iskolát végzett szakmunkással, 50 könyvtárossal, 37 irodalmárral, sőt vizsgálatukat kiterjesztették szovjet, bolgár és lengyel gimnazistákra is. Így — bár az alapminta nem volt nagy — a külső viszonyítási, bemérési pontok sokasága jelentékenyen megnövelte kutatási eredményeik hitelességét, általános érvényét.

Hosszadalmas lenne e munka módszerét, menetét, következtetéseit részletesen ismertetni. Sommásan csak annyit jelezhetek: a kísérletben résztvevők személyiségjegyeinek, értékrendjeinek, olvasási szokásainak feltérképezése után kerül sor a tulajdonképpeni vizsgálatra, arra, hogy miként fogadták, értékelték, értelmezték a novellákat a gimnazisták, a szakmunkások, a külföldi és a hazai olvasók, továbbá, hogy ez az értelmezés, értékelés miként kapcsolódik az életelvekhez, az olvasói beállítódáshoz, vagyis ahhoz a világhoz, amely a befogadás folyamatában serkentő, illetve gátló erőként van jelen.

Fogarassy Miklós és Kamarás István kutatásának legfőbb eredménye annak megállapítása, hogy a művészi alkotás adekvát befogadása *nem* kevesek kiváltsága, *nem* a szakemberek, a „hivatásos olvasók” (kritikusok, lektorok stb.) kizárólagos képessége, még az olyan — viszonylag bonyolult — művek esetében sem, mint amilyen Sánta és Örkény elbeszélése. Azon az ötfokú, a pusztá tartalomelmondástól az újrateremtő, a „társszerzős” olvasatig terjedő skálán, amelyet a szerzők kidolgoztak, minden rétegből eljutott 5 százalék a legfelső fokozatig, s közöttük néhány gimnazista még a „hivatásosokat” is megelőzte. Ez feltétlenül pozitív, sőt biztató eredmény. Mégis igazuk van a szerzőknek, amikor arra hívják fel a figyelmet, hogy az esély és a lehetőség még nem megvalósulás, s hogy mindenképp az iskoláknak, az irodalomoktatásnak sok még a tennivalója.

Az *Olvasó a labirintusban* alaposan dokumentált, jól felépített munka; a feldolgozás tárgyyszerűsége, a következtetések mértéktartó józansága példamutató. Mindössze egy ponton éreztem bizonytalanságot, elnagyoltságot: a hazai és a külföldi anyag összevetésében. Noha a minta óvatosságra intően kicsi, számos olyan jellegzetességet mutat, amely alapvető értelmezési különbségekre utal. Ha e jegyeket nem csupán gyakoriságuk szerint rendezik, hanem összehasonlító számításokat is végeznek (mint Józsa Péter és Leenhardt tették *Két főváros, két regény, két értékvilág* című könyvükben), bizonyára kiderül, hogy az olvasásnak, illetve a befogadás módjának is vannak nemzeti sajátosságai. Ez azonban már egy másik téma! Szorosan a tárgyhoz tartozik viszont egy irodalomelméleti és egy olvasássiociológiai módszertani kérdés. Az első: kifejezés módját, poétikai eszköztárát tekintve valóban modern-e a két elbeszélés, s ha igen, valóban ez nehezíti-e meg a befogadást? A második kérdés pedig: a kísérleti helyzetben mért teljesít-

ményszint mennyiben azonosítható a spontán olvasás során kialakuló értelmezés mélységével?

Magam nem vagyok meggyőződve arról, hogy a két mű formai okok miatt nehezebben értelmezhető, mint mondjuk Kosztolányi *Caligulája* vagy Móricz *Barbárokja*. Különösen a Sánta-írás alacsonyabb befogadási szintje mutatja: az értelmezés alighanem az ábrázolt élethelyzet bonyolultságán akad fenn. Nehéz ugyanis eldönteni, hogy az öregember és a gyerek feltétlen engedelmessége gyáva meghunyászkodás-e vagy néma tiltakozás. Az egyértelmű megítélést azonban nem az író kihagyásos ábrázolásmódja nehezíti, hanem a situáció különössége.

Ezzel a megjegyzéssel nem csökkenteni, hanem növelni kívánom a vizsgálat érvényét. Úgy vélem ugyanis, hogy Sánta és Örkény említett műveiben Kamarásék olyan modellekre találtak, amelyek bizvást tipikusnak mondhatók. Mert a jelentős művek között az ókortól napjainkig nem sok olyan akad, amelyik nem kívánna legalább annyi — de gyakorta még jóval nagyobb — gondolati koncentrációt, érzelmi aktivitást, mint amennyi a *Nácik* és a *Meddig él egy fa?* értő befogadásához szükséges.

Második kérdésem viszont valóban „visszavonó” jellegű. Vele arra hívnám fel a figyelmet, hogy az ilyen típusú kísérlet eleve pozitív irányba „torzít”, mert az olvasót benyomásainak rendezésére, a mű újragondolására készíti, sőt kényszeríti. A valóságos olvasási helyzeteknek nincs olyan ösztönző erejük, sőt gyakorta kifejezetten akadályozzák az elmélyedést. A lehetséges — s a vizsgálat csak erről adhatott számot — és a valóságos befogadási szint között — amelyet viszont csak a mindennapok teremtenek — tehát jelentékeny az eltérés, az előbbi javára. Ezért is tapasztalhatjuk oly gyakran, hogy értékes, fontos művek szinte nyomtalanul kiesnek az olvasók emlékezetéből. (*Tan- könyvkiadó, 1981. 177 l. 18 Ft*)

Simon Zoltán

A Debreceni Főiskolai Lapok (1896—1914) repertórium

Új bibliográfust avatunk: *Berényiné Varga Ibolyának* ez az első munkája. A *Tiszántúli időszaki kiadványok repertóriumai* című sorozat 9. füzeteként napvilágot látott összeállítása módszertani szempontból nem hozott újat, de vállalt feladatát lelkiismeretesen, jó színvonalon oldotta meg. Az egykori, általában kéthetente megjelenő diáklap valamennyi közleményét feltárta; pontos könyvészeti leírást ad; címléírásai gondosak (névkiegészítések, annotációk); egységes névmutatót készített (amelyben a szerzői és az úgynevezett tárgyi személynévek mellett az ismertetett folyóiratok, valamint az előforduló társaságok, egyletek stb. címét is feltüntette).

Anyagát tematikai, műfaji bontásban közli, s e megoldás szükségességét a bevezetőben indokolja. Érvelése meggyőző, és még inkább az a kivitelezés. A szerkezet áttekinthető, tükrözi a lap tartalmi sokszínűségét is. Néhány besorolási bizonytalanságot azonban szóvá kell tennünk: nem célszerű a könyvismertetések és az irodalmi híreket egy alfejezetbe tenni, az utóbbiak jobban kapcsolódnának az előfizetési felhívásokhoz. E két (I. 9. és 10.) alfejezet címléírásai egyébként keverednek, s szorosan összetartozó közlemények kerültek távol egymástól (például az 1577. és 1738. tétel Eötvös József műveinek megjelenéséről). A nekrológok is két helyen találhatók (I. 7. és IV. 2.). Apróság, de megemlítendő, hogy a *Versek* és az *Elbeszélések* című alfejezetekben felesleges a címléírásokban is jelezni a műfajt; elhagyása már a helyell való takarékoskodás miatt is ajánlatos lett volna.

A repertórium igazi értékét a tartalma adja. Mindenekelőtt az a tény, hogy egy diáklapot tár fel, vagyis a sajtótörténet és a sajtókönyvészet által egyaránt mostohán kezelt — olykor kifejezetten lekezelt — laptípusra irányítja rá a figyelmet. Ezek az egyetemi, főiskolai (ritkábban gimnáziumi) újságok

nemcsak oktatás- és neveléstörténeti szempontból érdekesek, hanem rengeteg irodalom-, művészet- és eszméletörténeti adatot is tartalmaznak, azaz a művelődéstörténeti kutatás fontos, bár még nem kellően értékelte forrásai. Tanulmányozásuk a diákmozgalmak s rajtuk keresztül az egykori politikai események jobb megismeréséhez is közelebb vihet. Némelyikük jelentősége messze túlnőtt a megjelenési hely (egy-egy város) és a műfaj határain, mert néhány kiemelkedő személyiség (író, tudós, politikus stb.) hasábjaiakon kezdte pályáját, s itt publikált először.

A *Debreceni Főiskolai Lapok* is ezek közé tartozik. Elsősorban azért, hogy 1897—1898-ban munkatársa volt a fiatal *Ady Endre*, a debreceni református főiskola joghallgatója. Természetesen nem ő volt az egyetlen, aki a nagy hírű, több évszázados múltra visszatekintő felsőoktatási intézmény korabeli hallgatói közül irodalmi pályára lépett, vagy más területen szerzett nevet magának. A papköltők — *Szabolcska Mihály*, *Gyökössy Endre*, *Baja Mihály* — mellett említést érdemel *Farkas Imre*, *Karácsony Sándor*, *Kuthy Sándor*, *Nagy Zoltán* és az újabban ismét felfedezett *Oláh Gábor* neve. Az eszméletörténeti vonatkozások bonyolultságát, ellentmondásosságát bizonyítja, hogy innen indult a később nyilassá vált *Milótyai István* is. További kutatást igényel, hogy miként jutottak el a laphoz 1909—1911-ben *Dutka Ákos*, *Gellért Oszkár*, *Móricz Zsigmond*, *Tóth Árpád*, majd *Emőd Tamás* és a 18—19 éves *Komlós Aladár* — tehát a nyugatosok — versei, novellái. E korántsem teljes felsorolás is igazolja, hogy a *Debreceni Főiskolai Lapok* repertórium hasznos segédlete lehet az irodalom- és ideológiatörténeti kutatásoknak; eddig ismeretlen összefüggésekre mutat rá, illetve azok mélyrehatóbb vizsgálatára ösztönöz. (Debrecen, 1981, [a] KLTE Könyvtára, 138 l.)

Bényei Miklós

A KÖNYVTÁROS egyes számai – tizenkét hónapra visszamenőleg – kaphatók a Lapkiadó Vállalat Közönségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543); a régebbi számok pedig szerkesztőségünkől kérhetők

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA TAGJAIról adott ki névjegyzéket az Akadémiai Könyvtár. Fekete Gézáé betűrendes összeállítása két fő részben (1825—1949, 1949—1973) közli a belső, illetve a külső tagok legfontosabb személyi adatait, valamint székfoglalójuk és a tagokról szóló megemlékezések címeit, a mellékletekben pedig további hasznos információkat ad a tagokról, továbbá az Akadémia szervezetéről, ennek változásairól (a belső tagok a megválasztás időrendjében; az osztályok változásai; az akadémiai tagság elnevezései; tisztelgésnévvezetések; központi folyóiratok; névmutató). Az ezer példányban kibocsátott kötet eredetileg 1975-ben jelent meg, de egy része csak a közelmúltban került közforgalomba, ezért most hívjuk fel beszerzésére a figyelmet: a rendkívül hasznos kézikönyv ugyanis nagyon sok olyan könyvtárból hiányzik, amelynek tájékoztatói állományában helye volna. (609 l.)

KÖNYV- ÉS KÖNYVTÁRHASZNÁLATI JÁTÉKOK, VETÉLKEDŐK FORGATÓKÖNYVEInek gyűjteményét jelentette meg második, javított és bővített kiadásban az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ a szolnoki Verseggy Ferenc Megyei Könyvtárral közösen. Az Olvasó ifjúságért pályázat foglalkozásvezetőinek segítségével összeállított példatárat a közreadó intézmények a könyvtárak által beküldött, vetélkedőre készült anyagok közül válogatták, s a forgatókönyveket négy nagyobb csoportban közlik: könyvtárhasználati játékok; politikai-történelmi-földrajzi vetélkedők, játékok; iro-

dalmi-nyelvi játékok; művészeti játékok. Az ötödik csoportba Pócsiné Munkácsi Gabriella diszkográfiája került, amely az 1975 és 1980 között megjelent irodalmi (történelmi) vonatkozású hanglemezek közül kínál 22 tételes válogatást. A sokszorosított kötet ezer példányban jelent meg. (1981 [1982] 198 l.)

A SZABADIDŐRŐL adott közre válogató bibliográfiát Közművelődéskutatás című sorozatában a Kulturális Minisztérium tudományos koordinációs bizottsága. Az 500 példányban sokszorosított, kétkötetes kiadvány szerkesztői, Berzsenyiné Lendvai Agnes és Tibori Tímea az 1969. január 1-től 1979. június 30-ig terjedő időszak szélesen felfogott szakirodalmáról kívántak tájékoztatást nyújtani, ennek megfelelően az általános kultúraelméleti, művelődéspolitikai íráskortól kezdve a közművelődési intézményrendszerekig, a közművelődés gyakorlatáig, az ismeretterjesztésig, a sportig és a tömegkommunikációig terjedt érdeklődésük. A könyvtárügy számos közleménnyel szerepel a bibliográfiában, az olvasómozgalom pedig külön fejezetet kapott a tárgymutatóban. A szerkesztők a közlemények címadatait évenként, egy-egy éven belül pedig szerzői betűrendben csoportosították, és a tételeket minden évben újra kezdődően sorszámozták. A keresést a tételekre utaló tárgymutató és külön névmutató segíti. (1980. 435 l.)

SZÜCS MIKLÓS NAPLÓJA 1839—1849 címmel értékes dokumentumkötetet jelentetett meg a Miskolci Városi Könyvtár és a Herman Ottó Múzeum a Borsod-Miskolci Füzetek sorozatban, Irodalomtörténet.

Dokumentáció [helyesen: Documentatio] Borsodien-sis III. keretmegjelöléssel. Az 1820-ban született miskolci ügyvéd, takaréknévtári tisztviselő, gazdálkodó hatkötetes feljegyzéseiből, amelyek időben 1885 végéig terjednek, a legérdekesebbeket, a reformkori és a szabadságharc bukásáig terjedő eseményeket megörökítő részeket Kilián István rendezte sajtó alá, és írt hozzájuk igen alapos, nemcsak életrajzi adatokat közlő, hanem a naplót a korabeli hasonló alkotásokhoz viszonyító bevezető tanulmányt is. A napló jelentőségét az adja meg, hogy a reformkori Miskolc életének eddig ismeretlen területeit tárja fel, sőt feljegyzései más városok, települések történetével kapcsolatos adalékokat is tartalmaznak, így például Budapest, Eperjes, Késmárk, Lőcse, Eger, Parádszék, Ungvár, Debrecen, Kecskemét, Kassa helytörténelmi szinten használatos forgathatják lapjait. (1981 [1982] 278 l. — soksz.)

AZ ORSZÁGOS OKTATÁSTECHNIKAI KÖZPONT TÉMABIBLIOGRÁFIÁI sorozatában a 6. füzet a matematika, a 7. füzet a magyar nyelv és irodalom, a 8. pedig a földrajz tantárgyak oktatására vonatkozó pedagógiai technológiai irodalomból ajánl 1970 után megjelent folyóiratcikkeket. A 90—110 tételes betűrendes jegyzékek használatát szerzői névmutatók könnyítik meg. (1981 [1982] 26, 20, 20 l. — soksz.) — A veszprémi székhelyű Országos Oktatástechnikai Központ MUTATÓ '80 címmel kiadta az ÚJ MÉDIA c. audiovizuális állománygyarapítási tanácsadójának indexét is, amely az első, 1980-as évfolyam 80 8001—80 8420 sorszámú tételeit tárja fel a szerzők (elő-

adók), a címek, a szakcsoportok és a tárgyszavak szerint. (1981 [1982] 116 l.)

GYÖR-SOPRON MEGYEI HELYISMERETI IRODALOM (1867—1980) címmel válogató bibliográfiát adott ki a Tömegkommunikációs Kutatóközpont Műhely nevű sorozatának 1981/2-es számaként. Jászberényi Ferencné 873 tételre összeállítás, amely a kutatóközpontnak a megyére vonatkozó vizsgálódásait volt hivatva segíteni, a címanyagot 11 szakcsoportban, ezeken belül betűrendben teszi közzé, a vizszakeresést pedig egyesített név- és helymutatóval könnyíti meg. (93 l. — soksz.)

NAGY LÁSZLÓ BIBLIOGRÁFIA címmel tárta fel a magyar nevelésügy 1857-től 1931-ig élt klasszikusának munkásságát az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. A Neveléstörténeti bibliográfiák nevű sorozat 6. füzeteként megjelent összeállítást Mérei Ferenc bibliográfiája alapján Ballér Endre és Léces Károly készítette. Az 500 példányban sokszorosított könyvészet teljességre törekvően veszi számba Nagy László munkásságát: a szerző 294 művén kívül mintegy 300 tételben sorolja fel a munkáival, tevékenységével foglalkozó, 1980 végéig megjelent irodalmat. Az évenkénti tagolású jegyzék különválasztja a művek leírásait a róluk, illetve a szerzőről szóló közlemények címadataitól, s több esetben annotációval is segíti a művek megismerését, az életmű legfontosabb huszonöt publikációját pedig viszonylag hosszabban mutatja be. A bibliográfia végén névmutató található. (1982. 71 l.)

A SZIGLIGETI SZÍNHÁZ MŰHELYE 1981—1982 című sorozat 5. kötetében A három megesett

lány esete című komédia szövegeknyv-hasonmását tette közzé a szolnoki színház és a Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár. A 300 példányban sokszorosított kiadvány ezúttal ismét tartalmaz függelékét: a szerző-rendezővel, Jiří Menzellel készített interjút, Menzellek a commedia dell'arte műfajáról írt sorait és más kiegészítő-magyarázó írásokat. (1982. 125 l.)

A KÖTELEZŐ ÉS A HÁZIOLVASMÁNYOK JEGYZÉKÉT tette közzé a Dunaujvárosi Munkásművelődési Központban működő könyvtár a középiskolák első osztályában tanulók munkájának megkönnyítésére. Az olvasandó irodalmi alkotásokat a szerzők betűrendjében felsorol, egyszerűen sokszorosított jegyzék az alkotókról és meghatározott műveikről szóló munkákat, tanulmányokat, folyóiratcikkeket egyaránt számba veszi. (1981 [1982] 91 l.)

TEKERCSDIA-KATALÓGUST adott ki a Miskolci Városi Könyvtári Központ, hogy az érdeklődőket tájékoztassa a József Attila-fiókkönyvtár gyermekkönyvtárából kölcsönözhető 450-féle (3297 darab) tekercsdiáról (szalagos dia-

filmről). A három nagy csoportra (regények, mesék, szakirodalom), a szakirodalmon belül pedig ETO-szerinti további, több mint 30 csoportra osztott címanyagot betűrendben felsorol, igen gondos jegyzék használatát betűrendes címmutató is megkönnyíti. (1981 [1982] 53 l. — soksz.)

MÁRCIUS 1-IG A SZERKESZTŐSÉGBE ÉRKEZETT PERIODIKUS KIADVÁNYOK, MUNKATERVEK: Dokumentált folyóiratok jegyzéke 1981 (A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára); Gazdaságpolitikai Tájékoztató 1981/12. sz., december (Bálassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján); Irodalomkutatások. Az általános és a szakkönyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke. 1982. február (Bersenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); Könyvtári Tájékoztató 1982/2. sz., február (Nagyközségi és Járási Könyvtár, Edelény); Kurrens Időszaki Kiadványok. A Magyarországon megjelenő időszaki kiadványok bibliográfiája 1979. (Országos Széchényi Könyvtár); Magyar Könyvészet 1975. A Magyarországon megjelent könyvek és térképek szakosított címjegyzéke 1. köt. Szakrendi rész, 2. köt. Betűrendes mutató (OSZK); A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája 1981/3. sz. M 26 871—M 27 201. (OSZK); Magyar Orvosi Bibliográfia. Bibliographia Medica Hungarica 1981/3. sz. (Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár); Magyar Pedagógiai Irodalom 1981/2. sz. (Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum); Oktatástechnológiai Információk '81/2. sz. Ajánló irodalom (Országos Oktatástechnikai Központ, Veszprém); OMIKK Híradó 1981/1. sz. (Országos Műszaki Információs Központ és

Könyvtár); *Szakirodalmi Gyorstájékoztató 1982/1. sz.* ([A] Testnevelési Főiskola Könyvtára, Szakirodalmi Tájékoztató Szolgálat); *Szakszervezeti Szakirodalmi Figyelő. Szakszervezeti mozgalom, népgazdaság, szociálpolitika, közművelődés 1981/3. sz.* ([A] Szakszervezetek Elméleti Kutatóintézete/Dokumentáció); *Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról.* „A” sorozat. *Referátumok 1982/1. sz., „B” sorozat. Bibliog-*

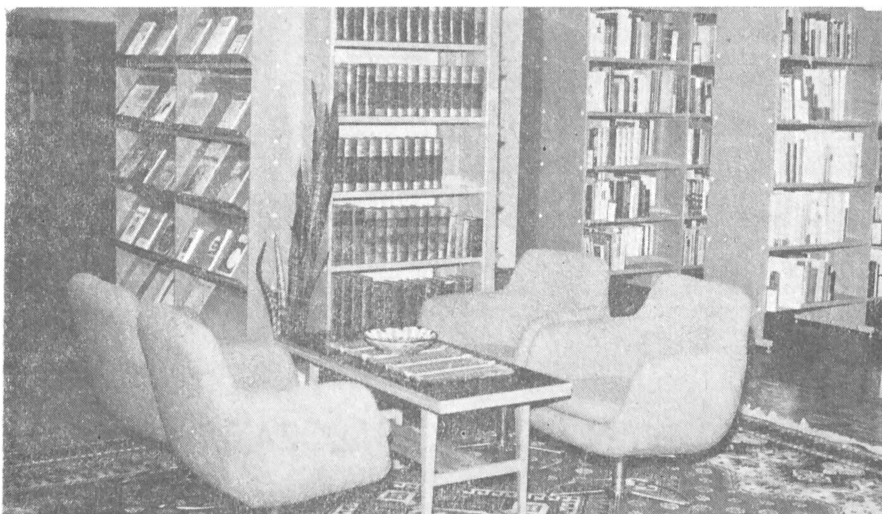
ráfia. 1982/1. sz. (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Központi Könyvtár); *Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomból 1982. január* (Bercsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *[A] Testnevelési Főiskola Közleményei 1981/2. sz.; Újabb külföldi szerzemények (tudományos és ismeretterjesztő művek) 1981/3. sz., július—szeptember* (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár); *Új Média 1981/5.,*

1981/6. sz. (Országos Oktatótechnikai Központ, Veszprém); *Válogatott cikkek a világ sportszakirodalmából. Atlétika.* (A futók felkészítése) ([A] Testnevelési Főiskola Könyvtára, Szakirodalmi Tájékoztató Szolgálat); *Világszerte. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum Információs Szolgálat 1982/2. sz., 1982/3. sz.* (OPKM). — *A szolnoki Verseyhy Ferenc Könyvtár munkaterve 1982.*

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A KÖNYV ÉS NEVELÉS elmúlt évi utolsó, 6. számának vezércikke arra kéri az általános iskolai vezetőket és tanácsi gazdáikat, hogy a demográfiai hullám tetőzése okozta gondok miatt ne adják fel az iskolai könyvtárügyben 1971 óta elért vívmányokat. A könyvtárak kialakítására irányuló lendület és szándék ugyanis az utóbbi években szemmel láthatóan megtorpant, s gyakran fordul elő, hogy a könyvtárat póttanteremnek használják, sőt bizonyos helyeken felszámolásával is kacérkodnak. A nehézségek kiküszöbölésére olyan megoldásokat kell keresni, amelyek nem sértik azt az alapelvet, hogy az iskola nem maradhat könyv, könyvtár nélkül. Megoldás lehet például a szaktantermek jó könyvellátása, a könyv oda telepítése, ahol a munkát végzik. Az egyik szaktantermet úgy is lehet rendezni, hogy órán kívül könyvtár is lehessen. Ahol hagyományos osztálytermek vannak, legalább a legfontosabb kézikönyveket el kell helyezni egy polcra, hogy kézközben legyenek. Így is megvalósítható, hogy az egyik terem a tanítási idő után a könyvtár funkcióját tölthesse be, ha benne össze lehet hozni az iskola könyvanyagát. Ha viszont más megoldás nem adódik, mint az, hogy a könyvek az úgynevezett integráció következtében kikerülnek az iskolából, gondoskodni kell elérhetőségükről, módot kell teremteni tervszerű, a tanmenetnek megfelelő használatukra. A cikk hangsúlyozza, hogy a nehéz helyzetben el kell fogadni minden értelmes megoldást, nem tartozik azonban ezek körébe az iskolai könyvtárat nagyvonalúan felszámoló döntés, amely a könyvvel összefüggő nevelési oktatási feladatokat áthárítja a közművelődési könyv-

tárakra. — Az integráció új, érdekes formáját, a kis településeken, városi lakótelepeken létesített komplex közoktatási-közművelődési intézményeket egy megvalósult mintán, a Hajdú-Bihar megyei Földes község nevelési központjának példáján mutatja be a folyóirat egyik cikke. Földesen 1974-ben leégett a művelődési ház, és mivel az iskola, az óvoda és a könyvtár is korszerűtlen volt, közös, sokféle célra használható épületet emelt a község. A nevelési központ fő feladata továbbra is az alsófokú oktatási tevékenység ellátása, azonban az új épületegyüttes a többi feladatát is a korábbinál magasabb színvonalon látja el. A cikkíró már délelőtti látogatása során is élénk közművelődési életet tapasztalt a házban. Az előcsarnokban kézimunka-kiállítás volt, a sportcsarnoktól mozgatható, hangszigetelt fallal elválasztott színházteremben az óvodások műsoros délutánra készülődtek, az egyik teremben a dolgozók általános iskolájának hallgatói gyülekeztek, a könyvtárban — a szintén szétnyitható fallal elválasztott egyik olvasóteremben — magyaróra folyt. A másik olvasórészben nyugdíjasok olvastak. Sikerteljes tehát megoldani azt a feladatot, hogy a könyvtárt délelőtt, a tanítási időben igénybe vehesse a felnőtt lakosság is. — Maga a könyvtár 203 négyzetméter alapterületű, s a nevelési centrum művelődési programjában központi szerepet játszik. A megoldandó problémák közé tartozik a szülők rendszeres „becsábítása” az iskolai környezetbe, továbbá „nehéz megoldást találni arra, hogy az ún. »közművelő« nevelők a tanítási időn kívül (például szombaton vagy vasárnap) is helytálljanak”.

***A Mezőgazdasági Szövetkezeti Közös Vállalat
korszerű terméke a***

TÉKA

könyvtári bútorcsalád

Tartóoszlop: bútorlap; laminált tölgy

**Polc: lemezpolc; rilzánózott vagy festett felületkezeléssel,
a kívánt színben**

**I. és II. jelű változatban, a megrendelő által meghatározott
polcosztással készül**

Polcállítási lehetőség: 5 cm-enként

Magasság az I. jelűnél: 150 cm, 180 cm, 210 cm, 270 cm.

a II. jelűnél: 150 cm, 180 cm, 210 cm

Díjtalan tanácsadás

Gyártja és forgalmazza:

Mezőgépipari Szövetkezeti

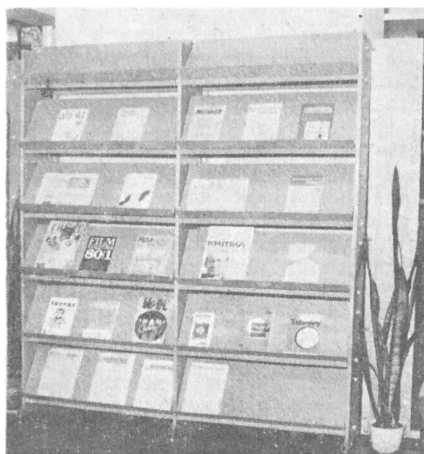
Közös Vállalat, Szany

Ügyintéző:

Németh László

Postacím: TÖVÁLL

Szany, Ady E. u. 9317

DÁNIEL VIKTOR rézkarcaiból
(Cikkünket lásd a 241. oldalon)

*Dr. Illyés in njegova žena prisrečno
pozdravlja udeležence blejskega kongresa.*

